శ్రీవేంకటేశాయ నమః

శ్రీవాడపల్లి కృష్ణమాచార్యవిరచిత

శ్రీవైఖానసోపాఖ్యానము

(శ్రీవైఖానసచరిత్ర-శ్రీరుక్మిణీకృష్ణసంవాదసహితము)

గౌరవసంపాదకులు

వేదాచార్య సన్నిధానం సుదర్శన శర్మ

కులపతులు, శ్రీవేఙ్కటేశ్వర వేదవిశ్వవిద్యాలయము

సంపాదకులు

శ్రీ ఎన్.ఎ.కె. సుందరవరదన్

ఆచార్య వేదాన్తం శ్రీవిష్ణుభట్టాచార్యులు

శ్రీ వేదాన్తం గోపాలకృష్ణమాచార్యులు

డా॥ వాడపల్లి శ్రీనివాస దీక్షితులు

ఆచార్య అగ్నిహోత్రం శ్రీనివాసాచార్యులు

ప్రచురణ

తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానములు, తిరుపతి

2021

SRI VAIKHANASOPAKHYANAMU

By

Sri Vadapalli Krishnamacharya

T.T.D. Religious Publication Series No: 1391
© All Rights Reserved

First Edition : 1998

Second Edition : 2021

Copies:

Published by :
Dr. K.S. JAWAHAR REDDY, **I.A.S.,**
Executive Officer,
Tirumala Tirupati Devasthanams,
Tirupati.

D.T.P:
Publications Division,
T.T.D, Tirupati.

Printed at :
Tirumala Tirupati Devasthanams Press,
Tirupati.

ముందుమాట

శ్రీమాన్ వాడపల్లి కృష్ణమాచార్యులవారిచే పూర్వోత్తరభాగములుగ రచింపబడిన **"శ్రీవైఖానసోపాఖ్యానము"** అను ఈ గ్రంథమునందు విఖనసుని ఆవిర్భావము, మహర్షుల చరిత్ర, మంగలాద్రిక్షేత్రమాహాత్మ్యం, వైఖానస ఆచార్యులజననం, వారి జీవితవిశేషాలు చక్కగా వివరించబడ్డాయి.

వైఖానసనామరత్నావళి వేంకటాచలమాహాత్మ్యం అనునవి ఈ గ్రంథమునందలి విశిష్ట అంశములు, అద్వితీయములు. ఆయా పురాణాల నుండి సంగ్రహించిన సంస్కృతశ్లోకాలకు చక్కని తెలుగు వివరణ మరొక విశేషము.

ఈ గ్రంథము రెండు భాగములుగా ఈగావారిపాలెం శ్రీవైఖానస ముద్రాక్షరశాలనందు 1923 సంవత్సరములో ప్రచురితమైనది.

వైఖానససంప్రదాయవిశిష్టాంశములతో కూడిన ఈ గ్రంథములను రెండింటిని కలిపి 1998లో తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానముచే ప్రథమ ముద్రణగా ప్రచురించటం జరిగింది.

ఈ ద్వితీయముద్రణగా ప్రచురించటంలో వాక్య-పద-అక్షర దోషములను సంస్కరించి శుద్ధప్రతిని అందించిన తిరుపతి శ్రీవేఙ్కటేశ్వరవేదవిశ్వవిద్యాలయం కులపతులు వేదాచార్య ఆచార్య శ్రీసన్నిధానం సుదర్శనశర్మగారికి వీరి గౌరవసంపాదకత్వంలో గల వైఖానసవిద్వజ్జన సంపాదక సమితికి కృతజ్ఞతలు తెలుపుతూ ఈ గ్రంథం వైఖానస విజ్ఞాన సర్వస్వం కాగలదని

శ్రీ డా. కె.యస్. జవహర్ రెడ్డి, I.A.S.,
కార్యనిర్వహణాధికారి
తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానములు

తిరుపతి

శ్రీవేఙ్కటేశ్వర వేదవిశ్వవిద్యాలయము
(తి.తి.దే.ప్రోత్సాహితము, యు.జి.సి. ద్వారా ఆమోదితము)
తిరుపతి

సంపాదకీయం

శ్రీ వైఖానస భగవచ్ఛాస్త్రము వేదప్రభవమైన వాఙ్మయము. ఎందరెందరో మహానుభావులు తమతమ రచనలతో ఈ శాస్త్రాన్ని పరిపుష్టం గావించారు. అలా ఆవిర్భవించిన గ్రంథరత్నాలలో ఒకటి **"శ్రీవైఖానసోపాఖ్యానము".** ఈ గ్రంథం వాడపల్లి కృష్ణమాచార్యులవారిచే రెండు భాగములుగా విరచితమైనది.

పురాణస్తోత్రవాఙ్మయంలో గల విఖనసమహర్షి జననం వీరి శిష్యులైన భృగుమరీచ్యత్రికశ్యపమహర్షులచరిత్ర వైఖానస ఆచార్యుల గురుపరంపర వర్ణన వారియొక్క విశిష్టత రామానుజులవారు తిరుమలకు వచ్చి అర్చనాకైంకర్యములను క్రమబద్ధీకరించిన అంశములు ఈ గ్రంథంలో చక్కగా వివరించబడ్డాయి.

ఈ గ్రంథాన్ని సాంగోపాంగంగ పరిష్కరించే అవకాశాన్ని తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానం వారు శ్రీవేఙ్కటేశ్వరవేదవిశ్వవిద్యాలయానికి ఇవ్వడం ఎంతో ముదావహం. ఇందుకు తి.తి.దే. కార్యనిర్వహణాధికారి గారికి, సంయుక్తకార్యనిర్వహణాధికారిగారికి హృదయపూర్వకమైన కృతజ్ఞతలు తెలియజేయుచున్నాము.

ఈ గ్రంథం యొక్క పరిష్కరణలో సహాయబడిన విద్వద్వరేణ్యులు శ్రీ ఎన్.ఎ.కె. సుందరవరదన్, ఆచార్య వేదాన్తం శ్రీవిష్ణుభట్టాచార్యులు, శ్రీ వేదాన్తం గోపాలకృష్ణమాచార్యులు, డా॥ వాడపల్లి శ్రీనివాస దీక్షితులు, ఆచార్య అగ్నిహోత్రం శ్రీనివాసాచార్యులు గారలు. వీరందరికి అభినందనలు. అక్షరాదిదోష సంశోధనాదులలో విశేష సహకారాన్ని అందించిన ప్రొఫెసర్ వేదాన్తం శ్రీ విష్ణుభట్టాచార్యులవారికి ప్రత్యేక ప్రశంసలు.

ఈ గ్రంథం వైఖానసజగత్తుకు భగవదర్చనలో మిక్కిలి ఉపయుక్తంగా ఉండునని విశ్వసించి, సప్తగిరీశుడైన శ్రీ వేంకటేశ్వరునికి ప్రణమిల్లి ఆస్తిక లోకానికి ఈ పుస్తక కుసుమాన్ని అందిస్తున్నాము.

తిరుపతి
02-01-2021

ఆచార్య సన్నిధానం సుదర్శన శర్మ
కులపతి

పీఠిక

మానవజాతికి చరిత్ర మైలురాయి వంటిది. చరిత్ర జాతియొక్క పూర్వ వైభవమును అనుభవమును తెలుపుచూ వర్తమానమున మంచి నడవడిని ప్రసాదించుచు భవిష్యత్ జీవనమునకు, గమనమునకు కరదీపిక కాగలదు. చరిత్ర పరిశీలన వల్ల సృష్టి రహస్యములను, మానవజాతి మనుగడయు స్పష్టముగా తెలియుచున్నది. చరిత్రకు ఇతిహాసం, ఉపాఖ్యానము పర్యాయ పదములు. వైఖానసజాతి సృష్టి నుండి నేటి వరకు మహోన్నతమైనదని తెలియుటకు ఉపాఖ్యానము శరణ్యము. వేదములయందున్న రహస్యార్థములను స్పష్టముగా తెలుసుకొనుటకు ఇతిహాస పురాణములు సాధనములగుచున్నవి. అటులనే వైఖానసుల సంస్కృతి, సంప్రదాయం, జీవన విధానం, యుగయుగములనుండి వచ్చుచున్న ఉపాఖ్యానముల ద్వారా తెలియబడుచున్నవి. కావున చరిత్రను ప్రతివ్యక్తి చదివి అందలి సత్యాసత్యములను గుర్తించవలెను.

అట్టి గ్రంథములలో ఈ వైఖానసోపాఖ్యానము వైఖానసులకు ఆరాధ్యదైవమైన విఖనసుని సృష్టి క్రమమునుండి మహర్షులయొక్కయు పూర్వాచార్యుల యొక్కయు జీవిత చిత్రణమును తెలుపుచున్నది. వైఖానసుల సంస్కృతి అనగా విష్ణుబలి సంస్కారము. దానిని నిర్వర్తించుటచే వైఖానసులు అని చెప్పబడుచున్నారు. ఇందు రెండవది భగవదారాధన. ఈ రెండు సంప్రదాయాలు వైఖానసులకు పెట్టని కోటలు. మరియు ఈ గ్రంథమందు అనేక పుణ్యక్షేత్రములయందు వైఖానసులు నిర్వహించిన పూజావిధానం క్షేత్రమాహాత్మ్యము, అనేక ప్రమాణములతో వర్ణింపబడినది. గురుపరంపర

చెప్పబడింది. ఇది రెండు భాగములు. పూర్వభాగము, ఉత్తర భాగము. పూర్వభాగమున వైకుంఠపురవర్ణనము నుండి మంగళాద్రి యందు చక్రాకృతిలోనున్న నరసింహస్వామిని విఖనస మహర్షి పూజించుట శతహ్రోదుని స్వామి అర్చనయందు నియమించుట వర్ణింపబడినది. ఉత్తర భాగమున గురుపరంపర నుండి శ్రీనివాసాచార్యులవారి చరిత్రము వరకు వర్ణింపబడినది.

ఈ రెండు గ్రంథములను వాడపల్లి కృష్ణమాచార్యులవారు ఎంతయో శ్రమకోర్చి ఉపపత్తులతో పురాణాది శ్లోకములతో రచించి 1923 ప్రాంతమున ఈగావారిపాలెం వైఖానస గ్రంథమాల సంపాదకులకు సమర్పించిరి. వారు దానిని వైఖానసులకు అందించి వారి మనఃఫలకమున శాశ్వతముగా నిలిచిపోయిరి. కానీ నేడు ఆ గ్రంథములు రెండు (పూర్వభాగం, ఉత్తరభాగం) శిథిలమైపోయినవి. వాటిని రెంటినీ కల్పి ఒకే పుస్తకముగా ముద్రించి వైఖానసులకు అందజేయవలెనని సంకల్పంతో శ్రీ తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానముల పాలక వర్గమునకు తెలుపగా వారంగీకరించిరి. వారికి నా కృతజ్ఞతలు. సమస్త కార్యనిర్వహణాధికారులు సహృదయులు శ్రీనివాసానుగ్రహమునకు పాత్రులు అగు ఎమ్.కె.ఆర్. వినాయక్ I.A.S.గారికి, ఈ ముద్రణ యందు సంపూర్ణ సహకారమందించినందులకు ధన్యవాదములు సమర్పించుచున్నారు. టి.టి.డి. సంపాదకులు ఎన్.శ్రీరామమూర్తిగార్లకు వినతులు.

శ్రీవైఖానసదివ్యసిద్ధాంతవివర్ధినీ సభయొక్క కార్యదర్శి, ఆగమ గ్రంథముద్రణకై దీక్షాధురంధరులు, దీవి విఖనసాచార్యులు (రిటైర్డు ఇంజనీరు) గారికి హృదయపూర్వక ఆశీస్సులు – (ప్రాచీన) గ్రంథముద్రణలో

సహకరించిన శ్రీ పండిత దీవి వేంకట్రామాచార్యులు (గుంటూరు) వారికి హృదయపూర్వక అభినందనలు. గ్రంథమును చక్కగా ముద్రించి స్వల్పకాలంలో అందించిన ''ఓంకార్ ప్రెస్'', గుంటూరు వారికి శుభాశీస్సులు.

వైఖానసార్యదివ్యాజ్ఞా వర్ధతామభివర్ధతాం
సర్వేజనాస్సుఖినో భవంతు.

ఇట్లు
విబుధజనవిధేయుడు
మాడంబాకం కృష్ణస్వామి
శ్రీనివాస భట్టాచార్యులు
ఆస్థానపండితులు
తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానములు
తిరుపతి

తిరుమల
పుష్యశుద్ధ ఏకాదశి
5-1-98.

భూమిక

మహాశయులారా!

నేను కొన్ని దివసములకు ముందు విఖనసోత్పత్తి, శ్రీ వైఖానస చరిత్రములను చిన్న పొత్తములను రచించి సంఘజనులకడ బెట్టియుంటిని. నేడు శ్రీవైఖానస గ్రంథమాలా సంపాదకులగు శ్రీమాన్ బాలకళానిధి డి.శేషాచార్యులవారు గ్రంథమాలకై నన్ను శ్రీవైఖానసోపాఖ్యానమును విరళముగను, సప్రమాణముగను రచించి యిమ్మని పదేపదే వ్రాయగడంగిరి. కించిజ్ఞుడనగు నేనిట్టి మహాకార్యమునకుదొడంగుట హాస్యాస్పదమైనను వారి యుత్సాహమునకు భంగముజేయజాలక నాయోపినంతవరకు అందందు ప్రమాణములనుదిలకించి సత్యముగ నాకు దోచినంతవరకు వ్రాసి యొసంగగలిగితిని. చరిత్రములలో ప్రమాణశ్లోకములు వ్రాయునాచారము లేకున్నను ప్రకృతకాలముననుండు సంఘపరిస్థితులను బట్టి ఆయా ప్రమాణ శ్లోకములతో గూడ వ్రాసితిని.

మహాశయులందులంగల దప్పుల తెలిపిన ద్వితీయముద్రణమున దిద్దికొన సిద్ధముగా ఉన్నాడను. సంపాదకులు నాచే రచించిన ఈ పొత్తమును వ్యయ ప్రయాసములకోర్చి ముద్రించి సంఘమునకంద జేసినందులకు నేను వారికి మిగుల కృతజ్ఞుడను. మహాశయులిందేమాత్రమైన సత్యమున్న గ్రహించి నన్ను ప్రోత్సహించి సంఘసేవకు పురికొల్పుదురని ప్రార్థించుచున్నాడను.

ఇట్లు
గ్రంథకర్త,
వాడపల్లి కృష్ణమాచార్యులు

యానాం
1923

విషయానుక్రమాణికా

క్రమ సంఖ్య		పుట సంఖ్య
పూర్వభాగము		**1**
1.	శ్రీవైకుంఠపురవర్ణనము	2
2.	నారాయణుండు బ్రహ్మను సృష్టించుట	4
3.	బ్రహ్మ నారాయణునిస్తుతించుట	5
4.	బ్రహ్మ సృష్టిచేయుట	7
5.	నారాయణుండు చతుర్ముఖునకర్చాసౌలభ్యమెరిగించుట	8
6.	బ్రహ్మ నారాయణుని వేడుకొనుట	9
7.	బ్రహ్మ విఖనసుని సృజించుట	10
8.	విష్ణుండు విఖనసునకు జాతకర్మాదులొనరించుట	16
9.	విష్ణుండు విఖనసుని తన్నారాధింప నియోగించుట	17
10.	విష్ణుండు విఖనసునకు వృత్త్యాదుల నిర్ణయించుట	18
11.	విష్ణుండు బ్రహ్మకు వైష్ణవ ధర్మంబులు చెప్పుట	22
12.	మహర్షుల జన్మప్రకారము	24
13.	విఖనసమహర్షి బదరీవనంబు చేరుట	25
14.	బదరీవనమాహాత్మ్యము	27
15.	అష్టాక్షరమంత్రార్థవివరణము	28
16.	చరమశ్లోకార్థవివరణము	30
17.	శ్రీవిఖనసునకు భృగుమరీచ్యత్రికశ్యపులు శిష్యులగుట	34
18.	యోనిజత్వ ప్రాప్తిక్రమము	36

19. సహస్ర కవచుని వృత్తాంతము 37
20. నరనారాయణావతార ఘట్టము 38
21. భృగ్వాదులచే ప్రతిష్ఠింపబడిన స్థలములు 40
22. భృగుమహర్షి చరిత్రము 41
23. మరీచిమహర్షి చరిత్రము 42
24. వాయుపురాణాంతర్గత గయామాహాత్మ్యము 43
25. తోతాద్రియందు భగవదావిర్భావము 46
26. ఊర్వశీ తిలోత్తములు తోతాద్రికి వచ్చుట 47
27. ఊర్వశీ తిలోత్తములు విఖనసఋషిని దర్శించుట 48
28. గరుడాళ్వారుల ప్రభావం 51
29. విష్ణుదేవుడు రోమశునకు ప్రత్యక్షమగుట 57
30. నముచి వృత్తాంతము (మంగళాద్రిక్షేత్ర మాహాత్మ్యము) 60
31. విఖనసఋషి మంగళాద్రికి వేంచేయుట 61
32. శతహ్రోదుడు మంగళాద్రి నృసింహ సన్నిధిలో విఖనసునిబ్రతిష్ఠించుట 63

ఉత్తర భాగము **65**

1. గురుపరంపరాక్రమము 65
2. హారీతమహర్షి చరిత్రము 66
3. హారీత ప్రభృతి శిష్యవర్గం 68
4. కేశవాచార్యుల వారి చరిత్రము 69
5. వైఖానస నామరత్నావళి 72
    1. వైఖానసాః 73

2. బ్రహ్మవిదః 73
3. యోగజ్ఞాః 73
4. వైష్ణవోత్తమాః 73
5. విష్ణుప్రియాః 73
6. విష్ణుదేవాః 74
7. శాంతాః 74
8. శ్రామణకాభిధాః 74
9. పారమాత్మికమంత్రజ్ఞాః 74
10. పాపఘ్నాః 75
11. పుణ్యదాయినః 75
12. వాజపేయనృసింహార్యం 76
13. భాస్కర భట్టాచార్యులు 76
14. శ్రీనివాసాధ్వరి చరిత్రము 77
15. తిరుపతి వృత్తాంతము 83
16. భవిష్యోత్తరపురాణం (వేంకటాచలమహాత్మ్యం) 86
17. వరాహపురాణము 88
18. ఆచార్య సూక్తిముక్తావళి 95
19. ఆంధ్రుల చరిత్రము 95
20. తిరుమలాచార్యులవారి చరిత్రము 96
21. శ్రీరంగ మాహాత్మ్యము 98
22. రామానుజవృత్తాంతము 99
23. హారీతమహారాజు విష్ణువుని స్తుతించుట 100

24. అర్చనానవనీతము 102
25. రామానుజులు జగన్నాథమునకు బోవుట 106
26. జగన్నాథ రామానుజ సంవాదం 108
27. జగన్నాథుడు రామానుజులను శ్రీకూర్మమునకు పంపుట 109
28. జగన్నాథునర్చించువారు వైఖానసులైనట్లు ప్రమాణం 112
29. రామానుజులవారు తిరుపతికి వచ్చుట 114
30. బ్రహ్మాండపురాణే వేంకటాచలమాహాత్మ్యే (ఏకాదశోऽధ్యాయే)115
31. బ్రహ్మాండ పురాణాంతర్గత వేంకటాచల మాహాత్మ్యము 117
32. భవిష్యోత్తరపురాణాంతర్గత వేంకటాచలమాహాత్మ్యము 119
33. బ్రహ్మాండ పురాణము వశిష్ఠ నారద సంవాదము 120
34. శ్రీనివాసాచార్యులవారి చరిత్రము 124
శ్రీవైఖానసచరిత్రము 129
శ్రీరుక్మిణీకృష్ణసంవాదము 145

శ్రీరస్తు
శ్రీమద్విఖనసదేశికాయ నమః

శ్రీవైఖానసోపాఖ్యానము

పూర్వభాగము

సీ. శ్రీనివాసుని పాద సేవనంబొనరించి
లోకమాతనుమదితో దలంచి
శంఖచక్రములకు సాష్టాంగ మొనరించి
శేషాహికంజలి జేసి మ్రొక్కి
వైనతేయునిసత్ప్రభావంబుగొనియాడి
సేనాపతికినమస్కృతులొనర్చి
ద్వారపాలకులకు వందనంబొనరించి
వైకుంఠభువనస్తవంబొనర్చి

గీ. విఖనసార్యాది సూరుల వినుతిజేసి
భృగుమరీచ్యత్రికశ్యపాభిధులగొలచి
భాష్యకారుని శ్రీ శ్రీనివాసమఖిని
విఖనసకులావతంసుని వినుతి జేసి.

సకల శ్రుతిస్మృతీతిహాస పురాణ సుప్రసిద్ధంబయిన శ్రీవైఖానస మహార్ణవంబు సర్వతంత్ర స్వతంత్ర శ్రీవేంకటనాథ వేదాంతదేశిక శ్రీనివాసాధ్వరీంద్రాది మహామంధానంబులందరియింపబడి మహిమాసుధారసంబు సజ్జనసంభవ, పాంచరాత్రరక్ష, న్యాయపరిశుద్ధి, మహిమమంజరీ, ఉత్తమబ్రహ్మవిద్యాద్యగ్రిమ గ్రంథరూపంబున నఖిల భూవలయాలంకృతంబై యున్నయది. అది కేవలం పండితైక వేద్యంబగుటచే నాయా గ్రంథముల నుండియు శ్రీమహాభారతాది గ్రంథముల నుండియు గ్రహింపబడి కించిజ్ఞుడనయిన నాశక్తికొలది పండితపామర మనః

పరితోషణార్థమై పూర్వాచార్య చారిత్రమను నామాంతరము గలిగి నాచే వ్రాయంబూనిన శ్రీవైఖానసోపాఖ్యానంబునకుం గథావిధానం బెట్టిదనిన.

1. శ్రీవైకుంఠపురవర్ణనము

క. నిరుపమమై నిత్యంబై పరమపవిత్రంబు భాగ
వతనిలయమునై, పరమపదంబై మంగళ
కరమై వైకుంఠపురము కరమలరారున్.

మరియు నప్పురవరంబు సంతత సంతానోద్యానపరివృతంబును సంతతామృత పరిపూరిత పరిఘావలయితంబును, హిరణ్య ప్రాకార ప్రకాశమానంబును, నవరత్న ఖచితతోరణ ద్వారశోభితంబును, వివిధ సౌందర్య వీథీవిరాజితంబును, దివ్యవిలాసినీ సహస్రసంఖ్యాకీర్ణంబును విష్వక్సేనాది ప్రధాన కింకర మందిర సందోహ విస్తృతంబును, బహిరంగణ చిత్ర విచిత్రిత స్తంభ సహస్ర భాస్కర మహితతేజో విశేష విస్ఫూర్జితంబును మహనీయ సభామంటపాలంకృతంబును సర్వసంపత్పరిపూజితంబును, జయవిజయాది ద్వారపాలక శోభితంబునునై యొప్పునట్టి శ్రీవైకుంఠ నగరంబునం దొల్లి పరమాత్మయు సనాతనుండును. సృష్టిస్థిత్యుప సంహారకారణైక ధురంధరుండును లోకస్వామియు సర్వాధారుండును సర్వసాక్షియునైన శ్రీమన్నారాయణుండు, (నారాయణుండన.) (భారతము అరణ్యపర్వము 19 వ అధ్యాయము)

శ్లో. ఆపోనారా ఇతిప్రోక్తా స్థానం నామ కృతం మయా
తేన నారాయణోఽభ్యుక్తో మమతత్వాయనం సదా.

తా : ఉదకములకు నారములని నాచే నామధేయము సేయబడినది. అవి నాకు నివాసస్థానములగుటచేత నన్ను నారాయణుడని చెప్పుదురు. అని భగవద్వాక్యము.

శ్రీవిష్ణుపురాణము

శ్లో. బ్రహ్మాదిషుప్రలీనేషు నష్టే స్థావర జంగమే
ఏకస్తిష్ఠతి విశ్వాత్మా సతునారాయణః ప్రభుః

తా : సచరాచరములు బ్రహ్మాదులు నశించినపిమ్మట నొక్కడయి యెవ్వడుండునో అతడే ప్రభువయిన నారాయణుడు. అనియు,

నారాయణానువాకే

శ్లో. యచ్చ కించిజ్జగత్యస్మిన్ దృశ్యతే శ్రూయతేఽపివా
అంతర్బహిశ్చ తత్సర్వం వ్యాప్యనారాయణః స్థితః

తా : ఈ జగంబున చూడబడునది గాని వినబడునది గాని యేదికలదో దాని లోపల వెలుపల నంతటను వ్యాపించి నారాయణుడుండెను. అనియు చెప్పుచుండుటచే నారాయణుడే సకల జగత్కారణభూతుండని తెలియుచున్నది.

శ్రుతి. అథ పురుషోహవై నారాయణోఽకామయత,
ప్రజాస్సృజేయేతి.

తా : అట్టి నారాయణుండు ప్రజలను సృజించవలెనని కోరిక గలవాడయ్యెను.

శ్లో. తతస్స్వయం భూర్భగవానవ్యక్తో వ్యంజయన్నిదం
మహాభూతాది వృత్తౌజాః ప్రాదురాశీత్తమోనుదః

తా : అటుపిమ్మట స్వయంభువైన భగవంతుడగు నారాయణుండు అవ్యక్తములయిన పృథివ్యప్తేజో వాయురాకాశములను పంచభూతములను సృజించెను.

శ్లో. సోఽభిద్యాయ శరీరాత్స్వాత్ సిసృక్షుర్వివిధాః ప్రజాః
ఆప ఏవ ససర్జాదౌ తాసు వీర్యమవాసృజత్,
తదండమభవద్ధైమం సహస్రాంశు సమప్రభమ్
తస్మిన్ జజ్ఞే స్వయంబ్రహ్మా సర్వలోకపితామహః

తా : ఆ నారాయణుడు తన శరీరము నుండి యనేక విధములగు ప్రజల సృజింప నిచ్ఛగలవాడై ముందుగ నుదకములను సృజించి వాటియందు బీజావాపమొనరించె. నది వేయిమంది సూర్యులతో సమానమైన కాంతికలిగి సువర్ణాండమైనది. అందు సర్వలోకపితామహుడైన బ్రహ్మస్వయముగా జనియించెను. అదియెట్లన.

2. నారాయణుండు బ్రహ్మను సృజించుట

శ్రీరంగమాహాత్మ్యము

శ్లో॥ ఏక ఏవాభవత్తర్హి దేవోనారాయణః ప్రభుః
సజగత్సృష్టిసంహారైర్విహర్తుమకరోన్మనః
స్వాంశాంశ కలయా లక్ష్మ్యా స్వయామూర్త్యా జగన్మయః
స్వకలానంతశయనే విశిష్యే ప్రళయోదధిం
తస్య కామస్సమజని మనసోవీర్యమాదితః
తదావిష్టస్స్వదేహే తు సోఽపశ్యత్సచరాచరం
తస్య నాభేరభూన్నాళం నానారత్నమనోహరం
తస్మిన్ హిరణ్మయం పద్మం సర్వగంధమధూత్కటం
తస్మిన్ చతుర్ముఖోబ్రహ్మా సంకల్పాత్పరమాత్మనః
సమష్టిస్సర్వజీవానామాసీల్లోక పితామహః.

తా: నారాయణదేవుడొక్కడే ప్రభువైయుండెను. అతడు జగములను సృజించి సంహరించుట యందు విహరించుటయందును మనస్సుగలవాడై తన అంశలో నంశయగు మహాలక్ష్మీతో గూడి తనకళయైన యనంతునిపై

ప్రళయోదధియందు శయనించెను. అతని మనస్సునకు వీర్యమే యాదియగుటచే కోరిక గలిగెను. అప్పుడు తన దేహమందున్న సచరాచరములను జూచెను. అప్పుడానారాయణుని నాభియందుండి యొకనాళముద్భవించెను. అది నానారత్నములతో గూడి మనోహరమై యుండెను. ఆనాళమందనేక పరిమళయుక్తమై పుష్పరసముతో గూడిన సువర్ణపద్మముదయించె. అందు నారాయణదేవుని సంకల్ప మాత్రమున సర్వజీవులకు సమష్టి సృష్టి కారణభూతుండును, లోకపితామహుండును అయిన చతుర్ముఖబ్రహ్మ యుదయించెను.

భార్గవే నిరుక్తాధికారే

శ్లో॥ సోఽయం దృష్ట్వా జలాక్రాంతం త్రైలోక్యమథ పద్మజః
మహాభయపరిత్రస్థో ముహుర్ముహురుదైక్షత
కించిత్కదాచిత్కుత్రాపి నోదృష్ట్వా విహ్వాలాంగధీః
స్తోత్రయామాస దేవేశం మస్తకే సంయుతాంజలిః

తా: ఆ పద్మసంభవుడు త్రిలోకములు జలాక్రాంతములగుటచే నెచ్చటనేమియు గానరాక వికలశరీరుడై మహాభయముతో గూడి శిరంబున కేలుదోయి గీలించి యా దేవదేవునిట్లు స్తుతింప ప్రారంభించెను.

3. బ్రహ్మ నారాయణునిస్తుతించుట

శ్లో॥ యోఽసౌ సర్వగతస్స్వామీ సర్వసాక్షీ జగన్మయః
పితా చ మమ సర్వేషాం సోఽయం దేవః ప్రసీదతు
యస్మిన్నంతర్గతం సర్వం సర్వస్మిన్యోవసత్యసౌ
మహాభయాంబుధౌ మగ్నం పాతు మాం శరణాగతం
యస్య మాయా మయా దేవీ దాసీవవశవర్తినీ
అచింత్యశక్తిర్భగవాన్ పాతు మాం భక్తవత్సలః

తా: సర్వగతుండును ప్రభువును సర్వసాక్షియు జగన్మయుండును నాకు ఇతరులకందరకు తండ్రియునెవ్వరో అట్టి దేవుడు నాకు ప్రసన్నుడగు గాక. ఎవరియందీ సర్వము నంతర్గతమై యున్నదో యీ సర్వమందెవరు వసించియుండిరో అట్టి దేవుడు మహాభయాంబుధి నిమగ్నుండనగు నన్ను రక్షించుగాక, మాయాదేవి దాసివలె యెవరివశవర్తినియై యున్నదో అట్టి అచింత్యశక్తియు భక్తవత్సలుండునునగు భగవంతుడు శరణాగతుడనగు నన్ను రక్షించుగాక.

శ్లో॥ ఇత్యేవం ప్రార్థితో విష్ణుః బ్రహ్మణాదీనచేతసా
ప్రాదుర్బభూవ భగవాన్ కృపయా బ్రహ్మణోగతః.

తా: అని యిట్లు దీనచేతనుడైన బ్రహ్మచే ప్రార్థింపబడి భగవంతుడయిన విష్ణుదేవుడు దయచేత నాబ్రహ్మదేవునకెదుట సాక్షాత్కరించెను.

శ్లో॥ సోఽపి దృష్ట్వా మహాత్మానం ప్రణమ్య చ ముహుర్ముహుః ।
సాంజలిర్గద్గదగళః ప్రోవాచ మధుసూదనమ్ ॥

తా: ఆ బ్రహ్మదేవుడామహాత్ముడైన విష్ణుదేవుని జూచి మాటిమాటికి నమస్కరించుచు గద్గదధ్వనితో గూడిన కంఠముగలవాడై కేలుముకుళించి యామధుసూదనునితో నిట్లు చెప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ కో భవాన్ కేన సృష్టోఽహం మయా కర్తవ్యతాం వద ।

తా: నీవెవ్వరవు, నేనెవరిచే సృజింపబడితిని, నాచే చేయదగిన కార్యమెయ్యదియో యానతీయవలయును.

శ్రీభగవానువాచ

శ్లో॥ మాభైష్ఠ వత్స తుష్టోఽస్మి స్తోత్రేణానేన పద్మజ ।
సృష్టిం కురు మదాజ్ఞాం వై ధారయన్ భద్రమస్తు తే ॥

దేవతిర్యఙ్మనుష్యాది స్థావరాణి చరాణి చ ।
తత్తత్కర్మానుసారేణ తత్తత్పాపానుసారతః ॥
ఇత్యుక్త్వోంకారసహితవ్యాహృతీశ్చ తథా శృతీః ।
ఉపాదిశచ్చ స్వాంశేన ప్రావిశ్యాంతరధీయతమ్ ॥

తా: భగవంతుడిట్లు చెప్పెను. ఓ చిన్న వాడా భయపడకుము. నీ స్తోత్రముచే నేను సంతుష్టినొందితిని. నాయాజ్ఞ ప్రకారముగా దేవతిర్యఙ్మనుష్యాది చరాచరములను ఆయా కర్మానుసారముగను ఆయా పాపానుసారముగను సృష్టిచేయుము. అందువలన నీకు శుభముగలుగును. అనిచెప్పి ఓంకారముతో గూడిన వ్యాహృతియు శ్రుతులును ఉపదేశించి తన అంశచే నాచతుర్ముఖునియందావేశించి యంతర్ధానమొందెను.

4. బ్రహ్మ సృష్టిజేయుట

శ్లో॥ యథా భగవతాజ్ఞప్తం తథా భూరాదిసంఖ్యయా ।
చతుర్దశ చ సంఖ్యాని భువనాని సురాసురాన్ ॥
గంధర్వయక్షనాగాదీన్ మనుష్యాన్ స్థావరాదికాన్ ।
పాపపుణ్యానుసారేణ కృతవాన్ కమలాసనః ॥

తా: కమలాసనుడాభగవదాజ్ఞాప్రకారము భూలోకము మొదలు పదునాలుగులోకములను, దేవదానవులను గంధర్వయక్షనాగాదులను, మనుష్యులను స్థావరములు మొదలగు సర్వమును వాటికిం దగిన పాపపుణ్యానుసారముగా సృజించినవాడయ్యెను.

శ్లో॥ తతస్తాన్ వీక్ష్య భగవాన్ దేహినః పాపసంశ్రితాన్
కేనోపాయేన సంసారం తారయేయురమీజనాః
కథం పాపాపనోదస్స్యాత్కైవల్యం ప్రాప్నువంతిః
ఇతి సంచింత్య కృపయా దేవదేవో జగత్పతిః
మదర్చనం వినా నాన్యం మల్లోక ప్రాప్తయే ధృవమ్.

తా: అటు తరువాత భగవంతుడాబ్రహ్మచే సృజింపబడి పాపసంశ్రితులయిన దేహులనుజూచి వీరు పాపనివృత్తులయి సంసారమును తరించి కైవల్య ప్రాప్తులెట్లగుదురని యాలోచించి దేవదేవుడైన జగన్నాధుండు దయారసము గలవాయడయి వీరలు నాలోకప్రాపులగుటకు నాయర్చనచేయుటకు మించిన యుపాయమింకొకటి లేదని నిశ్చయించెను.

బ్రహ్మాండపురాణము, అర్థపంచకవివరణము
అర్చావతారసూచిక, తృతీయాధ్యాయము

5. నారాయణుండు చతుర్ముఖునకర్చాసౌలభ్య మెరిగించుట

ఇట్లు నిశ్చయించి భక్తవత్సలుండైన హరి బ్రహ్మను జూచి యిట్లనియె. ఓకమలాసనా! వర్తమానకాలంబున నీచే సృజింపబడిన జీవకోటులలో నన్నారాధించువారుగాని మదారాధనోపాయజ్ఞేయులుగాని లేరు. ఆకారణము చేతనే నీ సృష్టియందు దుర్భిక్షాది దోషములు గలిగి దేహులు పాపసంశ్రితులై యున్నారు. నాయుపాసనము భూమియందు స్థాపించినచో నర్చించుటయే నాయుపాసన మనబడును. ఇంతకు మించిన యుపాయంబు లేదు. గావున నేనర్చాస్వరూపముతో భూమియందవతరించెదను. అందువలన లోకవృద్ధియు ముక్తియు గలుగ గలదు. నాకు పర, వ్యూహ, విభవ, అర్చ, అంతరాత్మలను నయిదు రూపములు గలవు. అందులో పర వ్యూహ స్వరూపములు అఖిలాండసృష్టి ప్రయోజనమయినవి. విభవము, వైభవముతో గూడి రాక్షస సంహారార్థమై ధరింపబడునది. అర్చ, ఉపాసనాపద్ధతి. అంతర్యామి, సకల జీవులయందు నిండి యుండునది. ఇట్టి రూపములలో పరవ్యూహాదులు కష్టసాధ్యములు. పూజా నమస్కారాదులచే సులభముగా ముక్తినిచ్చుటకు అర్చారూపమే యుక్తమైనది. ఇందుల సౌలభ్యమించుక నీకెరింగించెద నాలకింపుము. అర్చారూపధారి నయిన నాకొకసారి ప్రదక్షిణ మొనరించి వారు సర్వపాప విముక్తులగుదురు. రెండు ప్రదక్షిణములచే

స్వర్గలోకప్రాప్తియు, మూటిచే నింద్రసంపదయు, నాలుగింటిచే సత్యలోక ప్రాప్తియు, అయిదింటిచే బ్రహ్మసంపదయు, నారింటిచే మహదైశ్వర్యమును ఏడింటిచే నాకింకరత్వమును, యెనిమిదింటిచే నాసాలోక్యమును తొమ్మిదింటిచే సామీప్యమును, పదింట సారూప్యమును, పదనొకండుచే మత్సామ్యమును, పదిరెండింట నాసాయుజ్య పదవియును పొందుదురు. సాయుజ్యమునకు మించిన పదవిలేదు. ప్రదక్షిణనమస్కారముల యందలి విశేషములియ్యవియని యెరుంగుము. మరియు మదీయాలయ సంమార్జనా కైంకర్యపరాయణుల పాపపుంజంబులు మహావాతోపహత పరాగ పటలంబు కయివడి నెగిరిపోవును. గోమయముచే గాని జలముచే గాని నాయాలయ పరిశుద్ధిగావించిన వారలకు గూడ నిట్టిదియె ఫలితము. కోమలములయిన తులసీదళములచే నా పాదముల నర్చించువారు నాలోక ప్రాప్తులగుదురు. ఇట్టి రీతిగ నాయర్చారూపమందు సౌలభ్యముగలదు గాన నట్టిరీతిగ భూమియందవతరించి లోకమ్ములనాదరించుచున్నాడనని యానతి యిచ్చుటయు వినయావనతకంధరుండు వినమిత కరకమలుండునయి చతురాననుండిట్లనియె.

6. బ్రహ్మ నారాయణుని వేడుకొనుట

క. స్వామీ నీదయచే ని, చ్ఛామాత్రములో సృజింప జాలితి లోక
స్తోమములు వానిగావం, గామది నూహింపవలయు గారుణ్యనిధీ.

గీ. దేవదేవదయానిధి దీనవరద, సర్వలోకైక రక్షణోత్సవ జగత్త్ర
యాధినాయక భవభయహరణనిపుణ, వేగరాగదె నామొరవినవె శౌరి.

వ. ఓ దేవా! నేను నిమిత్తమాత్రుండను. సృష్టి స్థితిలయ స్వరూపుడవయిన నీమాయాంధకార నిమగ్నుడనగు నన్నుద్ధరించి నాయందంతర్గతుండై సృజియించిన యీచరాచరంబుల దరింపజేయ యత్నంబుగావించి యచిరకాలంబున నర్చాస్వరూపుండవై యవతరించి భక్తసౌలభ్య

ప్రదాయకంబయిన విధి విధానంబులతో పూజాక్రమంబు సృజించి లోకసంరక్షణంబు గావించుమని యనేక విధంబులం బ్రస్తుతించుటయు నా చతుర్ముఖునకావిరాట్పురుషుడయిన నారాయణదేవుండిట్లనియె. ఓ కమలాసనా! నేను శ్రీభూదేవులతో భూలోకంబున పుణ్యభూమియు కర్మభూమియునైన భారతవర్షంబున గృహనద నదీసంగమ పర్వతవనాది పుణ్యస్థలంబుల యందర్చా స్వరూపధరుండనై యవతరింపబోవుచున్నాను. గృహార్చనా పరతంత్రుడు గృహాధిపతియే కాగలడు. తదితరస్థలార్చాస్వరూపార్చనాధురంధరు నాత్మతేజో విరాజమాను నప్రాకృతశరీరు. మదీయార్చనా విధివిధాన నిర్ణాయక శ్రుతిప్రమాణ పరమవైదిక వైష్ణవ సాంప్రదాయ ప్రతిపాదక సూత్రప్రణేతయు భవదీయాంశా సముద్భవుండును. భవత్సమానుండును నగు నొక్క మహర్షి పుంగవు నచిరంబున సృజింపవలయునని యాజ్ఞాపించుటయు నా పద్మసంభవుండా శ్రీహరి చరణారవిందమ్ములకు సాష్టాంగ దండ ప్రణామంబు లాచరించి వినయవినమితోత్తమాంగుడగుచు. యోగసమాధియందు బ్రవేశించి యిట్టి మహత్కార్యమెట్లు సేయగలనని వేదవేదాంతములను ఆత్మయందు విశేషముగా ఖననము (ఆలోచన) సేయుచుండెను.

7. బ్రహ్మ విఖనసుని సృజించుట

అప్పుడా పద్మ సంభవుని పరిశుద్ధాంతరాత్మయందు వేద వేదాంతసార మొక మునిరూపము ధరించి యాబ్రహ్మదేవుని యెదుట సాక్షాత్కరించెను. (ఇచ్ఛామాత్రాః ప్రభోః సృష్టిః, అను న్యాయమునే తలంచినంతలో నవతరించిన వేదరూపమగు నామునీంద్రుని జూచి విరించి యిట్లనియె.)

శ్లో॥ విశేష ఖననాజ్జాతస్తస్మాత్ త్వం విఖనా భవ.

తా: విశేషముగ నాలోచించుటచే పుట్టినవాడవుగావున విఖనుడవు కమ్మని నామకరణంబుగావించె (విఖనుడనగ) విః **పక్షి పరమాత్మనోః,** అని

నిఘంటువు వుండుటచేత విశబ్దమునకు పరమాత్మ (బ్రహ్మమర్ధము) ఖన, యనగ విచారము, బ్రహ్మవిచారము. విఖనశ్శబ్దమునకు బ్రహ్మవిదుడని యర్థము. "బ్రహ్మవిద్బ్రహ్మైవ భవతి", అని ఉపనిషత్ప్రమాణముండుటచేత విఖనుడు, బ్రహ్మమయుడు అని భావము. ఇది మహర్షిపరమైన యర్థము.

(2) విఖనుడనగ.

వేంకటేశ్వర సహస్ర నామము

మధ్వాచార్యకృతభూషణాఖ్యటీక యందు

విం, బకాసురసంజ్ఞకం పక్షిణం ఖనతి, విదారయతీతి విఖనః, కర్మణ్యణ్, విఃపక్షిపరమాత్మనోరితి కోశః, తతః స్వార్థే ప్రజ్ఞా, ద్యణ్ విఖనసి చతుర్ముఖోజాతః, వరాహరూపేణ తద్ఘ్రాణత ఆవిర్భూతః, జాతార్థే ప్రతి ప్రసూతోఽణ్వాడిదితి టులోపః అను శతికాదిత్వాదుభయపదవృద్ధిః, విఖనసార్థితో విశ్వగుప్తయే, ఇతి భాగవతటీకాయాం విఖనసా చతుర్ముఖేనేతి ఉక్తం, ఇతి ప్రాఞ్చః తత్ర అణః ప్రతి ప్రసూతత్వం కథమితి. చింత్యం. ప్రతి ప్రసూతత్వం హి అణ్బాధక బాధకత్వమితి శేఖరే.

తా: వి అనునది పక్షియందును పరమాత్మయందును వర్తించును. ఇచ్చట వి శబ్దము పక్షిపరము. పక్షియన బకాసురుడు. వానిని సంహరించినవాడు భగవంతుడు గావున నిచ్చట విఖనః అను శబ్దమునకు విష్ణుమూర్తి యని అర్థము. ఇదియే స్వార్థమునందు అణ్ ప్రత్యయముచేసినచో అనుశతికాదులచే నుభయపదవృద్ధి గలిగి వైఖానః అని చెప్పబడుచున్నది. వైఖానస్సామగాయనః అని భారతము.

ఆత్మసంహిత

శ్లో॥ మహాభూతేన యేనేదం వ్యాప్తం విఖనసా జగత్ ।
తమేవ శరణం గచ్ఛ జగత్కారణమచ్యుతమ్ ॥

తా: మహాభూతమైన యేవిఖనసునిచే నీవిశ్వమంతయు వ్యాప్తమై యున్నదో అట్టి జగత్కారణుడైన యచ్యుతుని శరణు పొందుమని శతానందునితో శాండిల్యమహర్షి చెప్పుచున్నాడు. సహస్రనామాధ్యాయములో

శ్లో॥ ఏకోవిష్ణుర్మహద్భూతం పృథగ్భూతాన్యనేకశః
త్రీన్లోకాన్ వ్యాప్య భూతాత్మా భుఙ్క్తే విశ్వభుగవ్యయః.

తా: విష్ణుడొక్కడే మహాభూతము. వేరైన భూతములనేకములు కలవు. సర్వభూతాత్మయైన విష్ణువు భుజించినచో విశ్వమంతయు భుజించినట్లుగా నెన్నవచ్చును. అని చెప్పుచున్నది. ఈ ప్రమాణములచే మహాభూతమనగ శ్రీమహావిష్ణువనియు ఆ విష్ణువు విఖనస శబ్దవాచ్యుడనియు తెలియుచున్నది. గాన యిచ్చట విఖనుడనగ శ్రీమహావిష్ణువని యర్థము.

(3) విఖనుడనగ.

భాగవతటీకయందు.

శ్లో. న ఖలు గోపికానందనో భవానఖిలదేహినామంతరాత్మదృక్ ।
విఖనసార్థితో విశ్వగుప్తయే సఖ ఉదేయివాన్ సాత్వతాం కులే ॥

తా: సఖా! నీవఖిలదేహులయొక్క అంతరాత్మయందు చూడబడుచు, విఖనసునిచే (బ్రహ్మచే) కోరబడి ప్రపంచ సంరక్షణార్థమై సాత్వతకులమందు దయించిన శ్రీమహావిష్ణుడవుగాని, గోపికానందనుడవుగాదు సుమా! అని గోపికలు శ్రీకృష్ణపరమాత్మను గానముచేయుచున్నారు. ఇందు విఖనః, అనుపదము చతుర్ముఖపరముగా ప్రయోగింపబడినది గావున యిచ్చట విఖనుడనగ, బ్రహ్మదేవుడని యర్థము.

ఇట్లు సకల జగత్కారణుడైన శ్రీమహావిష్ణుండును, అతని నాభీకమల సంభూతుడయిన చతురాననుండును, వాని మనస్సంకల్ప సంభవుండైన యీ మహర్షియు విఖనశ్శబ్దవాచ్యులై యొప్పిరని తెలియబడుచున్నది.

ఈ మహర్షి జన్మప్రకారమును గురించి
ఘటికాచలమాహాత్మ్యము. (3) ఆశ్వాసములో

సీ. అనఘ నిరుక్తవేదాంగోక్తమై ధర
బొగడొందునీకథ పుణ్యమగుచు
నంబుధీశ్వరుని యాగంబునజలదద
యనెడునచ్చరజూడ నజునికపుడు
వీర్యంబుజార తద్వీర్యంబితడు పర్ణ
పుటినుంచి వహ్నిలో బోయ నందు
నర్చియును భృగుండు నంగార పిండంబు
నందంగిరుండును నత్రిమునియు

గీ. విఖన సాంగత్యమున జేసి విఖనసుండు
బొడమి రా యన్వయంబున బుట్టుగనిరి
వేదశాస్త్రార్థ నిరతులు విప్రవర్యు
లఖిల మంత్రతంత్రార్థరహస్యవిదులు.

క. పంచవిధబేర పూజా
చుంచువులై వారలెపుడు శుద్ధాత్మకులై
పంచాయుధ శోభితు నర
పంచాస్యుని గొలుచుచుంద్రు భాగ్యము కలిమిన్.

అనియున్నది. ఇందువలనను విఖనసమహాఋషి బ్రహ్మమానస పుత్రుడనియే తెలియబడుచున్నది. భృగుమహర్షి తన నిరుక్తాధికారంబున నిట్లు చెప్పియున్నాడు.

శ్లో॥ మదర్చనం వినా నాన్యన్మల్లోక ప్రాప్తయే ధృవం
ఇతి వేదాంత తత్వార్థ ఖననం కృతవాన్ హరిః
తస్మాద్వేదాంతసారోఽయం మునిరూపం సమాస్థితః

శుద్ధసత్వమయోయోగీ జటామకుటభూషణః
చతుర్బాహుసమాయుక్తశ్శంఖచక్రధరః ప్రభుః
శిఖాయజ్ఞోపవీతాభ్యామూర్ధ్వపుండ్రధరోఽవ్యయః
కమండలుఘటాభ్యాం వై త్రిదండేన విరాజితః
ప్రాదురాసీన్మునిశ్రేష్ఠః ప్రభాకరసమద్యుతిః

తా: నారాయణుండు నాలోక ప్రాప్తికి నాయర్చన, వినా మరియొకటి లేదని వేదాంత తత్వార్థఖనన మొనరించె. అందువలన నావేదాంత సారము శుద్ధసత్వమయుండును యోగియు జటామకుట భూషణుండును. చతుర్భుజములు, శంఖచక్రములు శిఖాయజ్ఞోపవీతములు ఊర్ధ్వపుండ్రములు కమండలము ఘటము త్రిదండము వీటితో గూడి సూర్యునితో సమానమయిన తేజస్సు గలిగి మునీంద్రుడయి యుద్భవించెను.

శ్లో॥ తం వీక్ష్య మానసాజ్జాతం పుత్రమౌరసమాదరాత్ ।
నామ్నా విఖనసం చక్రే సహోవాచ హరిస్స్వయమ్ ॥

తా: శ్రీహరి తన మనస్సు వలన జన్మించినట్టి యౌరసపుత్రునాదరముతో జూచి విఖనసుడని నామకరణము గావించి స్వయముగా నిట్లుపలికెను.

శ్లో॥ ఖనిత్వా చాత్మనాత్మానం జ్ఞానాదిగుణసంయుతః ।
ధ్యానమావిశ్య యోగేన హ్యాసీద్విఖనసోమునిః ॥

తా: ఆత్మచే నాత్మను ఖననము చేయగా జ్ఞానాది గుణములతో గూడి ధ్యానము ననుసరించి యోగముచేత నీవిఖనసుడు మునియయ్యెను. అని భృగువాక్యము. మరీచ్యత్రికశ్యపులుగూడ నిట్టిరీతిగనే చెప్పియున్నారు. మరియు నీ మహర్షి పురాణములయందు చతుర్ముఖునిచే సృజింపబడె ననియు, సూత్రకర్తలైన భృగుమరీచ్యత్రికశ్యపుల వలన శ్రీమహావిష్ణునిచే సృజింపబడెననియు చెప్పియున్నది. ఇందును గురించి సర్వతంత్రస్వతంత్ర శ్రీవేంకటనాథ వేదాంతదేశికేంద్రులచే తన సజ్జనసంభవంబున.

విఖనా నామకశ్చిదృషిః సృష్ట్యాదౌ భగవచ్ఛాస్త్రావతారణాయ పరమాత్మనాదిష్టేన సమష్టి పురుషేణ విశేష వేదఖననాత్మక వేదవేద్య ధ్యానమయమనోవ్యాపారరూప తపసాఽ విర్భావితో విష్ణ్వనుప్రవిష్ట బ్రహ్మణో మూర్త్యంతరభూతో మహర్షిః.

తా: విఖనసుడను నొక ఋషి సృష్ట్యాది యందు భగవచ్ఛాస్త్రము నుద్ధరించుటకొరకు పరమాత్మచే నిర్దేశింపబడిన సమష్టి పురుషుడగు బ్రహ్మచే విశేషముగా వేదవిచారణచేతను వేదములచే తెలియదగిన ధ్యానమయమై మనోవ్యాపార రూపమగు తపస్సుచేత నావిర్భవించెననియు విష్ణ్వను ప్రవిష్టుడగు బ్రహ్మయొక్క మూర్త్యంతరభూతుడనియు చెప్పియున్నారు. ఇందువలన శ్రీమహావిష్ణువు బ్రహ్మశరీరమందు ప్రవేశించి తన్నారాధించుటకు యోగ్యుడగు మహర్షిని సృజించెనని తెలియుచున్నది. మరీచిప్రోక్తమైన యానందసంహితలో మదారాధనాధురంధరుండగు మహర్షిని సృజింపుమని బ్రహ్మకాజ్ఞాపించినట్లును తానందులకు సమర్థుడను కాననివేడుకొనినట్లును అప్పుడు విష్ణుండు స్వయముగానే విఖనసుని సృజించినట్టును చెప్పియున్నది. బ్రహ్మచే సృజింపబడిన వారిలో చతుర్భుజ శంఖచక్రధారులు గనుపించరు. ఈ మహర్షి చతుర్భుజ శంఖచక్ర ధారియైనట్టు సూత్రకర్తల వాక్యములు కనుపించుచున్నవి. కాబట్టి శ్రీమహావిష్ణువుచేతనే యీ మహర్షి సృజింపబడెనని నిస్సంశయముగ నొప్పుకొనవచ్చును. బ్రహ్మయందనుప్రవిష్టుడై విష్ణుడే సృజించెనని లోకసృష్టి విషయమై నిర్వివాదము గావున నీ మహర్షి బ్రహ్మచే సృజింపబడెననియు గొందరు విష్ణునిచే సృజింపబడెననియు చెప్పియున్నారు. కాబట్టి సచరాచర సృష్టి నిమిత్తమై సృజింపబడిన చతుర్ముఖుండు తనయందంతర్యామియై యున్న శ్రీ మహావిష్ణుని యనుగ్రహంబున విష్ణురూపధరుండను విష్ణుపూజా ధురంధరుండునునగు శ్రీవిఖనసమహామునీంద్రుని సృజించెనని నిశ్చయార్థము.

8. విష్ణుండు విఖననునకు జాతకర్మాదులొనరించుట.

మంగళాద్రిమాహాత్మ్యము

(22) అధ్యాయము

శ్లో॥ విశేషఖననాజ్జాతస్తస్మాత్ త్వం విఖనా భవ
ఇత్యుక్త్వా తం మునివరమాత్మపుత్రం పితామహః
దేవస్య పురతః స్థాప్య ప్రోక్తవాన్ కమలాపతిమ్.

తా: పితామహుండు విశేషముగా నాలోచించుటచే జనించితివి గావున విఖనుడవుగమ్మని తన కుమారుడైన మునీంద్రునకు నామధేయంబుగావించి శ్రీహరియెదుట నిలిపి యిట్లనియె.

శ్లో॥ దేవదేవ హరే విష్ణో సృష్టిస్థిత్యంతకారణ
త్వన్నియోగేన సృష్టోఽయం భగవన్మునిసత్తమః
మదంశాత్ సంభవో దేవ మత్సమస్తపసాం నిధిః

తా: సృష్టి స్థిత్యంతకారణుడవైన యో దేవా! నీనియోగంబున నాయంశ సంభవుండును నాతో సమానుండును తపోనిధియునైన నీమునిసత్తముండు నాచే సృజింపబడెను.

శ్లో॥ ఇతి విజ్ఞాపితశ్శ్రీశో దృష్టవాన్ విఖనోమునిం
అష్టాదశ తు సంస్కారాన్ శ్రియా సహ స్వయం హరిః
వేదాన్ వేదార్థమాదిశ్య మునిమాహ జనార్దనః
మయా నియుక్తో విఖనః మదారాధనకృద్భవ
మామారాధ్యమునిశ్రేష్ఠ మల్లోకే నివసిష్యసి
సూత్రం కురు మహాభాగ త్వన్నామ్నా యాజుషి శ్రుతౌ
ఔఖేయసూత్రం విఖ్యాతం భూలోకే విస్తరిష్యతి
భృగుర్మరీచిరత్రిశ్చ కశ్యపశ్చ తథైవ చ

బ్రహ్మచర్యస్య విఖనస్తవశిష్యా భవంతు తే
కశ్యపోఽ త్రిర్భరద్వాజో విశ్వామిత్రోఽ థ గౌతమః

శ్లో॥ వసిష్ఠో జమదగ్నిశ్చ మునయశ్చ తవానుగాః
సప్తైతే సూత్రకర్తారః తవ సూత్రానువర్తినః.

తా: ఇట్లా బ్రహ్మదేవుడు విజ్ఞాపనము చేసికొనగా శ్రీహరియాలకించి యావిఖనసమునీంద్రుని జూచినవాడై శ్రీమహాలక్ష్మితో గూడి స్వయముగా నామునీంద్రునకు జాతకర్మాది పదునెనిమిది సంస్కారములు గావించి వేదవేదార్థములనుపదేశించి వానితో నిట్లనియె. ఓవిఖనసమునీ! నీవు నాచేనియమింపబడి నన్నారాధింపుము. నన్నారాధించి నాలోకమందు నివసింపగలవు. యజుర్వేదము ననుసరించి నీపేర ప్రఖ్యాతి నొందు సూత్రము రచింపుము. అదిలోకమందౌఖేయ (వైఖానస) సూత్రమనుపేరుచే విస్తరిల్లగలదు. భృగుమరీచ్యత్రి కశ్యపులు. బ్రహ్మచర్యవ్రతము సలుపుచు శిష్యులయ్యెదరు. కశ్యప, అత్రి, భరద్వాజ, విశ్వామిత్ర, గౌతమ, వసిష్ఠ, జమదగ్నులను సప్తఋషులు నీకు శిష్యులై నీ సూత్రము ననుసరించి సూత్రకర్తలయ్యెదరు. అని చెప్పెను.

9. విష్ణుండు విఖనసుని తన్నారాధింప నియోగించుట

బ్రహ్మాండపురాణము

మరియు నోమునీంద్రా! బ్రహ్మవిద్యా విశారదులైన అరుణకేతువాతరశనాది మునీంద్రులుగలరు. నీచే రచింపబడిన సూత్రోక్త విధి విధానార్చనయే నాకు మిగుల సంతోషదాయకము. నేనర్చారూపముగ భూలోకంబున భారతవర్షమున నదీనదవనపట్టణపర్వతాదులయందంతట నవతరించి లోకంబులకు గలుగు దుర్భిక్షానావృష్టి రాజబాధాది యరిష్టశమనం బొనరించెద. నేనవతరించిన చోటులనెల్ల నీ సూత్రానుష్ఠాతలే నన్నర్చించుచుండవలయును. వారు నాయనుగ్రహపాత్రులై లోకోపకారం

బొనరించి నాసాయుజ్యప్రాప్తులయ్యెదరు. అని యానతిచ్చిన శ్రీహరి వాక్యము అమృతప్రాయములై కర్ణానందదాయకంబులగుటయు నారాయణ చరణారవిందంబులకు సాష్టాంగదండ ప్రణామంబులాచరించి యావిఖనస మునిపుంగవుండిట్లనియె. ఓ దేవా! దీన దయానిధీ! నీవు సర్వజగత్కారణుండవు. సర్వేశ్వరుండవు. సృష్టిస్థితిలయ స్వరూపుడవు సర్వాంతర్యామివి. సర్వలోకకర్తవు. నీమాహాత్మ్యమెరుంగను నీమాయా మోహితుడుగాకుండుటకును నాకు శక్యంబుగానేరదు. నాపై నీ యారాధనా రూపకంబైన మహాభారంబు నిక్షిప్తంబుగావించుచుంటివి. ఇది యథావిద్యుక్తంబుగా నెరవేర్చుకొనునంతటి సామర్థ్యంబు నాకుం గలదని యొప్పుకొనజాలను. ద్రవ్యవస్తు క్రియాలోపంబులు గలిగి యపరాధ దోషము సంప్రాప్త మగునను భయంబు నన్నుంగలచుచున్నది. నా సూత్రానుష్ఠాతలైన బ్రాహ్మణులందరు నీయర్చనాకార్య నిర్వాహకులైయుండ నియమించు చుంటివి. వారలకేవిధంబున భుక్తి ముక్తి శ్రేయః ప్రాప్తికాగలదోయెరింగింప బ్రార్థించుచుంటిని. భవత్సర్వ కాలికార్చనాపర తంత్రులైనవారికి ముక్త్యర్థపర్యటనావశ్యంబు లేదుగాని భుక్త్యర్థమైన పర్యటనంబావశక్యము. సార్వకాలికార్చన పరతంత్రులకు నన్యథా పర్యటనానురూపవ్యాపారంబుల కావంతయేని సావకాశంబు గానేరదు. వారలు నిజదారాపుత్రాది పోషణార్థమై యేమి చేయవలయు నానతీయవలయునని గోరుటయు.

10. విష్ణుండు విఖనసునకు వృత్త్యాదుల నిర్ణయించుట

నావిష్ణుండా మునీంద్రుని వాక్యంబు లాలకించి వానికి సమాధాన పూర్వకంబుగా నిట్లనియె. ఓ విఖనస మునీంద్రా! బ్రాహ్మణ శ్రేష్ఠులైన నీ సూత్రానుష్ఠాతలకు శ్రుతిస్మృతీతిహాస పురాణాదులయందు మోక్షార్థము, మూడును, జీవనార్థము, మూడును, ప్రసిద్ధమైన వృత్తులు నియమింపబడియున్నవి. అవి యేవియన, 1. యజనము. 2. యాజనము. 3. అధ్యయనము. 4. అధ్యాపనము. 5. దానము. 6. ప్రతిగ్రహము ఇందులో

యజన, అధ్యయన, దానములు, మోక్షార్థములు. యాజన అధ్యాపన, ప్రతిగ్రహములు, జీవనార్థములు.

మోక్షార్థమైన వృత్తులెట్లన

1. యజనము, తాను మోక్షప్రదాతనైన నన్నారాధించుట.

2. అధ్యయనము, తాను వేదపారాయణమొనరించుట.

3. దానము. తాను దానఫలప్రదాతనైన నాకు సమర్పణముగా సమస్తదానములు చేసికొనుట.

జీవనార్థమైన వృత్తులు

1. యాజనము, ద్రవ్యము పుచ్చుకొని నన్నారాధించుట.

2. అధ్యాపనము, ద్రవ్యము పుచ్చుకొని వేదమితరులకు చెప్పుట.

3. ప్రతి గ్రహము పరులచే నీయబడిన దానధర్మాదులను స్వయముగా గాని మరియొకరిపరముగా గాని గ్రహించుట. ఇవి జీవనార్థమైన వృత్తులు. వీటిలో అధ్యాపనమందు వేదవిక్రయదోషమును, ధనప్రతిగ్రహమందు స్వార్జిత శ్రేయఃక్షయంబును గలుగుచున్నవి. గావున నీరెండింటిని పరిత్యజించి సకల శ్రేయోభివృద్ధి దాయకంబును భుక్తి ముక్తి ప్రదాయకంబును సర్వారిష్ట శమనంబును, సర్వపాప నివృత్తి కారకంబును నయిన మదీయ యాజకత్వ మవలంబింతురు గాత! లోకగురుడనైన నాకు పూజావిధివలన సంతుష్టి గలుగుచున్నది. అందువలన పుణ్యము నశించదు. జీవనము జరుగును. అగ్నియు, అర్చనయు, నాకు రెండు ముఖములు. యజ్ఞాదిక్రతువులొనర్చి హోమము జేయు మాంసాదిహవిస్సు నగ్నిముఖముగాను, అన్నహవిస్సు నర్చాముఖముగాను భుజించెదను. అర్చనయు హోమమును వేదవిహితములగు మహాయజ్ఞములు. యీ యజ్ఞములయందు నాయర్చకులచే హోమము చేయబడిన హవిర్ద్వయమును, ముఖద్వయముచే

నేను గ్రహించుచున్నాను. వేదవేదాంగ పారంగులును, నీసూత్రానుష్ఠాతలను నయిన బ్రాహ్మణులందరు వేదవిధ్యుక్తముగ యజ్ఞభోక్తనైన నన్నర్చింప హోమము చేసి వేదవిహితమైన యజ్ఞమునకు జెప్పబడిన యాధ్వర దక్షిణ గ్రహించి యందువలన జీవింతురు గాత! నిత్యపూజా విధియందు వైష్ణవేష్టియందు జెప్పబడిన దక్షిణరీతిగా ద్రవ్యము గ్రహించి యందువలన జీవింతురు గాత! పక్షోత్సవమునకు అగ్నిష్టోమ మహాయాగమునకు నిర్మింపబడిన రీతిగ దక్షిణ గ్రహించి జీవింతురు గాత! మాసోత్సవమునకు అతిరాత్రమను యజ్ఞమునకు విధింపబడిన రీతిగ దక్షిణగ్రహించి జీవింతురుగాత! వర్షోత్సవమునకు, మహాపుణ్యప్రదమైన వాజపేయయాగమునకు, నియామకమైనరీతిగ దక్షిణస్వీకరించి జీవింతురు గాత! నాయొక్క బేర ప్రతిష్ఠావిధియందును, శ్రీభూదేవీ ప్రతిష్ఠలయందును, అశ్వమేధయాగ విధ్యుక్త దక్షిణరీతిగా ధనమును గ్రహించి జీవింతురు గాక! యజమానుల కాయా పూజావిధులయందాయారీతిగా దక్షిణలు గ్రహించి, ఆయా యాగఫలముల నొసంగి వారలదరింప జేయుచుందురు గాత! యాగాదులవలె పూజయు గూడ నిది యొక మహాయాగము. ఇందు దక్షిణాగ్రహణము జనులు ముక్తికొరకే యని తెలియదగినది. యాగములయందు అధ్వర్యులకు దక్షిణ నీయనివారికి ఫలితమెట్లు గలుగకుండునో, ఆ రీతిగనే యీ పూజాయాగమునందు గూడ దక్షిణ నీయనివారల కాయాఫలంబులు లభింపజాలవు. యాగాదులయందు దక్షిణాగ్రహణమెట్లు శ్రేయస్కరమును మోక్షప్రదమును, అగునో యిదియు గూడ నట్టిదియే యగును. మనుజులచే నాకొరకు నీయబడిన ద్రవ్యమునకు యజమానులు లేనియెడల నందు నాల్గవభాగము, నాయర్చకులనుభవింప వచ్చును. నిష్కామత్వముచే గాని సకామత్వముచేగాని, భక్తులవలన నీయబడిన ద్రవ్యమును గ్రహించి నిత్యము నన్నర్చించు వారు నాసాయుజ్య పదవినందగలరు. నాచేయనుగ్రహ పూర్వకముగా నీయబడిన ద్రవ్యమునకు దేవద్రవ్యమను నిషేధము లేదు. భక్తిచేతగాని, భయముచేతగాని, కోరిక

చేతగాని, ద్రవ్యార్థము గాని, నన్ను పూజించిన వారు మోక్షము నొందుదురు. ద్రవ్యార్థవైై యెుకమనుజుని రాత్రింబవళ్ళు లాశ్రయించి భయాతురులగుచున్నారు. ఒక ఘడియ గృహమునందు నన్నారాధించి మోక్షప్రాప్తులగుచున్నారు. అట్టి విషయములో జీవనార్థము గాని మోక్షార్థము గాని, యెల్లకాలము నన్నర్చించువారు మోక్షమే పొందుదురు. లోకములోనరుల నాశ్రయించి జీవించువారికి యెల్లప్పుడును తానాశ్రయించిన మనుజుల యందే దృష్టి గలిగి యే సమయమునందు వారల కనుగ్రహము గలిగి యే రూపకముగా నేమి యొసంగెదరో యనునాశచే సర్వకాలసర్వావస్థల యందును, వారల యందే నిలుపబడిన చిత్తములు గలవారలై యడుగులకు మడుగులొగ్గుచు, నింటసంధ్యాది స్వమతోచిత క్రియా కలాపములు నిర్వర్తించుట మాని యానరులయందెట్లు బద్ధానురాగులై యుందురో, అట్టి రీతిగానే నన్నాశ్రయించి నావలన జీవింపదలంచిన వారలు, భయముచేతగాని, భక్తిచేతగాని, నాయందే యుంచబడిన చిత్తములు గల వారలయి మనోవాక్కాయ కర్మములచే జాగ్రత్స్వప్న సుషుప్త్యాద్యవస్థలయందు గూడ నన్నేదలంచు చుందురు. గావుననే నా యర్చకుల యింద్రియములు పరమపవిత్రములయి యుండగలవు. అందుచేతనే వారలకెట్టి దోషములును ఘటింపక కేవల పరమపవిత్రత గలిగి మోక్షప్రాప్తులయ్యెదరు. ఇట్టి యీరహస్యాభిప్రాయముల నెరుంగ జాలక, కేవలమసూయా పరవశత్వముచే ద్రవ్యమునకై దేవుని పూజించుచుండిరని నా యర్చకుల నెవరు దూషింతురో వారలాచంద్రతారకముగా నరకవాసులగుదురు. నా యర్చకులే నా భక్తులు. నా యర్చకులే నా శరీరము. వారినెవ్వరు నిందింతురో యానింద నాదిగా భావింపబడును. నాయర్చకుల నెవరు పూజింతురో ఆ పూజనాదిగా భావించి వారలకు మోక్షమిచ్చుచున్నాను. అన్నముగాని, వస్త్రముగాని, ధనముగాని, నాయర్చకుల కెవ్వరొసంగుదురో అవి నాకొరకీయబడినవిగా దలంచెద.

నా పుణ్యము వటబీజమువలె వృద్ధి బొందును. నాయర్చకులకు మహాదానముల నెవ్వరిచ్చెదరో వారలకు కోటిగుణితముగా ఫలమొసంగుటయే గాక పరమ పదముగూడ నొసంగెదను. నా భక్తుల కందరకు నాయర్చక ముఖముగా సర్వామ్నాయ రహస్యములను జెప్పుచుందును. నాయర్చక ముఖముగా నామంత్రమెవ్వరు గ్రహింతురో వారికి శీఘ్రముగా మంత్రసిద్ధియు మోక్షమును గలుగుచున్నది. నాయర్చన యందు శిలాబుద్ధియు, నాయర్చకుని యందు, సాధారణ మనుష్యభావమును నియమించి యెవరు వర్తింతురో అట్టివారు పాషండులగుదురు. విస్తరించి చెప్పుటయేల ఓ విఖనసమునీ! నీ రూపమే నారూపము, నా రూపమే నీ రూపము. మన కిర్వురకును భేదము లేదు. నీ సూత్రానుష్ఠాతలందరు నాయంశ సంభూతులుగా నెరుంగుము అని యుపదేశించి చతుర్ముఖుం జూచి యతనితో నాహరి యిట్లనియె.

11. విష్ణుండు బ్రహ్మకు వైష్ణవధర్మంబులు చెప్పట

ఓ పద్మసంభవా! బాహ్యమనియు, అభ్యంతరమనియు, నాభక్తులయిన వైష్ణవలక్షణంబులు రెండు విధములు. అందు, లలాటమందు ఛిద్రయుక్తముగా శ్వేతమృత్తికచే నూర్ధ్వపుండ్రధారణము చేయుట. భుజములయందు శంఖచక్రధారణ చేసుకొనుట, నామంత్రముచ్చరించుట, నాకు నమస్కరించుట, నన్ను స్తుతించుట, నా భక్తులను పూజించుట, నాపాదపద్మముల నెల్లప్పుడు పూజించుట. స్మరదోషాదులు వర్జించుట, సర్వభూతములయందు దయగల్గుట, సర్వము సమముగా జూచుట, సర్వసంపూర్ణుడును, జగమే శరీరముగా గల నా నామస్మరణముచేయుట, నామంత్రార్థము నెరుంగుట, యిట్టివి నాభక్తులగు వైష్ణవుల బాహ్యలక్షణమని యెరుంగుము. సర్వదా నా నామస్మరణమంతరంగమున జేయుచుండుటయే ముఖ్యమైనది. మనోవాక్కాయ కర్మములచే నిరంతర చింతనము, నాయర్చకులకే గాని యితరులకు లభింపదు.

శ్వేతమృత్తికా మహిమ

అని చెప్పిన భగవంతుని జూచి బ్రహ్మ కరకమలంబులు మొగిడ్చి, ఓ దేవా! శ్వేతమృత్పుండ్ర ధారణము వైష్ణవ లక్షణములలో మొదటిదిగా చెప్పితివి. మృత్తిక పీతరక్తాది వర్ణములు గలదిగా నున్నది. దీనిలో శ్వేతమృత్తిక యందుగల మహిమ నా కెరింగింపుమని కోరుటయు నారాయణుండిట్లనియె. పూర్వమందొకనాడు లోకసృష్టి రక్షణాదులను గురించి శ్వేతద్వీపమునకు బోయి యచ్చట ప్రవేశించు వరకు నాకు లోక సృష్టియందుగాని, రక్షణ మందుగాని, విలానవమందు గాని స్వానందానుభవంబు నందుగాని లేశమైనను ప్రీతిజనింపకుండినప్పుడు వైరాగ్య కారణ మాశ్వేత మృత్తికగా దలంచి యిది శ్వేత మృద్వీపమని యెరింగి, యీమృత్తికాధారణముచే నా భక్తులకు సుకరంబుగా మోక్ష సంప్రాప్తము కాగలదని తలంచి గరుడునిపై యామృత్తికనుంచి, భారతవర్షములో నచ్చట నచ్చట నదులు పుణ్యస్థలములు తీర్థములు క్షేత్రములు మొదలయిన పుణ్యస్థలములు యందును వేయించితిని. నేనును శ్వేతమృత్పుండ్రమునే ధరించితి. నీరహస్యమెరింగి యీశ్వేత మృత్పుండ్రధారణము చేసినవారు మోక్షము నొందుదురు గాన నీవిఖనసమునియు నీవు నూర్ధ్వపుండ్రమును శ్వేతమృత్తికచే ధరించి నాచే చక్రాంకణము పొంది మంత్రద్వయ గ్రహణ మొనరింప వలయును అని చెప్పిన విని బ్రహ్మకృతకృత్యుడనైతినని సంతసించె. ననంతర మా నారాయణ దేవుడాచతుర్ముఖునకును విఖనసునకును సమాశ్రయణవిధిదీరిచి ద్వయ మంత్రమూలమంత్రములను వేదమును వైఖానస నామప్రతిపాదకమైన సర్వవేదసముదాయము నుపదేశించె. పిమ్మట నా చతుర్ముఖుండా నారాయణదేవుని వేద వేదాంతములచే స్తుతించి, తాను జేయవలసిన సృష్టి క్రియాకలాప నిర్వర్తనకై సత్యలోకంబునకు బోయెను. అనంతర మాయబ్జభవుండఖిల లోకములను స్వాయంభువాది మనువులను, సృజించి

స్వాయంభువ మనువుం జూచి నీవు భూలోకంబున కేగి, ప్రజావృద్ధి జేయు మన నతండు జలాక్రాంతమై భూమిగాన రాకుండుటచే నివాసంబునకు స్థలంబుగాన బ్రహ్మకుంజెప్ప నతండు హరిం బ్రార్థించె. నాహరి వరాహరూపము ధరించి, భూమిని రసాతలంబునుండి యుద్ధరించె. అప్పటికి, జరుగచున్న కార్తీకమాసంబున శుద్ధనవమీ దివసంబున కృతమును ద్వాదశీదివసంబున ప్రజాభివృద్ధిజేయుటకు, స్వాయంభువ మనువును భూలోక మలంకరించిరి.

12. మహర్షుల జన్మ ప్రకారము

మత్స్యపురాణం (3) అధ్యాయము

శ్లో॥ వేదాభ్యాసరతస్యాస్య ప్రజాకామస్య మానసాత్
మనసః పూర్వసృష్టావై జాతాస్తేనైవ మానసాః
మరీచిరభవత్పూర్వం తతోఽత్రిర్భగవాన్ ఋషిః
అంగిరాశ్చాభవత్పశ్చాత్పులస్త్యస్తదనంతరమ్
తతఃపులహనామావై తతఃక్రతురజాయత
ప్రచేతాశ్చతతఃపుత్రో వసిష్ఠశ్చాభవత్పునః
పుత్రోభృగురభూత్తత్ర నారదోఽపి చిరాదభూత్
దశైతాన్ మానసాన్ పుత్రాన్ జీవపుత్రానజీజనత్.

తా: ప్రజాకాముడై వేదాభ్యాసము చేయుచున్న బ్రహ్మమానసము నుండి, మరీచి, అత్రి, అంగిరస, పులస్త్య, పులహ, క్రతు, ప్రచేతస, వసిష్ఠ, భృగు, నారద, అనునీపదుగురు జీవపుత్రులుదయించిరి.

శ్లో॥ తత్పుత్రానథ వక్ష్యామి హ్యాత్మహీనాత్ప్రజాపతేః ।
అంగుష్ఠాద్దక్షిణాద్దక్షః ప్రజాపతిరజాయత ॥

తా: ఆ బ్రహ్మయొక్క దక్షిణాంగుష్ఠము నుండి దక్షప్రజాపతి యుదయించెను. భారతము అనుశాసనపర్వము అ. 132.

శ్లో॥ మరీచేః కశ్యపో హ్యభూత్.

తా: మరీచి మహర్షివలన కశ్యపుడు జన్మించెను. అని యున్నది. బ్రహ్మనారాయణునియొద్ద శెలవుగైకొని సత్యలోకంబునకు బోయి లోకాభివృద్ధికొరకు తన మానసము నుండి పైన జెప్పిన మహర్షులను సృజించెను.

13. విఖనసమహర్షి బదరీవనంబునకు వేంచేయుట

బ్రహ్మాండపురాణము. అ.వి.2 అధ్యాయము

శ్లో॥ విఖనాశ్చ మునిశ్రేష్ఠో భగవంతం ప్రపూజ్య చ ।
స్తుత్వా ప్రణమ్యానుజ్ఞాతో బదరీమాయయౌ ముదా ॥

తా: అనియు, మంగళాద్రిమహాత్మ్యము. అ. 22.

శ్లో॥ గోవిందేన సమాజ్ఞాతో విఖనాశిరసావహన్ ।
రమానాథం సమభ్యర్చ్య బదరీవనమాయయౌ ॥

తా: అని యున్నది. ఇందుచే విఖనసమహర్షి నారాయణునర్చించి వారిచే ననుజ్ఞవడసి బదరీవనమునకు వచ్చెనని తెలియుచున్నది.

ఆనందసంహిత 17, అధ్యాయము.

శ్లో॥ స్వాయంభువ మనోఃకాలే యుగాదౌ శుక్లవత్సరే
శ్రవణే శ్రావణే శుక్ల పౌర్ణమ్యామిందువాసరే
సింహలగ్నే చ సంయుక్తే విఖనాః ప్రాప నైమిశమ్.

తా: స్వాయంభువమనువు కాలమందు కృతయుగమున శుక్ల సంవత్సర శ్రావణశుద్ధ పూర్ణిమా సోమవారమున సింహలగ్నమందు విఖనసమహర్షి నైమిశారణ్యమునకు వచ్చెను. అని యున్నది. ఇట్లు ద్వివిధముగా నుండుటచే నిందు నెయ్యది నిశ్చయమైనది నిర్ణయింపరాకున్నది. బదరీవనమునకు

వచ్చెనా నైమిశారణ్యమునకు వచ్చెనా ఇవి రెండు నొక్కటియేనా అని సంశయము గలుగుచున్నది.

దేవీభాగవతము, 1. అధ్యాయములో

మహర్షులు కలిభయముచే బ్రహ్మను ప్రార్థించినట్టును, అతడు మానసికమగు చక్రమిచ్చి యాచక్రమెచ్చట శిథిలమగునో అచ్చట కలిభయముండదనియు, నివసింపవచ్చుననియు, చెప్పినట్టును, దానిని గ్రహించి యామునులు దేశసంచారము చేయుచుండగా నదియచ్చోట శిథిలమైనట్టును, ఆ చక్రమునకు నేమియని నామాంతరముగలిగి యున్నట్టును, ఆ నేమి యచ్చట శిథిలమగుటచే యా ప్రదేశమునకు నైమిశమని పేరు వచ్చినట్టును, అది యరణ్య ప్రదేశమగుటచే నైమిశారణ్యమని చెప్పబడుచున్నట్టును గలదు. విఖనస మహర్షి యానందసంహితను బట్టి నైమిశారణ్యమునకును బ్రహ్మాండాది పురాణములను బట్టి బదరీవనమునకు వచ్చినట్టును కనుపించుచున్నది. లోకసంరక్షణార్థమైన భగవదవతారములలో ప్రప్రథమము నరనారాయణావతారము, అట్టి స్థలము బదరీవనమనియు బదరికాశ్రమమనియు, బదరీనారాయణమనియు, భారతాదులవలన దెలియుచున్నది. ఆనందసంహితలో నీవునైమిశారణ్యము బ్రవేశించుము. నేనచ్చట నరనారాయణ ఋషినై యవతరించెదనని విష్ణుండు విఖనసునితో చెప్పుచున్నాడు. ఈ కారణములచే యావనంబునకు నైమిశారణ్యమనియు అందు నరనారాయణులవతరించిన స్థలము బదరీవృక్షములచే నిండియున్న ప్రదేశమగుటచేనది బదరీవనమని చెప్పుచుండిరనియు బదరీవనము నైమిశారణ్యములో నొక భాగమనియు, అందువలన విఖనస ఋషినైమిశారణ్యమునకు వచ్చెనని కొందరును, బదరీవనమునకు వచ్చెనని కొందరు చెప్పుచుండిరనియు, యెట్లు చెప్పినను ప్రదేశము మాత్రమొక్కటియే యనియు నా నమ్మకము.

14. బదరీవనమాహాత్మ్యము

శ్లో॥ కణ్వాశ్రమం సమారభ్య యావన్నందగిరీ భవేత్ ।
తావత్ క్షేత్రం పరం పుణ్యం భుక్తిముక్తిప్రదాయకమ్ ॥
యే తత్ర వాసినో లోకా బదర్యాశ్రమమండలే ।
విష్ణురూపధరాస్సర్వే భవంతి వరవర్ణినీ ॥

తా: కణ్వాశ్రమము మొదలు నందగిరి వరకు భుక్తి ముక్తి ప్రదాయకమైన ఆ బదరీక్షేత్రంబు గలదనియు, ఆ బదరీ వనవాసులందరు విష్ణు రూపధారులనియు, వసిష్ఠుడరుంధితితో చెప్పుచున్నాడు. కావున కణ్వాశ్రమము మొదలు నందగిరి వరకు వ్యాపించి దేవభూలోకంబులకు మధ్యస్థమైన నైమిశారణ్యములో నొక భాగమైన బదరీవనంబునకు భగవదనుజ్ఞాపురస్సరులగు శ్రీవిఖనన మహామునీంద్రులు శ్రీవైకుంఠనగరంబునుండి స్వాయంభువ మనువుకాలమందు శుక్ల సంవత్సర శ్రావణ శుద్ధపూర్ణిమా సోమవాసరంబున శ్రవణనక్షత్ర సింహలగ్నమందుద్భవించిరని తెలియనగును స్వాయంభువమనువు కార్తీకశుద్ధ ద్వాదశి రోజున భూలోకమునకు వచ్చినట్లు మాత్రమే చెప్పి వత్సర నిర్దేశము లోగడచేయబడలేదు. దీనిని బట్టి విఖనస ఋషి కంటె స్వాయంభువ మనువు ముందు వచ్చినవాడు గావున విఖనసునకు ముందు ప్రభవ సంవత్సరము గాని విభవ సంవత్సరముగాని కార్తీకశుద్ధ ద్వాదశియందు మనువును శుక్లసంవత్సరం, శ్రావణశుద్ధపూర్ణిమ విఖనస మునీంద్రులును భూలోకమలంకరించిరని స్పష్టముగా చెప్పవచ్చును. స్వాయంభువ మనువు భూలోకమునకు వచ్చినది మొదలు ఇంతవరకు జరిగిన మన్వంతరముగ ప్రమాణవత్సరాది వివరము.

కృతయుగ ప్రమాణము.

17,28,000 పదియేడు లక్షణ యిరువది యెనిమిది వేలు.

త్రేతాయుగ ప్రమాణము.

12,96,000 పండ్రెండులక్షల తొంబది యారువేలు,

ద్వాపరయుగ ప్రమాణము.

8,64,000 యెనిమిది లక్షల అరువది నాలుగు వేలు.

కలియుగ ప్రమాణము.

4,32,000 నాలుగు లక్షల ముప్పది రెండు వేలు.

వెరశి 43,20,000 నలువది మూడులక్షల యిరువదివేలు.

ఈ మొత్తం మొక మహాయుగమనబడును. ఇట్టి మహాయుగములు డెబ్బది యొక్కటి జరిగిన నొక మన్వంతరము. ఇట్టి మన్వంతరము లీవర కారుగతించినవి. మహాసంకల్పము సప్తమే వైవస్వత మన్వంతరే అష్టావింశతితమే మహాయుగే కలియుగే అని యుండుటచే, యేడవదియైన వైవస్వతమన్వంతరములో నిరువది యెనిమిదవ మహాయుగములో కలియుగము జరుగుచున్నది. గాన స్వాయంభువ మనువు భూలోకమలంకరించినది మొదలు జరిగిన సంవత్సర పరిమితమే యీ మహాఋషి కాలనిర్ణయమని తోచుచున్నది. ఇట్లు విఖనసముని శ్రీవైకుంఠ భువనంబు నుండి భూలోకంబున నైమిశారణ్యములో బదరీవనంబునకు వచ్చి గంగాతీరంబునకు శాసనాసీనులై భగవదుపదేశితాష్టాక్షరీ మహామంత్రాను సంధానమొనరించుచుండిరి. అదియెట్లనిన.

15. అష్టాక్షరమంత్రార్థవివరణము

ఓం నమో నారాయణాయ

ప్రణవ స్వరూపము అకార ఉకార మకార ఇతి. అకార ఉకార మకారములు గలసి, ఓం అను అక్షరమైనది. **ఓమిత్యేకాక్షరం బ్రహ్మ.** ఓం

అనునట్టి యక్షరమొకటియే బ్రహ్మము. ఇదియే ఋగ్యజుస్సామములు సత్వరజస్తమోగుణములు, బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరులు అధిదేవతలుగా గలదియునయినది. మరియు

శ్లో॥ అకారార్థో విష్ణుర్జగదుదయరక్షాప్రళయకృ
న్మకారార్థో జీవస్తదుపకరణం వైష్ణవమిదమ్ ।
ఉకారోఽనన్యార్హం నియమయతి సంబంధమనయో
స్త్రయీసారస్త్ర్యాత్మా ప్రణవ ఇమమర్థం సమదిశత్ ॥

తా: అకారమే సృష్టిస్థితి లయాధికారియైన శ్రీమహావిష్ణువనియు, మకారమే, ఆ విష్ణువునకుపకరణమైన జీవుడనియు, నిదియే వైష్ణవమనియు జెప్పుచున్నది. ఉకారమనన్యార్హమై జీవేశ్వర సంబంధము నియమించుచున్నది. ఈ మూడింటి సారమే ప్రణవము (ఓం) అయీయర్థము తెలియజేయుచున్నది. అని చెప్పుటచే (ఓం) అను ప్రణవము. మహావిష్ణు స్వరూపమని తెలియుచున్నది.

శ్లో॥ నారశబ్దేన జీవానాం సమూహః ప్రోచ్యతే బుధైః ।
తేషామయనభూతత్వాన్నారాయణ ఇహోచ్యతే ॥

తా: నారములన జీవసమూహములనియు, వాటి కాధారమైన వాడు కావున నారాయణుడని చెప్పబడు చుండెననియు విద్వాంసులు వక్కాణింతురు, అనుటచే సర్వజీవులకు ఆధారమైనవాడు గావున నారాయణుడను నామధేయము గలవాడయ్యెను. ఇది ఆంతర్యార్థము.

శ్లో॥ ఆపో నారా ఇతి ప్రోక్తా ఆపో వై నరసూనవః ।
తాయదస్యాయనం పూర్వం తేన నారాయణస్స్మృతః ॥

తా: ఉదకములు నారములని చెప్పబడుచుండెను. ఆయుదకములే స్థానముగా గలవాడు (జలశాయి) గావున నారాయణుడను నామధేయము

గలవాడయ్యెను. అని బాహ్యార్థము. నమఃసంపత్తిహేతవః అను వాక్యముచే నమః అనుపదము సర్వసంపత్సమృద్ధి దాయకము. (మహాలక్ష్మీ సూచకము) గావున మహాలక్ష్మీ సమేతుడును సర్వజీవాధారుడును నగు శ్రీమహావిష్ణువు కొరకు నమస్కరించుచుంటినని యభిప్రాయము. అష్టాక్షరి యనగా **అవరక్షణే** అనుధాతువును బట్టి అక్షర, అనగా నాశరహితమైనదనియు, యెనిమిది యక్షరములు గలది యనియు, అకుంఠిత సంరక్షకమైనదనియు భావము.

ద్వయమంత్రార్థవివరణము.

1. శ్రీమన్నారాయణ చరణౌ శరణం ప్రపద్యే.
2. శ్రీమతే నారాయణాయ నమః

1. శ్రీ మహాలక్ష్మీ సమేతుడైన నారాయణుని పాదములను శరణు పొందితి ననుటచే శరణాగతుడనయితినని భగవత్ప్రపత్తి ప్రతిపాదితమగుచున్నది.

2. మహాలక్ష్మీ సమేతుడైన నారాయణుని కొరకు నమస్కారము. అనుటచే నమస్కృతి సర్వక్రియా సమర్పణానంతర మొనరించునది గావున నిందువలన సర్వసమర్పణ ప్రతిపాదితమగుచున్నది. ఈ రెండు విషయములు నిందువలన సూచింపబడుచుండుటచే నిది ద్వయమంత్రమని చెప్పబడుచున్నది.

16. చరమశ్లోకార్థవివరణము

శ్లో. సర్వధర్మాన్ పరిత్యజ్య మామేకం శరణం వ్రజ ।
అహం త్వా సర్వపాపేభ్యో మోక్షయిష్యామి మాశుచః ॥

తా: సర్వధర్మములను పరిత్యజించి ముఖ్యుడనయిన నన్ను శరణుపొందుము. నేను నిన్ను సర్వపాపములనుండి విడిపించుచున్నాను. అని భగవద్వాక్యము.

సర్వధర్మములను పరిత్యజించి యనగా భగవదారాధన స్నానదాన తపోధర్మాదులను విడిచి యని కొందరు చెప్పుదురు. ఇట్లు చెప్పినచో గీతాదులయందు చెప్పబడిన, **(మద్యాజీ మాం నమస్కురు)** అను నీ

మొదలగు భగవద్వాక్యములకు విరోధము సంభవించునుగాన ఆశ్రమ ధర్మములు సక్రమముగా నడిపించు కొనుచు తీర్థయాత్రాదాన ధర్మాదులొనరించుచు వాటి ఫలప్రాప్తి రూపములైన ధర్మములను మాత్రమాసించక నాధర్మములయందలి ఫలము నాకు సమర్పించి నన్ను శరణు పొందుమనియు, నా కర్మ ఫలప్రాప్యములయిన ఫలములకు నిన్ను నేను సర్వపాపముల నుండి విడిపించి యనన్యసాధారణమైన నా పరమపదము నొసంగెదననియు, భగవదభిప్రాయమని యెరుంగ నగును. బదరీవనంబున విఖనసఋషి అష్టాక్షరమంత్రానుసంధానము చేయగా.

(విఖనసఋషి సూత్రమురచించుట)

గౌతమాన్వయ సంభూత సంజీవాచార్యయజ్వకృత శ్రీవైఖానసాహ్నికే.

శ్రీమన్నారాయణోపదిష్టాష్టాక్షరమంత్రం నిరంతరమును సంధత శ్రీవిఖనోమునేర్ముఖాదావిర్భూతం అష్టాక్షరమంత్రవర్ణాష్టక పరిణామరూపం మంత్రప్రశ్నాష్టకం విజయతేతరాం.

తథా చరమశ్లోకమనుసంధత శ్రీవిఖనోమునేర్ముఖాదావిర్భూతం చరమశ్లోకవర్ణ పరిణామరూపం ద్వాత్రింశత్ప్రశ్నాత్మకం శ్రీవైఖానస సూత్రం మంత్రప్రశ్నాంతర్గత మంత్రవినియోగబోధకం విజయతేతరాం.

తా: నారాయణునిచే యుపదేశింపబడిన అష్టాక్షరీ మంత్రము నెల్లప్పుడు ననుసంధానము చేయుచున్న శ్రీవిఖనస మహామునీంద్రులవారి ముఖమునుండి అష్టాక్షరమంత్ర వర్ణాష్టక పరిణామ రూపములైన యెనిమిది మంత్రప్రశ్నములుద్భవించినవి. తరువాత చరమశ్లోకానుసంధాన మొనరించుచున్న శ్రీవిఖనసమునీంద్రుల వారి ముఖమునుండి, చరమశ్లోక వర్ణపరిణామ రూపములైన ముప్పది రెండు ప్రశ్నములతో గూడి మంత్ర ప్రశ్నములు యందు గల మంత్ర వినియోగములను బోధించుచు వైఖానస సూత్రముద్భవించినది. అని యున్నది.

(ఆనంద సంహితలో)

శ్లో॥ వైఖానసేన మునినా ద్వాత్రింశత్ప్రశ్నసంఖ్యయా ।
నిషేకాదిశ్మశానాంతం మానుషం కర్మసూచితమ్ ॥

తా: వైఖానసమునిచే ముప్పది రెండు ప్రశ్నములుగా నిషేకాద్యామరణాంత చత్వారింశత్సంస్కారాత్మకమైన మానుషకర్మ సూచింపబడినది. (యెవ్వియన)

1. నిషేకము, 2. ఋతుసంగమనము, 3. గర్భాధానము, 4. పుంసవనము, 5. సీమంతము, 6. విష్ణుబలి, 7. జాతకర్మ, 8. ఉత్థానము, 9. నామకరణము, 10. అన్నప్రాశనము, 11. ప్రవాసాగమనము, 12. పిండవర్ధనము, 13. చౌళము, 14. ఉపనయనము, 15. పారాయణవ్రత బంధవిసర్గము, 16. ఉపాకర్మ, 17. సమావర్తన, 18. పాణిగ్రహణము, అని 18 శారీరసంస్కారములును. 7 పాకయజ్ఞములు, 7 హవిర్యజ్ఞములు, 7 సోమయజ్ఞములు, మొత్తము 21 యజ్ఞములున్ను కలసి శారీర సంస్కారములు 39 పంచమహాయజ్ఞములు వెరసి 40 సంస్కారములు గల శారీరసూత్రమును శ్రీవిఖనసమునీంద్రులు రచించిరి. అందు (ఓం నమో విష్ణవే). అని యారు యక్షరములు గల విష్ణుమూర్తిమంత్రము ననుసరించి యారు వేదవ్రతములు సూచింపబడినవి. 1. ప్రాజాపత్యవ్రతము 2. సౌమ్యవ్రతము 3. ఆగ్నేయ వ్రతము 4. వైశ్వదేవవ్రతము 5. బ్రహ్మవ్రతము 6. శుక్రియవ్రతము, యీ వ్రతబంధ విసర్గముల యందాహుతులు గూడా నారుగలవు. ఆయాహుతులకు 1. ధాతాదధాతు 2. సదసస్పతి అనుమంత్ర ద్వయముతో గూడి యెనిమిది మంత్రములగుచున్నవి. అందువలన శ్రీమన్నారాయణమూలమంత్రమునకష్టాక్షరత్వము సూచించుచు వైష్ణవత్వసిద్ధి ప్రతిపాదక మగుచున్నది. మరియు వైష్ణవ మంత్రములచే హోమము గావించి పాయసమందు శంఖచక్రములచే అంకనము గావించి యాపాయసమును

అష్టమమాస గర్భవతి యగు భార్యచే ప్రాశనము చేయించవలయుననియు, అందువలన గర్భస్థమైన శిశువునకు వైష్ణవత్వసిద్ధి గలుగుననియు, నారాయణుడాగర్భస్థశిశువునకు స్వయముగా తనముద్రా ధారణము గావించుననియు నిదియే గర్భవైష్టవత్వ ప్రాప్తి సాధనమనియు విధింపబడియున్నది. ఇట్లు వైష్ణవత్వ సిద్ధిగల వైఖానసులకు నారాయణుడే స్వయముగా ముద్రాధారకుడును, గురువును అగుచుండెనని చెప్పియున్నది. యెట్లన.

శ్లో॥ మద్భక్తియుక్తస్య మదౌరసస్య నిషేకకర్మాది విరాజితస్య ।
వైఖానసస్యాస్య న తప్తముద్రా న మంత్రదీక్షా న గురుర్మయా వినా॥

అని యున్నది. ఇది శారీర విషయము. ఇక దైవికము. ఆనంద సంహితలో.

శ్లో॥ సూత్రం విఖనసా ప్రోక్తం సార్ధకోటిప్రమాణకమ్ ।
కర్షణాద్యుత్సవాంతం చ దైవికం తేన సూచితమ్ ॥

తా: విఖనసునిచే చెప్పబడిన సూత్రము కోటియేబది లక్షలు ప్రమాణము గలిగి దానిచే దైవికము సూచింపబడినది. అనగా శారీర సంస్కార ప్రతిపాదకమైన సూత్రము ముప్పది రెండు ప్రశ్నములనియు దైవిక ప్రతిపాదకమైన సూత్రము కోటి యేబది లక్షలనియు తెలియుచున్నది. దైవికము నందు కర్షణాద్యుత్సవాంతము శ్రీమన్నారాయణుని యాలయగోపుర ప్రాకారమంటపోత్సవ బింబప్రతిష్ఠాదుల విధానములును, విగ్రహశోధనార్చక ప్రతిష్ఠ అర్చనావిధానంబులును, మానసాత్మాలయ గృహార్చనలను చతుర్విధార్చనా ప్రకరణంబులును వ్యతిరేకార్చనా విపరీతోద్భవములును వాటి యుపశాంతులు మొదలగు దైవిక తంత్రమంతయు సర్వస్వతంత్ర విధానంబుగా రచించిరి.

17. శ్రీవిఖనసునకు భృగుమరీచ్యత్రికశ్యపులు శిష్యులగుట

అటు పిమ్మట శ్రీవిఖనసమునీంద్రులా బదరీవనంబునం దపోనిష్ఠా గరిష్ఠులై యుండగా చతుర్ముఖ ఆదేశంబున భగవచ్ఛాస్త్రావతరణంబునకై బ్రహ్మమానస పుత్రులయిన భృగుమరీచ్యత్రి కశ్యపులను నలుగురు మునీంద్రులు భూలోకంబునకు వచ్చి సూత్రకర్తలును, భగవచ్ఛాస్త్రావతరణులునునైన శ్రీవిఖనసమునీంద్రుల దర్శించి, వారి యనుగ్రహము వడసి, శిష్యత్వ ప్రాప్తికై యాచించి వారివలన యంగీకృతి నొంది భగవచ్ఛాస్త్రమభ్యసించిరి. పిమ్మట.

శ్లో॥ సూత్రం విఖనసా ప్రోక్తం సార్ధకోటిప్రమాణకమ్
కర్షణాద్యుత్సవాంతం చ దైవికం తేన సూచితమ్
గురోర్ముఖాచ్చ సంగృహ్య తత్సర్వం సముదాహృతమ్
కాశ్యపేనాత్రిణా చైవ మయా చ భృగుణా తథా
చాతుర్లక్షప్రమాణేన సంక్షిప్య ప్రోచ్యతేఽధునా ॥

తా: కోటి యేబది లక్షల ప్రమాణము గలిగిదైవికము కర్షణా ద్యుత్సవాంతము చెప్పబడిన విఖనస సూత్రమును గురుముఖముగా గ్రహించి కశ్యపుని చేతను అత్రిభృగువుల చేతను నాచేతను నాల్గు లక్షల ప్రమాణమున సంక్షేపించి చెప్పబడినది. అని మరీచి మహర్షి వాక్యము.

కాబట్టి విఖనసునిచే చెప్పబడిన దైవికమును గ్రంథవిస్తరభీతి చేత భృగ్వాదులు సంక్షేపమొనరించిరని తెలియుచున్నది. అది యెట్ల. జయ, ఆనంద, సంజ్ఞాన, వీర, విజయ, విజిత, విమల, కల్పములను నెనిమిది సంహితలుగ ఒక లక్ష యెనుబది నాలుగువేల గ్రంథము మరీచిమహర్షియు, ఖిల, ఖిలాధికార, పురాధికరణ, వాసాధికరణ, అర్చాధికరణ, మానాధికరణ, క్రియాధికరణ, నిరుక్త, ప్రకీర్ణ, యజ్ఞాధికరణములను పదిసంహితలుగా నరువది నాల్గువేల గ్రంథము భృగుమహర్షియు, పూర్వతంత్ర, విష్ణుతంత్ర,

ఉత్తర తంత్ర, మహాతంత్రములను నాలుగు తంత్రములుగా యెనుబదియెనిమిది వేల గ్రంథము అత్రిమహర్షియు, సత్యకాండ, కర్మకాండ, జ్ఞానకాండములను మూడు కాండములుగా నరువది నాలుగువేల గ్రంథము కశ్యపమహర్షియు, సంక్షేపమొనరించిరి. గావున శ్రీవైఖానసభగవచ్ఛాస్త్రము పంచవింశతిసంహితలుగా నాల్గులక్షలగ్రంథమని విశదమగుచున్నది.

బదరీవనమాహాత్మ్యము. 2.అ.

102.శ్లో. తతః క్రోశద్వయే దేవి వైఖానసమునిస్థలమ్ ।
యజ్ఞభూమిశ్చ తత్రైవ తేషాం మునివరాత్మనామ్ ॥
నదీనాం ప్రవరా తత్ర మహాపాతకనాశనీ ।
హోతృస్థానే మునీనాం తు శృణు ప్రత్యయలక్షణమ్ ॥
అద్యాపి తద్యజ్ఞభూమౌ యవాదగ్ధాస్తిలాస్తథా ।
అంగారాశ్చాపి దృశ్యంతే హోతృస్థానే మహాత్మనామ్ ॥ అనియు.

150.శ్లో. వైఖానసం పరం తీర్థం మహాపాపనివారణమ్ ।
స్నాత్వా ఫలాదిభక్షోఽత్ర జయేన్మృత్యుం ద్వివత్సరాత్ ॥

తా: ఇంతకు పూర్వము గంగాబిందుమతీ బిందుసరోవరములను జెప్పియున్నారు గాన, అటు తరువాత అనగా బదరీవనంబున బిందు సరోవరంబునకు రెండు క్రోసులలో వైఖానస మునీంద్రుల నివాస స్థలములును, వారు యజ్ఞములు చేసిన భూమియు, అందు మహాపాతక నాశనమైన గంగానదియును గలదు. అందుకు ప్రత్యక్షముగా యిప్పటికిని అచ్చట దగ్ధమైన తిలలు యవలు అంగారములు దృశ్యమగుచున్నవి. తరువాత మహాపాపనివారణమైన యొక తీర్థమును స్థాపించిరి. దాని పేరు వైఖానస తీర్థము. అందు కృతస్నాతులై ఫలాదులను భుజించి రెండు వర్షములందు నివసించిన వారలు మృత్యువును జయింతురు. అని శివుండు పార్వతికుపదేశించియున్నాడు. కాబట్టి శ్రీవిఖనసమహర్షి శ్రీవైకుంఠ

భువనంబు నుండి భూలోకంబున బదరీవనంబునకు వేంచేసి బ్రహ్మమానస పుత్రులైన భృగుమరీచ్యత్రికశ్యపులకు స్వసూత్రమునుపదేశించి, యచ్చట యజ్ఞాదులొనరించుచు తమ పేరనొక పుణ్యతీర్థమును స్థాపించి సుఖముగా నందు నివసించి యుండిరని తెలియవలసియున్నది. తరువాత.

18. యోనిజత్వప్రాప్తి క్రమము

చతుర్ముఖుండు తన మానస సృష్టియందుద్భవించిన మహర్షులందరు వానప్రస్థధర్మాచరణులగుటచే లోకంబులు విస్తరింప కుండుటం జూచి తన శరీరము నుండి పుట్టిన స్వాయంభువ మనువును శతరూపయను కన్యకను మిథునంబు గావించె. వారలకు ప్రియవ్రతోత్తానపాదులను నిర్వురు పురుషులను, ఆకూతి, దేవహూతి, ప్రసూతులను ముచ్చురు కన్యలును గలిగిరి. అందాకూతిని రుచికునకును, ప్రసూతిని దక్షునకును, దేవహూతిని కర్దమునకును, పరిణయములు గావించిరి. అందు,

భారతము శాంతిపర్వము. 351 అధ్యాయము
దక్షస్య యా వై దుహితరః షష్టిరాసన్ తాసాం కశ్యపాయ త్రయో దశ, ప్రాదాద్దశధర్మాయ దశమనవే సప్తవింశతిమిందవే.

తా: దక్షునకు కుమార్తెలరువది మంది కలిగిరి. వారలలో పదమువ్వురును కశ్యపునకును, పదుగురను ధర్మునకును, పదుగురను మనువునకును, ఇరువది యేడ్వురను చంద్రునకును, ఇచ్చి మిథునంబులు గావించెను. అందు కశ్యపుని భార్యలైన పదమువ్వరిలో దితి యను నామె సంతాన కాంక్షచే కశ్యపుంగని సంధ్యాకాలమున గామించినది. అందువలన నామెకు కలిగినసంతతి వారందరు క్రూరకృత్యములు గలవారలై దైతేయులన నొప్పిరి. అదితి యను నామె పయోవ్రతం బొనరించుచు, లక్ష్మీనారాయణుల జిరకాల మారాధించె. నా మహాపురుష ప్రసాదంబున నామెయందు కశ్యపరేతోద్భూతులైన మహానుభావులందరు ఆదితేయులనంబరగి

దేవత్వంబు నొందిరి. అందు మహేంద్రుడింద్రపదవియందభిషేకింపబడియె. కద్రూవినతలను వారిర్వురును సంతాన కాంక్షచే కామించి కశ్యపుని గూర్చి తపంబుసేయగా నాతండు ప్రత్యక్షుడై మీకోరిక లొసంగెదననుటయు నగ్నిహోత్రునితో సమానమైన తేజము గలిగి దీర్ఘశరీరులైన వేవురుపుత్రులం గద్రువయును కద్రువపుత్రులకంటె బలాధికులైన యిర్వురు కుమారులను మాత్రమే వినతయు గోరిరి. అందులకతండంగీకరించి వారలకు గర్భాధానం బొనరించె. పిమ్మట వారలు గర్భవతులై శేషవాసుక్యైరావతాదులను గద్రువయును అనూరగరుడులను నిర్వురను వినతయు గనిరి.

19. సహస్ర కవచుని వృత్తాంతము

దితి సంతతిలో సహస్రకవచుడను నొక దానవుడు బ్రహ్మను గూర్చి తపంబుచేసి యతని వలన వరంబుగొని యా వరంబున మత్తుండై భూలోకంబునం గల మహర్షుల కపకారములు గావించుచు, వారల యాశ్రమములు పాడుసేయుచు దైవభక్తిశూన్యుడై లోకోపద్రవకారకుండయ్యె. నది గని మహాఋషులందరు బ్రహ్మలోకమునకు బోయి యా పరమేష్ఠి ననేక విధంబుల బ్రస్తుతించి తమకు దానవుని వలన గలిగిన బాధకమ్ముల నెరిగించిరి. యా చతుర్ముఖుడు వారలకభయదానమొనరించి నిజనివాసంబులకనిపి తానును సపరివారముగా శ్రీవైకుంఠ భువనంబునకు బోయి యచ్చట - జయవిజయాది ద్వారపాలక వందిమాగధ సందోహవందితుండును, అనంత కల్యాణగుణ గరిష్ఠుండును, అనంత గరుడ విష్వక్సేనాది ప్రధాన ప్రపన్న నిష్ఠాగరిష్ఠ సంస్తూయ మానాంఘ్రిసరోజుండును, శ్రీభూసమాశ్లిష్ట భుజాంతరాళుండును అయిన శ్రీమన్నారాయణ దేవునింగని కరకమలంబులు ముకుళించి యనేక విధంబుల స్తుతించి లోకంబున గల దానవుని వృత్తాంతమును, మహర్షుల యారాటమును, లోకోపద్రవమును విన్నవించె. నా మహాపురుషుడది యాలించి యా చతుర్ముఖున కిట్లనియె. ఓ పద్మసంభవా! లోకంబున నా యుపాసనాపద్ధతి స్థాపింపవలయుననియు,

నందువలన లోకోపద్రవ శాంతియనియు నిదివరకే నీ కెరింగించియుంటిని. అట్టి యుపాసనాపద్ధతి లోకంబున నిర్మించుట కిదియే యవసరము. గావున నేనర్చా స్వరూపముగా నవతరించి యా లోకోపద్రవము శాంతింప జేసెదను. గాన నీవు భయముడిగి స్వస్థచిత్తుడవై యుండుము అని యుపదేశించి యంతర్హితుండగుటయు నా పద్మసంభవుడును సంతుష్టాంతరంగుడై సత్యలోకంబునకు బోయి సుఖంబుండె.

౨౦. నరనారాయణావతారఘట్టము

అటుతరువాత కొంత కాలమునకు నారాయణదేవుండు, కశ్యపుని భార్యయైన మూర్తియను నామెయందు దుష్టశిక్షణ శిష్టసంరక్షణార్థము నరనారాయణులను నిర్వురు మహాఋషులై జన్మించి నైమిశారణ్యమున గల బదరీవనంబునకు జని యచ్చట తపోనిష్ఠాగరిష్ఠులై యుండిరి. వారల జన్మకాలంబున దేవదుందుభులు మ్రోగె. దిశలు తెలివినొందె. మలయానిలుడు వీచె. సాగరము లుప్పొంగె. సంపూర్ణలహరీ సమాయుక్తములై నదులు విరాజమానములయ్యె, అప్సరః కామినీ నృత్యము లానందదాయకంబులై యొప్పె. మునీంద్రులానందామృత సంతుష్టులై యనేక విధంబుల నుతించిరి. అఖిల జగన్మంగళావహంబయ్యె. అట్టి కాలంబున భగవంతుడగు శ్రీవిఖనసమహామునీంద్రులు ఆ నరనారాయణుల నాదివిరాట్స్వరూపుని లీలావతారంబుగా నెరింగి సకల వేదవిహితార్చనా విధానంబున నారాధించి సపర్య లోనర్చుచుండగ నా మహాపురుషు లా బదరీతరుమూలంబులం దపోయోగపరులై యుండిరి. అట్టి నరనారాయణ తపో మహిమాగ్నిహోత్రంబున నా సహస్రకవచుడను దానవుడు వజ్రమయంబగు కవచము భస్మమై పోయినందులకు చింతాక్రాంతుడై కళారహితుడై పోయెం. అటుపిమ్మట నా యాశ్రమవాసులైన మహాఋషులందరు దైత్యబాధానివృత్తి గలవారలై శ్రీవిఖనసమునీంద్రుల

నత్యంతాదరాయత్త చిత్తములతో నుతించి నరనారాయణుల ననేక విధంబులం గొనియాడి వారల నారాధించి తమ తమ యాశ్రమంబులకు బోయి సుఖంబుండిరి. పిమ్మట,

శ్లో॥ ఋషయోఽపి బహూన్ ధర్మాన్ చక్రుస్తస్యానుసారతః ।
కేచిద్వర్ణాశ్రమాచారాన్ వదంతి స్మృతిరూపకాన్ ॥

తా: ఆ సూత్రము ననుసరించి ఋషులందరు ననేక ధర్మములను రచించిరి. అందు గొందరు వర్ణాశ్రమాచారములను చెప్పిరి. ఆ సూత్రమనగా ప్రథమంబున విఖనస మహర్షిచే రచింపబడిన వైఖానస సూత్రమని యర్థము. ఎట్లన, విఖనసఋషి భూలోకంబునకు రాకముందు దైవిక మానుషిక కర్మక్రియా కలాపప్రబోధకంబులగు సూత్రంబులుగాని ధర్మశాస్త్రములు గాని లేవు. తరువాత మహర్షి సకల కర్మ ప్రతిపాదకంబైన వైఖానస సూత్రమును రచించి భృగు మరీచ్యత్రి కశ్యపులకును తదితర మహర్షులకు నుపదేశించె. నిందుకు ప్రమాణముగా మంగళాద్రి మాహాత్మ్యములో.

శ్లో॥ కశ్యపోఽత్రిర్భరద్వాజో విశ్వామిత్రోఽథ గౌతమః,
వసిష్ఠో జామదగ్నిశ్చ మునయశ్చ తవానుగాః,
సప్తైతే సూత్రకర్తారస్తవ సూత్రానువర్తినః

తా: అని చెప్పుచున్నది. కాబట్టి విఖనససూత్రము నాధారముగా జేసికొని ఋషులందరు ననేక సూత్రములను రచించిరని చెప్పబడినది. అవి యెవ్వియన.

బోధాయనాపస్తంబ సత్యాషాఢ ద్రాహ్యాయణాగస్త్య శాండిల్యాశ్వలాయన శాంభవీయ కాత్యాయన శౌనక భారద్వాజాగ్నివైశ్య జైమినీయ వాధూల మాధ్యందిన కౌండిన్య కౌషీతకములని (17) సూత్రములాయా ఋషి ప్రోక్తములయినవి. యీ సూత్రముల కాదియైన వైఖానస సూత్రముతో (18)

సూత్రములు శారీర సంస్కార ప్రతిపాదకములగుచున్నవి. ఈ సూత్రానుష్ఠానములను బట్టి వైఖానసులనియు బోధాయనులనియు నాపస్తంబులనియు భారద్వాజులనియు నీ మొదలైన సూత్రనామధేయములు గలవారలయిరి. వైఖానససూత్రానుష్ఠాతలు ఔఖేయులనియు వైఖానసులనియు చెప్పబడిరి.

శ్రీరామచంపూ ప్రబంధములో

ఉఖాయాం బ్రహ్మణో జఠరాగ్నికుండే జాతత్వాదౌఖేయాః,

బ్రహ్మ జఠరాగ్ని కుండమున బుట్టిన వారలగుటచే నౌఖేయులయిరి. అని యుండుటచే ప్రవర కాండమునందు గూడ నౌఖేయులనియు యజుశ్శాఖాధ్యయనులనియు ప్రతిపాదింపబడుచున్నది.

21. భృగ్వాదులచే ప్రతిష్ఠింపబడిన స్థలములు

శ్లో. **మరీచిర్మందరే విష్ణుమర్చయామాస కేశవమ్**
ఆదేశాద్బ్రహ్మణో విష్ణుం శ్రీనివాసేఽత్రిరర్చయేత్
కశ్యపో విష్ణ్వధిష్ఠానే శుభక్షేత్రే భృగుర్మునిః
నందాయాం దక్షిణే సీమ్ని శ్రీనివాసోత్తరేఽనఘః
తత్సంధౌ శుచిషన్నామ భృగుణా స్థాపితో హరిః

తా: చతుర్ముఖా దేశంబున మందర పర్వంతంబున మరీచి మహర్షియు, శ్రీనివాస క్షేత్రంబున నత్రిమునియు, విష్ణ్వధిష్ఠానంబున గశ్యప మహర్షియు, నందానదికి దక్షిణంబును శ్రీనివాస క్షేత్రమున కుత్తరంబునునైన మధ్యప్రదేశంబున (శుచిషత్) అను పేరుగల శుభక్షేత్రంబున భృగుమహర్షియు విష్ణుదేవుని ప్రతిష్ఠించి యర్చించిరి.

అని యుండుటచేతను, బదరికాశ్రమంబున నరనారాయణుల నర్చించుచు, శ్రీవిఖనస మహర్షి యుండగా నా మహామునివలన

భగవచ్ఛాస్త్రోపదేశమును పొంది లోక సంరక్షణార్థమై బయలుదేరి భృగ్వాదులు పైన జెప్పిన స్థలములయందు భగవంతుని బ్రతిష్ఠించి యర్చించుచుండిరని తెలియనగును.

22. భృగుమహర్షి చరిత్రము

శ్లో. భృగుః పులోమ్నశ్చ సుతాం దివ్యాం భార్యామవిందత ।
యస్యామస్య సుతా జాతా దేవా ద్వాదశయాజ్ఞికాః ॥
భువనో భౌవనశ్చైవ సుజస్యస్సుజనస్తథా ।
శుచిః క్రతుశ్చ మూర్ధా చ యాజ్యశ్చ వసుధశ్చ హ ॥
ప్రభవశ్చావ్యయశ్చైవ దక్షోఽథ ద్వాదశస్తథా ।
ఇత్యేతే భృగవో నామ దేవా ద్వాదశకీర్తితాః ॥
పౌలోమ్యాంజన యద్విప్రాన్దేవానాం చ కనీయసః ।
చ్యవనం చ మహాభాగమాప్నువానం తథైవ చ ॥
ఆప్నువానాత్మజశ్చౌర్వో జమదగ్నిస్తథాత్మజః ।
ఔర్వోగోత్రకరస్తేషాం భార్గవానాం మహాత్మనామ్ ॥

తా: భృగుమహర్షి పులోమునిసుత దివ్యను పరిణయంబై యామె యందు భువనాది ద్వాదశపుత్రులంగనెను. వీరు భృగువులని పేర్కొనంబడి దేవతలుగ నెగడిరి. మరియు నా భృగుమహర్షి పౌలోమియందు చ్యవన ఆప్నువానులను నిర్వురు బ్రాహ్మణులను పుట్టించెను. ఆప్నువానునకు ఔరవుడును, ఔరవునకు జమదగ్నియు కలిగిరి. వీరిలో భృగువంశమున కౌరవుడు కర్తయయ్యెను. ఔర్వాది తొంబది గోత్ర కర్తలు. వీరు పంచార్షేయులు ప్రవర ఋషులు భార్గవ చ్యవన ఆప్నువాన ఔరవ జామదగ్నులు వీరు భార్గవులు భృగు సంతతివారు. అని యిట్లు చెప్పియుండుటచే గోత్రప్రవరాది నిర్ణయములకు భృగుమహర్షియే మూలపురుషుడని తెలియుచున్నది. ఇట్లే యితర గోత్ర ప్రవరాదులను నిర్ణయింపబడియున్నది. గాన యీ విషయములను మత్స్యపురాణము, 194 అధ్యాయమున చూడదగును.

మరియు నీ మహాఋషి యనేక ఋషి ప్రేరణంబున త్రిమూర్తులలో సత్వగుణ ప్రధానుని నిరూపింపదలంచి, బ్రహ్మరుద్రుల పాలికింబోయి వారలను నిజపాదతలంబున తాడనం బొనరించి, వారలచే పరాభవింపబడి వారలను రజస్తమోగుణ బద్ధులుగా నిరూపించి, విష్ణులోకంబునకు బోయి యచ్చట శేషపర్యంకంబున ననంతగరుడ విష్వక్సేనాది ప్రధాన కింకర సందోహవందితుడైన శ్రీ మహావిష్ణుని రమారమణీ రమణీయంబైన యురస్థలంబున బాదతాడనం బొనరించె. అది గని విష్ణుండు నిజవినోదంబు జాలించి యా మునీంద్రుని వెంటనంటి వాని పాదంబులు బట్టుకొని లక్ష్మీ సమానీతంబైన పావనజలంబులచే గడగి యా యుదకములను శిరసాధరించె. అది గని యా మునీంద్రుడామహావిష్ణుని కేవల సత్వగుణ ప్రధానునిగా నిర్ణయించె. అత్రి మహర్షియు నఖిల జగజ్జేగీయమానంబైన మహా తపంబొనరించి హరిహర హిరణ్యగర్భులచే వరంబులుగొని తన ధర్మపత్నియైన యనుసూయయందు త్రిమూర్త్యాత్మకులైన కుమారులం గనియె. వారివలన క్రమంబుగా సంతతులు విస్తరిల్లి ఆత్రేయులనంబరగిరి.

23. మరీచిమహర్షి చరిత్రము

యీ మహర్షి తమ గురువులైన శ్రీవిఖనోమునీంద్రుల వారిని తన యానందసంహితయందిట్లు స్తుతించిరి. ఇదియే తనియ.

శ్లో॥ స్వాయంభువమనోఃకాలే యుగాదౌ శుక్లవత్సరే
శ్రవణ్యాం శ్రావణే శుక్ల పౌర్ణమ్యామిందువాసరే
సింహలగ్నే చ సంయుక్తే నైమిశారణ్యమాగతం
నారాయణశ్య యస్యాత్మా విఖనా ఇతి వర్తతే
వేదవేదాంగతత్వజ్ఞం తం వన్దే విఖనోమునిం
పద్మనాభమనోజాతం విష్ణుపూజా విశారదం,
కుశాసనే సమాసీనమూర్ధ్వపుండ్రపవిత్రకం

కిరీటహారాభరణం కుండలాంగదభూషితం,
శిఖాయజ్ఞోపవీతాభ్యాం త్రిదండేన విరాజితం
వరదాభయహస్తం చ శంఖచక్రధరం ప్రభుం,
పద్మం తు దక్షిణే హస్తే ధారిణం పీతవాససం
కమండలుఘటైర్యుక్తం బ్రహ్మర్షిగణసేవితం,
తులసీపద్మమాలాభిస్తపసా చ సుశోభితం
పారమాత్మికమంత్రజ్ఞం విఖనోమునిమాశ్రయే.

శ్లో॥ శ్రీనారాయణనాభిపంకజ జనుర్జాతామరీచ్యాదయ
స్తత్తత్సంతతి సంతతం జగదభూత్.

తా: శ్రీమన్నారాయణుని నాభి పద్మమునందు బుట్టిన బ్రహ్మవలన మరీచ్యాది మహర్షులు పుట్టిరి. వారి వారి సంతతులచే జగమంతయు పరిపూర్ణమైనది అని యనేకములైన ప్రమాణములు కనుపించుచున్నవి. ఈ మహర్షి సంతాన వివాహాదిక విధానం బెట్లనిన.

24. వాయుపురాణాంతర్గత గయామాహాత్మ్యము

3వ అధ్యాయములో

దక్షకన్యలలో ధర్మునకిచ్చిన పదుగురిలో విశ్వరూపయను నామెయందు ధర్మునకు ధర్మవ్రతయను నొక కుమార్తె గలదు. ఆమెకనురూపుడైనవరుండు లభింపకుండుటచే తండ్రియాజ్ఞ శిరసావహరించి, వనంబునకుంబోయి, బెక్కువర్షములు తపంబాచరించె నంతలో నీ మహర్షియు ధర్మపత్నీ సంఘటనార్థమై పృథివి యంతయు దిరుగుచు తపో నిష్ఠా గరిష్ఠురాలైన యాధర్మవ్రతను జూచి, యామె యందు బద్ధానురాగుడై యుండుటయు నామెయు నట్టి వృత్తిగలది యయ్యెనది గ్రహించి ఈ ముని యామెతో నేను బ్రహ్మపుత్రుడును మరీచి యనుపేరు గలవాడను, నీయందనురాగము గలిగి యున్నవాడను. గాన నీవెవ్వరని యడిగెను. అప్పుడామె నేను ధర్మపుత్రికను,

ధర్మవ్రతయనుదానను, పాతివ్రత్యంబునకై తపంబు సేయుచుంటిననుటయు, నతండేను ధర్మపత్నికొరకును నీవు పాతివ్రత్యమునకును తపంబు సేయుచుంటిమి, గావున నీవు నన్ను వరియింపుమని కోరెను. అందుకామె సమ్మతించి తనతండ్రితో చెప్పుమనెను. అప్పుడా మరీచియు ధర్మునిపాలికింబోయి తనమనోరథం బాతని కెరుంగించెనందుల కాతండు సమ్మతించి తన కుమార్తెయగు ధర్మవ్రత నిచ్చి యగ్నిసాక్షిగ వివాహమొనరించె నతండట్లు పరిణయంబై తనయాశ్రమంబునకు గొనిపోయి సుఖించుచుండె. ననంతర మాధర్మవ్రతయందు విష్ణుతుల్యులగు నూర్గురుకుమారు లుద్భవించిరి. వారలతో సకల సంతోషములనుభవించుచు కాలకృత్యములు నెరవేర్చుకొనుచు భగవదారాధనము సేయుచునుండగా నొక దివసంబున మరీచి పుష్పఫలాదులం గొనితెచ్చుటకై వనంబునకు బోయి తిరిగి వచ్చి మార్గాయాసనివృత్తికై కించిత్కాలము విశ్రమించి, భార్యను పాదసంవహనంబునకై నియమించి నిద్రించెను. ధర్మవ్రతయు నాపెనిమిటి పాదంబు లొత్తుచుండె నంతలో నావెం మామయగు చతుర్ముఖుండాస్థలంబునకు విచ్చేయుటయు, నామె భర్తృశుశ్రూషనుండి తొలంగి బ్రహ్మనర్చించె. నా బ్రహ్మయు తన కుమారుడగు మరీచి శయనించిన పర్యంకంబునం బరుండె, నా ధర్మవ్రత యచ్చటనుండి తొలగిదూరంబున నిలువంబడియె. నంతట నామరీచి మేల్కాంచి, ధర్మపత్ని సమీపమందు లేకుండుటయు సపర్య లొనరింప మానుటయు జూచి కోపావేశంబున శిలారూపంబు నొందుమని యాధర్మవ్రతను శపించె. నామెయు నిర్దోషురాలగు నన్ను శపించితివి గావున నీవు నీశ్వరునిచే శాపంబు నొందగలవని ప్రతిశాపంబిచ్చి గార్హపత్యాగ్ని మధ్యంబున నిలచి, శ్రీ మహావిష్ణునుద్దేశించి యఖండమైన తపంబుసేసె. నాతపంబునకు మెచ్చి విష్ణుండు ప్రత్యక్షమై, వరంబు గోరుమనుటయు, నా భర్త యిచ్చిన శాపంబు నుండి తొలగింపుమనికోరెను. విష్ణుదేవుడా ధర్మవ్రత వాక్యంబు లాలకించి,

యిది బ్రహ్మర్షి శాపంబు గాన మరలింపరాదనియు, మరియొక వరంబు గోరిన నిచ్చెదనియు, నాజ్ఞయిచ్చె నందులకామె సంతసించి, నేను శిలారూపము ధరించిన పిమ్మట నాయందు దేవతలు ఋషులు సకలతీర్థంబులు నివసించియుండవలయును. నన్ను జూచిన లోకులందరు పాపముక్తులు గావలయును నాయందు పితృతర్పణ శ్రాద్ధములను చేసిన వారి పితరులందరు విష్ణులోకంబునకు బోవలయును, కర్తతో వేయికులంబుల వారు తరింపవలయును. అని కోరుటయు, నామె నా కోర్కెల నొసంగి, యనంతరము శిలారూపము నొందిన యా ధర్మవ్రతను, గయాసురుని శిరంబున బెట్టి యందు దేవఋషి తీర్థంబుల బ్రతిష్ఠించి తన పాదంబును గూడ దాని యందుంచె. నదియే గయ యని చెప్పబడుచున్నది. గాన గయాక్షేత్రంబున బిండ ప్రదాన మొనరించు విష్ణుపాదము క్రింద నున్న శిల మరీచి మహర్షి భార్యయు, దక్ష ప్రజాపతి మనుమరాలును, ధర్ముని కుమార్తెయు, నగు ధర్మవ్రతయను నామెయని యెరుంగనగును. పిమ్మట నామరీచియు పార్వతీ పరమేశ్వరులు పారిజాతవనంబున విహరించుచుండగ నచ్చట పుష్పఫలాదులం గొని తెచ్చుటకు బోయి వారల సౌఖ్య కాల విఘ్నకర్తయయ్యె. నందులకు వారలు కోపించి నీవును దుఃఖవంతుడవగుదనని శపించిరి. యతండప్పుడా పార్వతీశ్వరుల బ్రార్థించి శాపావసాన మొనరింప బ్రార్థించె, వారలా మహామునితో నీవు గయాశిలయందు తపం బొనరించితివేని, శాపముక్తుడవగుదువని యానతిచ్చి యంతర్హితులైరి. పిమ్మట నామహర్షియు, గయాక్షేత్రంబునకు బోయి యాశిలాతలంబునం గూర్చుండి విష్ణుని గూర్చి తపంబొనరించె నందులకు సంతుష్టాంతరంగుడై చక్రధరుండు బ్రత్యక్షమై నీయభిమతంబు నుడువుమనుటయు, నాకు పార్వతీ పరమేశ్వరుల శాపముక్తియు నీ శిలకు పరమపావనత్వము పితృముక్తి కారణత్వము సిద్ధింపవలయునని కోరెను. అప్పుడావిష్ణుండామరీచి మహామునీంద్రుని

కోరికల నొసంగి యంతర్హితుండయ్యె నమ్మునీంద్రుడు నిజేచ్ఛంజనియె. నిది మరీచిమహర్షి జీవచారిత్రములలో నొక్కటియని తెలియవచ్చును.

25. తోతాద్రియందు భగవదావిర్భావము

అనంతరము చతుర్ముఖుడు తానే యీ జగత్కారణుదనని గర్వించె. నా గర్వనిర్వాపణంబునకై నారాయణుండు మధుకైటభులను నిర్వురు దానవుల సృజించెను. వారిర్వురు బ్రహ్మ నెదిరించి యుద్ధము సేయుటయు నాతండు గర్వంబు విడచి, శ్రీహరిని శరణుపొంది సాత్విక భావ మనుసరించె. నప్పుడా హరి యాదానవులతో అయిదువేల వత్సరములు యుద్ధము చేసి సంహరించెను. ఆ దానవుల మేదో రక్తమాంస శల్యంబులు పృథివి యంతయు నిండి దుర్గంధ కలితమయ్యె. నప్పుడా భూదేవి తనయందు గల యపరిశుద్ధత్వ నివృత్తికై నారాయణుని గూర్చి తపంబొనర్చుటయు నా భక్తపరాధీనుండు పాండ్యదేశమున తామ్రపర్ణీతీరంబునం బ్రసన్నుడై భూమికింగల యపరిశుద్ధత్వ నివృత్తియగునట్లును తనయందు సర్వనదీనద సరిత్పుష్కరిణ్యాది పుణ్యతీర్థంబులను దివ్యక్షేత్రములును నివసించి యుండునట్లును వరంబొసంగి, శ్రీభూసమేతముగా తానచ్చట విమానరూపముగ నిల్చి రాత్రియందు మాత్రము భక్తులకు దర్శనమిచ్చుచుండెను. తరువాత గాలవుండను మహర్షి తపంబు సేయుటయు నతని తపంబునకు సంతుష్టాంతరంగుండై యభిప్రాయమడుగుటయు, నామునీంద్రుడో స్వామీ! నీవు శ్రీభూసమేతముగా కల్పాంతమువరకు నిచ్చట నివసించి యుండవలయుననియు నిది శ్రీనివాసక్షేత్రమని యొప్పుచుండవలయు ననియు కోరెను. వాని వాక్యంబులకు మెచ్చి యట్లనే యగునని వరంబిచ్చి యచ్చట తపంబు సేయుచున్న యనంతునకు వరంబీదలంచిన నతండు తనపై శయనింప బ్రార్థించె. నతనికోరిక తీర్చి యచ్చట శ్రీభూసమేతుడై యుండె. నీయుదంతం బెరింగి యా శ్రీనివాసు నర్చించుటకై

యక్షకిన్నరకింపురుష దేవర్షి సంఘసంస్తూయ మాన నిజవైభవాభిరాములైన నరనారాయణుల నర్చించుచుండుటకై భృగు మరీచ్యత్రికశ్యపుల నియమించి, శ్రీవిఖనసమహాముని తోతాద్రికి వేంచేసి తామ్రపర్ణీతీరంబున శ్రీస్వామివారిని మానసికముగా, నర్చించుచు ప్రత్యక్ష దర్శనంబునకు వేచియుండె. నంత నచ్చట బదరికాశ్రమంబున నరనారాయణుల తపః ప్రభావంబునకు సహింపజాలక మహేంద్రుండు. రంభయను నప్సరః కాంతను జూచి నీవు భూలోకంబునకు బోయి బదరీవనమందు తపోనిష్ఠాగరిష్ఠులైన నరనారాయణుల తపోభంగంబు గావించి రావలయునని చెప్పుటయు నదియట్లు చేయునదియై భూలోకంబునకుం జని యా ఋషీంద్రుల పాలికింబోయి యత్యంత సౌందర్యఖని యననొప్పుచు ననేక శృంగారవిలాసంబు లొనరించుటయు నారాయణ ఋషి యప్సరః కన్యకాభిప్రాయ మెరింగి దానిన వంచించుటకై తనయూరుతలంబు నుండి దేదీప్యమానయగు స్త్రీ విగ్రహమును సృజించి యా రంభకుం జూపుటయు నా స్త్రీ రూపము తనకు మించిన రూపలావణ్యవయోవిలాసంబులు గలదగుటకు లజ్జావనతశిరః ప్రదేశంబుగలదియై మరలిపోయెను. పిమ్మట నారాయణఋషి తన యూరుతలంబునుండి యుద్భవించిన కాంతామణికి యూర్వశియని నామధేయంబొనర్చి దేవలోకంబున నుండ నియమించె.

26. ఊర్వశీ తిలోత్తములు తోతాద్రికి వచ్చుట

ననంతరము దితి సంతతిలో సుందోపసుందులను దానవులిర్వురు బ్రహ్మను గూర్చి తపంబొనర్చి యెవ్వరివల్లను చావులేకుండ వరంబుగోరి యా వరగర్వంబున లోకంబుల తపఃకృతియొనర్చుచుండె. నాదానవుల జయించుట కితరులకు సాధ్యంబుగాదనియు, వారలలో వారిర్వురును కయ్యంబొనరించి యందువలన నిర్జీవులు కావలయుననియు, యిర్వురకు గయ్యంబు స్త్రీమూలముగా లభింపవలయుననియు వేల్పులెల్లరు నాలోచించి, ఊర్వశిం బంపిరి. యామెపోయి వారలకు గన్పించుటయు దాని

సౌందర్యాతిశయంబున కచ్చెరువంది యన్నదమ్ము లిర్వురు గామించిరి. యప్పుడా యూర్వశి మీయిర్వురి యందెవరు బలాఢ్యులో వారలను వరించెదననియె. నందులకై వారిర్వురు ఘోరమైన కయ్యంబుగావించి యస్తమించిరి. పిమ్మట నా యూర్వశి బ్రహ్మలోకంబునకు బోయి విరించితో నీయుదంతం బెరింగించుటయు, నా బ్రహ్మ సంతసించి దేవకార్య నిర్వాహకురాలవు గావున నీకు కోరిన వరంబిచ్చెద నడుగుమనియె. నందులకామె లక్ష్మీనారాయణుల సన్నిధానంబు సతంబుగా గోరెను. అందుల కావిధాత సంతసించి, భూలోకంబున దామ్రపర్ణీతీరంబున గల తోతాద్రియందు నివసించి యాపురాణపురుషుని గూర్చి తపంబుసేయు మని యానతి యిచ్చె. నందులకామె సంతసించి, తోతాద్రికిం బయన మగుటయు నంతలో తిలోత్తమ దానుగూడ వచ్చెదనని వెంటనంటుటయు నిర్వురును, సర్వపుష్పఫలభరితమగు తోతాద్రికి వచ్చి యచ్చట గల మహర్షులను దర్శించి, యావైభవంబున కత్యంతాశ్చర్య భరితాంతఃకరణలైరి. యచ్చట నొక్కొక్క మహర్షి యాశ్రమంబును జూచుచు క్రమక్రమంబుగా విఖనస మహర్షి యాశ్రమంబునకు వచ్చిరి.

27. ఊర్వశీ తిలోత్తములు విఖనసఋషిని దర్శించుట

తోతాద్రిమాహాత్మ్యము

7 అధ్యాయము 71 మొదలు

శ్లో॥ ప్రదర్శ్య కుత్రచిత్తస్మిన్నూర్వశీ చ తిలోత్తమా
తృణకాష్టజలైర్యుక్తో యుక్తోపరమసాత్త్వికైః
గత్వా తస్మిన్ మహాత్మానం వైఖానసమృషిం తదా
తప్యంతమృషిభిస్సార్ధం తపస్సిద్ధైర్మహాత్మభిః
వైఖానసైర్వాలఖిల్యైస్సంప్రక్షాళైర్మరీచిభిః
బహుభిః దేవగంధర్వైః విద్యాధరమహోరగైః
ఉపాస్యమానమేకాగ్రం జ్వలంతం స్వేన తేజసా

మూర్తిమంతమివాసీనం తపసాం రాశిమూర్జితం
దాంతం శాంతం జితక్రోధం విజితారిం మహౌజసం
ప్రాణాయామేన మహతా ధ్యాయంతం వై జనార్దనం
బ్రహ్మాసనే సమాసీనం రాజంతం బ్రహ్మవర్చసా
నత్వా తం మునిశార్దూలం వైఖానసమథోచతుః
భగవాన్ త్వత్కృపావేశాదావామత్ర గతో హరేః
ప్రాప్తుం సామీప్యమిచ్ఛంత్యావిత్యాజ్ఞాపయన్తౌ మునే
తతస్సభగవాన్వాక్యం శృత్వా వైఖానసస్తయోః
శ్రీమదష్టాక్షరం మంత్రం కురు తం వై యథావిధి.

తా: ఆ తోతాద్రియందు తృణకాష్ఠజల సమృద్ధి గలిగిపరమ సాత్వికులతో గూడినయొక్క ప్రదేశంబున కాయూర్వశీ తిలోత్తములు జనియందు వైఖానసవాలఖిల్య సంప్రక్షాళమరీచిప, దేవ గంధర్వ విద్యాధర మహోరగాది మహాతపస్సిద్ధ సంఘంములతో గూడి, తపోరాశి వలె స్వతేజోమూర్తిమంతులును, ఏకాగ్రనిష్ఠాగరిష్ఠులును గొప్పదైన ప్రాణాయామముచే జనార్దనుని ధ్యానించుచు, బ్రహ్మాసనాశీనులై యున్న విఖనసమునీంద్రులను దర్శించి, నమస్కరించి, యిట్లనిరి. భగవంతుడైన యో విఖనసమునీంద్రా! నీకృపావశంబున మేమిచ్చటకు రాజాలితిమి. హరిసామీప్య ప్రాప్తిగోరుచుంటిమి. గాబట్టి యిందుల కుపాయంబు మాకుం గృపశేయ బ్రార్థించుచుంటిమి. అని యిట్లు విన్నవించుకొనుచుండిన యూర్వశీతిలోత్తమల జూచి భగవంతుడైన యావిఖనసమునీంద్రు డిట్లనియె. ఓయప్సరలారా! యథావిధ్యుక్తముగా భగవదష్టాక్షరమహామంత్రో పాసనంబు జేసితిరేని, మీ కోరిక నెరవేరగలదు.

శ్లో. తతస్తద్వాక్యమాకర్ణ్య నత్వా వైఖానసం మునిమ్ ।
పతంజలిం నమస్కృత్వా తతస్తే తపసే గతే ॥

తా: అని చెప్పిన పిమ్మట నావిఖనసమునీశ్వర వాక్య మాలకించి నమస్కరించి, యచ్చటనున్న పతంజలికి నమస్కరించి, యూ యూర్వశీతిలోత్తమలు తపోగతులైరి.

శ్లో॥ తర్పణం చ యథాన్యాయ్యం హోమం భోజనమేవ చ ।
ఏవం కృత్వా తపోనిత్యం గురుశుశ్రూషణం చ తే ॥
కుర్వంత్యావర్ధయే తేస్మ చింతితం మునిసత్తమమ్ ।
భగవన్విష్ణుసామీప్యం కదా నౌ సంభవిష్యతి ॥
కేనోపాయేన వక్తవ్యం వాత్సల్యాదావయోర్మునే ।
శృత్వా వైఖానసోవాక్యం తయోర్వై మునిసత్తమః ॥
ధ్యాత్వా చ విష్ణుం వరదం సర్వలోకేశ్వరం విభుమ్
వర్తతే యది లోకాత్మా తదా ప్రత్యక్షమేష్యతి ॥

తా: పిమ్మట హోమతర్పణసంతర్పణంబు లొనరించుచు గురుశుశ్రూషసేయుచు యధావిధ్యుక్తముగా నీ ప్రకారము తపంబు సేయుచు విష్ణు సామీప్యము మాకెన్నడు లభింపగలదని విఖనసమహర్షి నడిగిరి. విఖనస ఋషి యూ వాక్యములు విని సర్వలోకేశ్వరుడైన విష్ణుని ధ్యానించుచుంటిరేని ప్రత్యక్ష దర్శనము పొందగలరు. అని సెలవొసంగిరి.

తరువాత ననేక వర్షము లాతపశ్చరణంబున గతించె. నంతట నారాయణదేవుండు చిదానందమూర్తియై విమానరూపముతో సాక్షాత్కరించె. వారలా మహాపురుషుననేక విధంబుల స్తుతించి, సాష్టాంగ దండ ప్రణామంబు లొనరించి, గద్గదఖిన్నకంఠులై యోదేవా! సర్వకాల సర్వావస్థలయందు నీ సన్నిధిలో వహించి, నీ సేవ సేయుచుండునట్లు వరంబు ప్రసాదింపుమని కోరిరి. అందులకా జనార్దనుండు సంతసించి, యూర్వశీ తిలోత్తమలను తన సన్నిధి యందు నివసించి చామరకైంకర్య మొనర్చు చుండుమని వరంబు ప్రసాదించె. నదిగాన యూర్వశీతిలోత్తమ లాదివసంబునుండియు,

తోతాద్రినాధుని సన్నిధియందు చామర గ్రాహిణులై నివసించిరని శివుండు పార్వతికిం జెప్పె. (తో, మా. 7. అధ్యాయము.)

28. గరుడాళ్వారుల ప్రభావము

కశ్యపునకు వినతయను భార్యయందు పుట్టిన పక్షీంద్రుడైన గరుత్మంతుడొకనాడు, పాతాళంబునకుబోయి, సవతితల్లి సంతతియైన కాద్రవేయులం జూచి, వారలు తనకు వినతి సేయనందున యింద్రాది వందనీయుడనైన నా యెడల నీ పన్నగంబు లసూయవహించినవని కోపంబుచే వాటింబట్టి వధింప నారంభించె. నంతలో ననంతుడను నాగరాజు వచ్చి గరుడుని జూచి, నేను భగవంతుడగు నారాయణదేవుని సన్నిధియందెల్లకాలము నివసించి, యందును నీవు గూడ నట్లు చేసితివేని మత్సముడ వగుదువని చెప్పె నది విని యావైనతేయుండు యాపాతాళంబునుండి బయలుదేరి, శ్వేతద్వీపమునకు బోయి యచ్చట మహర్షులచే బోధింపబడి, యచ్చటనుండి వెడలి. (తో. మా. అ. 8.)

73. శ్లో. నిర్గత్యవాయువేగేన సమతీత్య నభస్థలమ్ ।
సేవితం సప్తభిర్వాతైశ్చారణైశ్చ మహామతిః ॥

74. వైఖానసమునిశ్రేష్ఠా యత్ర తిష్ఠంతి శాశ్వతాః ।
ఋషయస్తత్ర తోతాద్రౌ ప్రవివేశ ఖగేశ్వరః ॥

తా: వాయువేగముగ నంతరిక్షమార్గమున సప్తవాయువులచేతను చారణులచేతను సేవింపబడుచు మునిశ్రేష్ఠులయిన వైఖానసులును ఋషులును, శాశ్వతంగా నివసించియున్న తోతాద్రికి వచ్చెను.

75. తత్రత్యాన్ సన్మునీన్, సర్వాన్నమస్కృత్య యథోచితమ్ ।
పూజితస్తైశ్చ పూజార్హః పక్షిరాజో మహాత్మభిః ॥

76. తత్ర తత్రాశ్రమే పుణ్యే వాసం కృత్వా విశేషవిత్ ।
వైఖానసమునేస్తావదాశ్రమం ప్రవివేశ హ ॥

77. తం పూజయిత్వా విధివత్సమునిం దీప్తతేజసమ్ ।
స్వకార్యమవదత్తస్మై వైనతేయో మహాబలః ॥

78. తచ్ఛ్రుత్వా వచనం హృష్టో మునిర్వైఖానసోత్తమః ।
తదేవ తస్యోపదిశచ్ఛ్రీమదష్టాక్షరం మనుమ్ ॥

79. సాంగోపాంగం సనిష్ఠాకం సరహస్యం సతర్పణమ్ ।
సధ్యానం సతపోహోమం కురుష్వైవం యథావిధి ॥

80. ఇత్యేవం మునినా తేన సమాదిష్టాస్త్రయీమయః ।
కర్తుం తపస్సమారేభే యథాదేశం ద్విజేశ్వరా ॥

తా: గరుత్మంతుడా తోతాద్రియందు నివసించి యున్న మునీశ్వరుల కందరకు నమస్కరించి, వారలచే పూజింపబడి, అచ్చటచ్చట గల పుణ్యాశ్రమములయందు నివాసము చేయుచు వైఖానస మున్యాశ్రమము బ్రవేశించెను. అచ్చట స్వతేజో విరాజమానుడైన యావిఖనస మునీంద్రుని పూజించి తన కార్యమును విన్నవించుకొనెను. విఖనస మహర్షి యాఖగేశ్వరుని వాక్యమును విని (సంతోషాంతరంగుడగుచు) నతనికి భగవత్ప్రాప్తి సాధనంబైన శ్రీమదష్టాక్షరీ మహామంత్రోపదేశమొనరించి. అందులకు సాంగోపాంగములును నిష్ఠానిధియు రహస్యములును తర్పణ హోమధ్యానతపోవిధి విధానంబులు నెరింగించి యిట్లు సేయుమని యాజ్ఞయిచ్చె నట్లు విఖనసునిచే గరుడుడు నియమింపబడి యధావిధిగా తపంబు సేయుటకు బ్రారంభించెను.

గరుడుని తపంబునకు విష్ణుదేవుడు ప్రత్యక్షమగుట

వాయుభక్షకుడును త్రిషవణస్నాయియునై కుంభక యోగంబున నుండి, జితేంద్రియుండును ప్రాణాయామపరుండును నిరుచ్ఛ్వాసుండునునై, నవద్వారబంధనంబు గావించి, అష్టాక్షరీ మహామంత్రాను సంధాన మొనరించుచుండె. నంతలో దేవాసుర గణంబులకు పరస్పర వైషమ్యములు గలిగి, యుద్ధమొనర్చి దేవతలు రాక్షసులచే పరాజితులై బ్రహ్మలోకమునకు బోయి విరించికాయుదంతం బెరింగించిరి. యా బ్రహ్మయు నావేల్పులను దోడ్కొని క్షీరాబ్ధి దరికింబోయి యచ్చట పురాణ పురుషోత్తముడైన నారాయణుననేక విధంబుల బ్రార్థించె నా మహాపురుషుడా బ్రహ్మకు దృగ్గోచరుండయ్యె. నతండు సభక్తి ప్రణామంబు లొనరించి రాక్షస బాధకముల నెరుగజెప్పిన విని నారాయణు డాదరాయత్తచిత్తుడై మీరలు మందరాద్రిని మంథానంబుగను శేషుని త్రాడుగను జేసి క్షీరాబ్ధిని మథింపుడు. దానియందమృతోత్పాదనము కాగలదు. వేల్పులు దాని నాహారంబుగా గ్రహించిరేని యసురులచే లయంబుగాకుందురని యానతి యిచ్చి యంతర్హితుడయ్యె. నా వేల్పులెల్లరు మందరగిరిం బెకలించి మథింప నుద్యమించిన నది సాధ్యంబు గాకుండుటయు మరల నాయుదంతంబు నారాయణున కెరింగించిరి. యతండందులకు నాగాంతకుండు సమర్థుడనియు నాతనిచే మీ కార్యంబు సానుకూలంబు కాగలదనియు నానతి యొసంగె. నప్పుడా యమరగణంబులు నేకగ్రీవముగా నోస్వామీ! గరుడుడు తోతాద్రియందు భవత్సామీప్య ప్రాప్తికై ఘోరంబైన తపంబు సేయుచున్న వాడు గావున వాని యందు నీవనుగ్రహించితి వేని మాకార్యంబు కాగలదని విన్నవించిరి. అందులకు సంతసించి నారాయణ దేవుండు మహాలక్ష్మితో గూడి కోటి సూర్య ప్రకాశమానుడును శంఖ చక్ర గదాపద్మవనమాలా విరాజితుండును, పీతాంబరాలంకృతుండు నయి నిజపరివారముతో, తోతాద్రియం దావిర్భవించి యచ్చట మహాతపోనిష్ఠా

గరిష్ఠుడైన ఖగేంద్రునకు దృగ్గోచరుండయ్యె. నావైనతేయుడత్యంతవినయ వినమితాననుండై యామహాపురుషుననేక విధంబుల స్తుతించి యంజలి బద్ధుండై నిలువంబడియె. నా వైకుంఠాధిపతి యత్యాదరంబున నోఖగేశ్వరా! నీ మనోరథంబు నెరవేర్చితి నా సామీప్యంబున వాహనత్వంబు వహించియుండు మనియు వలయునేని వేరొండు వరంబు గోరుమని యాజ్ఞ సాయించుటయు నా నాగాంతకుండిట్లనియె.

గరుత్మంతుడు విఖనసుని విష్ణుసన్నిధికిం దెచ్చుట

శ్లో॥ ఇదం విష్ణోర్వచశ్శృత్వా కృపయోక్తం ఖగోత్తమః ।
బద్ధాంజలిపుటః ప్రీతః ప్రత్యువాచ శుభం వచః ॥

125. మద్గురోశ్చ వరం దాతుమర్హసి త్వం యథేప్సితమ్ ।
తథైవాస్తు వయః శ్రేష్ఠ నిత్యం మత్సన్నిధౌ వస ॥

126. త్వద్గురోశ్చ మమోత్పన్నో దేహాత్పూర్వం మహాతపాః ।
వైఖానస ఇతి ఖ్యాతస్తమప్యానయ సత్వరమ్ ॥

127. ఇత్యుక్తస్తం మహావేగః పన్నగారిర్మునీశ్వరమ్ ।
స్వామిం పృష్ఠే సమారోప్య వేగాదాగాత్ఖగోత్తమః ॥

తా: ఇట్లానతియిచ్చిన విష్ణువాక్యముల నాలకించి బద్ధాంజలి పుటుండై యిట్లనియె. నా గురువునకు గూడ కోరిన వరంబు నొసంగదగుదువు. అనియె నప్పుడా భగవంతుడో వైనతేయా! నీయిష్ట ప్రకారము జరుగగలదు. నిత్యము నా సన్నిధియందు వసింపుము. పూర్వము నాశరీరము నుండి యుద్భవించినట్టియు మహాతపస్సంపన్ను డైనట్టియు వైఖానసుడను ప్రఖ్యాతిగల నీ గురువును గూడ శీఘ్రముగా నిచ్చుటకు గొనిరమ్ము అని గరుడునితో చెప్పగా నతడు మహావేగముగా జని యావిఖనసముని తన పృష్ఠ భాగమునందు నుంచుకొని వేగముగా వచ్చెను.

128. తతో వైఖానసో విష్ణుం సర్వదేవైర్నమస్కృతమ్ ।
దీర్ఘబాహుం విశాలాక్షం కోటిసూర్యోదయప్రభమ్ ॥

134. దృష్ట్వా నత్వా చిరం మగ్న ఆనందాబ్ధౌ మహామనాః ।
స్తుత్వా తతస్తు వేదోక్తైః సూక్తైః తస్థౌ తదగ్రతః ॥

తా: తరువాత నావిఖనసఋషి సర్వదేవనమస్కృతుండును, దీర్ఘబాహుండును, విశాలాక్షుండును కోటిసూర్య ప్రకాశమానుండును, నైన విష్ణుదేవుని జూచి నమస్కరించి, మహానంద సాగరమందు మునింగినవాడై వేదోక్త సూక్తములచే స్తుతించుచు నెదుట నిలువబడెను.

135. వైఖానసోమునిశ్రేష్ఠో భావయన్ తత్పదాంబుజమ్ ।
తతః ప్రసన్నో భగవాన్భక్తవాత్సల్యవారిధిః ॥

136. ప్రోవాచ కృపయా విష్ణస్తమృషిం తపసాం నిధిమ్ ।
దాస్యామి తవ సుప్రీతో వరం వరయ సువ్రతః ॥

147. కృతార్థోఽసి మునిశ్రేష్ఠ తోతాద్రిస్థలవాసతః ।
తచ్ఛ్రుత్వా వచనం విష్ణోర్మునిర్వైఖానసోత్తమః ॥

తా: వైఖానస ఋషియు నా మహావిష్ణుని పాదపద్మములను భావించుచుండగా భక్తవత్సలుడైన భగవంతుడు ప్రసన్నుడయి కృపారసముతో గూడి యావిఖనసమునితో నీవీ తోతాద్రిస్థలవాసముచే గృతార్థుడవైతివి, నేను సంతుష్టి నొందితి నీకు వరంబొసంగెదకోరుమని పలికెను. ఆవిష్ణువాక్యము విని వైఖానసముని యిట్లనియె.

138. భగవన్ముక్తిమద్యైవ ప్రార్థయే పురుషోత్తమ ।

తా. స్వామీ యిప్పుడే నాకు ముక్తి నిమ్మని ప్రార్థించుచుంటిని.

140. ప్రోవాచ పరమోదారః ప్రీతః ప్రీతేన చేతసా ।
తథైవ భవతాం నామ శ్రూయతాం కారణం తవ ॥

141. భూలోకే జన్మనో విద్వన్నిత్యాహ భగవాన్ హరిః ।
అర్చారూపేణ లోకేఽస్మిన్ గ్రామే వా నగరే వనే ॥

142. తీర్థే నద్యాస్తటే చైవ గృహే వా గిరిమూర్ధని ।
వసామి యత్ర యత్రాహం తత్ర సర్వత్ర సర్వదా ॥

143. పూజితుం మాం మునిశ్రేష్ఠ పుత్రపౌత్రాదిభిర్యుతః ।
జనిష్యసి మహాభాగ తస్మాన్మామర్చయానిశమ్ ॥

144. బహూనీహ యుగాని త్వమంతే మోక్షమవాప్స్యసి ।
ఇత్యుక్త్వా గరుడారూఢో దేవసంఘైః పరీవృతః ॥

148. తీరం క్షీరాంబుధేశ్శ్రీమాన్ ప్రయయౌ పురుషోత్తమః ।
ఇత్థం తార్క్ష్యో భజన్విష్ణోస్సన్నిధౌ సర్వదా స్థితః ॥

149. దేవి తస్యైవ కృపయా తద్గురుశ్చ మహాన్ ఋషిః ।
పూజయంశ్చాపి ధర్మాత్మా తమర్చారూపిణం హరిమ్ ॥

150. ఉవాచ ప్రాప్తవానాయుర్దీర్ఘం లోకే చిరం సుఖీ ।
ఇత్యుక్తం శంభునా పూర్వం పార్వత్యై రోమహర్షణః ।
కథయామాస ధర్మాత్మా శౌనకాద్యాన్ ఋషీశ్వరాన్ ॥
ఇతి శ్రీతోతాద్రిమాహాత్మ్యే అష్టమోధ్యాయః

తా: నీ కోరిక యగుగాక! నీ జన్మ కారణము వినుము? భూలోకములో నర్చారూపముగా గ్రామ, నగర, వన, తీర్థ నదీతట, గృహ, గిరిమూర్ధంబులయందు నేనవతరించుచున్నాను. అచ్చటచ్చట నన్నర్చించుటకు నీవు పుత్రపౌత్రాదులతో గూడి జనింపగలవు. గాన నన్నెల్లప్పుడు నర్చించుచుండుము. అనేక యుగములు గతించిన పిమ్మట మోక్షమును పొందగలవు. అని విఖనసమహర్షితో విష్ణుదేవుడానతిచ్చి గరుడారూఢుడై దేవసంఘములతో గూడి, క్షీరాంబుధితీరంబునకు వేంచేసెను. ఇట్లు గరుత్మంతుడు, హరిసన్నిధానవర్తియయ్యె. నాస్వామి వారి కృపచేత

నాగరుత్మంతునకు గురువైన విఖనసమహర్షి యర్చారూపుడయిన విష్ణునారాధించుచు చిరకాలము భూలోకమునందు నుండెను అని శివుండు పార్వతికిని, రోమహర్షణుడు శౌనకాదులకును జెప్పిరి. (తో.మా. 8.అ.)

29. విష్ణుదేవుడు రోమశునకు బ్రత్యక్షమగుట

రోమశమహాముని తోతాద్రియందు చిరకాలం నారాయణుని గూర్చి తపంబు సేయగ నమ్మహాపురుషుండు సాక్షాత్కరించి నీయభీష్టంబు వేడుమనుటయు, నా మునీంద్రుడో స్వామీ! లోకసంరక్షణార్థమీ తోతాద్రియందు అర్చారూపముగా నీ పరివారముతో నివసింపవలయునని కోరెను. నారాయణుడందులకు సమ్మతిగలవాడై యా మునీంద్రునకు వరంబు దయచేసి, యచ్చట సకల జనదృగ్గోచరుండగుచు సాక్షాత్కరించి నివసించెను.

11. అధ్యాయము

57. మధ్యే సుమనసాం శ్రీమాన్ తోతాద్రీశో వ్యరోచత ।
తస్మిన్నవసరే సర్వే ఋషిసంఘాస్సమాగతాః ॥

తా: అట్లాతోతాద్రియందు దేవమధ్యంబున భగవంతుడవతరించిన సమయమున ఋషీశ్వరులందరు వచ్చిరి.

61. తతస్సభగవాన్ సర్వాన్ దేవనాథస్సమీక్ష్య చ ।
వైఖానసం మునిశ్రేష్ఠం కించిదూచే జనార్దనః ॥

62. వైఖానసమదంశస్త్వం పూజయిత్వా తు మాం చిరమ్ ।
తవ సూత్రప్రకారేణ తతస్త్వాగచ్ఛ మే పదమ్ ॥

తా: అప్పుడా ఋషీశ్వరుల నందరిని వీక్షించి, నారాయణుడు మునిశ్రేష్ఠుడైన వైఖానసునితో కొంచెమిట్లనియె. ఓ విఖనసమునీ! నీవు నాయంశ సంభూతుడవు నీ సూత్ర ప్రకారము చిరకాలము నన్నారాధించి తరువాత నాపదంబునకు రమ్ము.

63. ఇత్యుక్త్వా దేవదేవేశో దేవనాథశ్శ్రియఃపతిః ।
ఉవాచ బ్రహ్మరుద్రాద్యాన్ త్రిదివేశానిదం వచః ॥

64. బ్రహ్మాదయస్సురాదేవా స్థానం తోతాద్రినామకమ్ ।
ఆహూయ విశ్వకర్మాణం దివ్యం పురమివాపరమ్ ॥

65. పురీం శ్రీవిల్లిమంకాఖ్యాం నిర్మాపయతుమర్హథ ।
చతుర్వర్ణాంశ్చ సంస్థాప్య మమ నిత్యోత్సవాదికాన్ ॥

66. ఆగమోక్తప్రకారేణ మాససంవత్సరోత్సవాన్ ।
యస్మిన్కాలే చ విహితా నిత్యపూజాదికోత్సవాః ॥

67. తత్కాలే కురుత నృణాం తాన్ సర్వాన్మునిసత్తమ ।
ఏవం భగవతో వాక్యం శృత్వా దేవాస్తథేతి తే ॥

68. వనం తోతాద్రినామైతత్పురమింద్రపురశ్రియమ్ ।
సత్వరం త్వం కురుష్వేతి విశ్వకర్మాణమబ్రువన్ ॥

తా: అని దేవనాథుడైన శ్రియఃపతి విఖనసునకాజ్ఞాపించి, బ్రహ్మరుద్రాది దేవతలతో, మీరందరు తోతాద్రియను పేరుగల యీ దేవనివాస స్థానమును దేవనగరమువలె శ్రీవిల్లిమంకమనుపేరుచే విశ్వకర్మను బిలచి, నా యొక్క నిత్యోత్సవాదుల నిమిత్తమై నాలుగు వర్ణముల వారిని స్థాపించి, పురనిర్మాణం చేయించదగుదురు. ఆగమోక్త ప్రకారము నానిత్యమాస సంవత్సరోత్సవాది కోత్సవాదుల నేయే కాలములయం దెయ్యవి జరుగవలయునో ఆయా కాలములయందాయా యుత్సవములను జనులందరు జరిగించుచుందురు గాక, అని యిట్లానతిచ్చిన భగవద్వాక్యమును దేవతలందరు విని శిరసావహించి తోతాద్రియను పేరుగల యీవనమును దేవేంద్రపురమువలె శీఘ్రముగా నొనరింపుమని విశ్వకర్మకాజ్ఞాపించిరి. పిమ్మట.

76. ఏవం వినిర్మితా తేన సా పురీ విశ్వకర్మణా ।
శ్రీవిల్లిమంకానామేతి క్షణమాత్రేణ సా బభౌ ॥

తా: ఈ ప్రకార మావిశ్వకర్మచే నిర్మింపబడిన యాపురము శ్రీవిల్లిమంకమను పేరుచే క్షణమాత్రములో ప్రకాశించెను.

(అందు చతుర్వర్ణములవారును సకల సంపత్సమృద్ధులు గలవారలై యుండిరి అని కథాసందర్భము.)

81. తస్మిన్ శ్రీవిల్లిమంకాఖ్యే పత్తనే శ్రీపతిస్స్వయమ్ ।
ఆవిర్భూతో జగన్నాథో వసతిస్మ సురేశ్వరః ॥

తా: ఆ శ్రీవిల్లిమంకమనే పట్టణమందు శ్రీనివాసుండు స్వయముగా నావిర్భవించియుండెను.

82. వైఖానసో మునిశ్రేష్ఠో రోమశశ్చ మహాతపాః ।
పతంజలిశ్చ భగవాన్నాగేశస్తు త్రిలోచనః ॥

83. అతిథిశ్చ మహాప్రాజ్ఞో శతాయుశ్శతయాగకృత్ ।
అన్యే చ మునయో భక్తా ఋషయో బ్రహ్మవాదినః ॥

84. పంకతామరసే తీర్థే స్నాత్వా నిత్యం జితేంద్రియాః ।
ప్రత్యహం ప్రాతరుత్థాయ నత్వా తోతాద్రినాయకమ్ ॥

85. పూజయంతశ్చ తం భక్త్యా దేవనాథస్య సన్నిధౌ ।
సుసుఖం సంస్థితాస్తస్మిన్ త్యక్త కార్యాంతరోద్యమాః ॥

తా: మునిశ్రేష్ఠులైన వైఖానసరోమశపతంజలి నాగేశ త్రిలోచన అతిథి శతాయు మొదలైన మహాఋషులందరు పంకతామరసతీర్థంబున నిత్యస్నాతులై తోతాద్రినాథుని పూజించుచు నాస్వామి వారి సన్నిధి యందు కార్యాంతరారంభులగుచు సుఖముగనుండిరి.

ఇంతవరకు తోతాద్రి మాహాత్మ్యము 11 అధ్యాయము

౩౦. నముచివృత్తాంతము

(మంగళాద్రిక్షేత్రమాహాత్మ్యము)

ఇట్లుండ గొంత కాలంబునకు దితిసంతతిలోని వాడైన నముచియను నసుర నాయకుండొకండు బలదర్పాతి రేకంబులు గలిగి విరించిం గురించి తపంబొనరించి వరంబు గొని యావర గర్వంబున సర్వలోకకంటకుండగుచు దేవఋషి సంఘంబులకపకారంబు లొనరించుచు నుండె. అంతట నింద్రాది దేవబృందంబులు నిలింపారాతియొనరించు యకృత్య కరణా సహిష్ణులై పితామహుని పాలికింబోయి యసురుని యుదంతం బెరింగించిరి. పరమేష్టియు నానిర్జర గణంబుల కభయ ప్రదానం బొనరించి వారలందోడ్కొని వైకుంఠ నగరంబునకుంబోయి యచ్చట శ్రీమన్నారాయణ దేవుని యనేక వేద వేదాంతములచే స్తోత్రముగావించి కృతాంజలి పుటులై నిలువంబడిరి. కరుణాసముద్రుడైన భగవంతుండా దేవప్రార్థనా దైన్యంబుగని వారల మనోరథంబు దీర్చువాడై నముచి దానవుంబరి మార్చెద శీఘ్రంబుగ మీ మీ నివాసంబులకు బోవలయును అని యాజ్ఞాపించె. అది విని నిలింపు లపరిమితానంద కందళిత హృదయారవిందులగుచు తమ తమ నివాస ప్రాప్తులైరి. పిమ్మట నారాయణ దేవుండు నృసింహాకారమును ధరించి కలియుగంబున మంగళాద్రియను పేరుచే నొప్పుచున్న హ్రస్వశృంగి పర్వత కంధరంబున చక్రాకృతి యందవతరించి యుండె. అంతలో విధి చోదితుండయి యాగిరి కంధరంబున కరుదెంచిన నముచిదానవుని భస్మీభూతునొనరించి యచ్చటనే నివసించి యుండెను. అందువలన లోకభయంబు నివారణంబై సుఖంబుగా నుండిరి. తరువాత నా చక్రాకృతియందు నిలచియున్న నృసింహుని రౌద్రంబునకు సహింపజాలక నింద్రాది దివిషద్వర్గంబు లనేక విధంబుల స్తుతించియు శాంతింప జేయఁజాలక విరించి పాలికింబోయి విన్నవించిరి. అప్పుడా

పితామహుండాదరా యత్తచిత్తుండై యిట్లనియె. ఓ సురలారా! లోకంబున గల దైత్య దానవ మదభేదనంబునకై నారాయణుడవతరించి జగంబులు రక్షించి ధర్మసంస్థాపనం బొనరించుచు నర్చారూపముగా నివసించియుండును. ఆ రూపము నర్చించినప్పుడు గాని శాంతి స్వరూపముగానేరదు. సృష్ట్యాది యందు నారాయణదేవుండు తానర్చా రూపముగా నవతరించిన చోటులనెల్ల తన్నర్చించుటకై నాయందు బ్రవేశించి వేద వేదాంతసారము నొక మునీంద్రునిగా సృజించి యమ్మునీంద్రునకు విఖనసుడని నామధేయంబు గావించి, తానే మహాలక్ష్మీ సమేతుడై వేద వేదాంగములుపదేశించి జాతకర్మాద్యష్టాదశ శారీర సంస్కారములు గావించియున్నాడు. అమ్మునీంద్రులు సహస్రకవచుని సంహరించుటకై యవతరించిన నరనారాయణుల నర్చించుచు బదరీవనంబున నున్నవారు గావున మీరందరు నావిఖనసమునీంద్రుని వద్దకు బోయి మంగళాద్రి యుదంతం బెరింగించి యచ్చటికిం దోడ్కొనిపోయి యా నృసింహమూర్తి నర్చింప జేసితిరేని యా రౌద్రంబుతో గూడిన రూపంబు పరమశాంతి స్వరూపంబు కాగలదు అని బోధించెను.

31. విఖనస ఋషి మంగళాద్రికి వేంచేయుట

అది విని దేవతలందరు విధి చోదితులగుచు బదరీ వనంబునకు బోయి యచ్చట నరనారాయణ పూజా. పరతంత్రులను భృగుమరీచ్యత్రి కశ్యపాది మహాఋషి సంఘసంస్తూయ మానులును, తపోనిష్ఠాగరిష్ఠులను, సూత్రకర్తలును వేద వేదాంగ స్వరూపులును, సాక్షాన్నారాయణాంశ సంభూతులునునగు శ్రీవిఖనసమునీంద్రుల సందర్శించి యనేక విధంబుల స్తుతించి స్వామీ! మంగళాద్రియందు చక్రాకృతి యందు నృసింహ రూపము ధరించి నారాయణుండవతరించి నముచిదానపుంగడతేర్చి యున్నాడు. ఆమహారౌద్రరస ప్రధానావతార శాంత్యర్థమై వేదవిహితోపచారంబుల బూజించి లోకంబులకు శాంతికరంబుసేయు గలందుల

కంబుజాసనచోదితులమై తమ సన్నిధానంబున కరుగుతెంచితి మదిగావున మాయాపన్నత్వంబు వారించి రక్షింప గోరుచుంటిమి. అనియనేక విధంబుల విన్నవించుటయు నా విఖనసమునీంద్రులును దయామయాంతరంగులై తాము సేయుచున్న నరనారాయణార్చావతారార్చనాధికారంబు భృగుమరీచ్యత్రి కశ్యపులకు నిచ్చి యీ స్వామి నర్చించుచు మీరలీ యరణ్యంబున గల సర్వజనులను నిరుపద్రవంబుగా సంరక్షించుచుండ వలయునని బోధించిరి.

22వ అధ్యాయము

30. తస్మిన్ కాలే తు తోతాద్రిం నృహరిస్సముపాగతః ।
తత్పూజార్థం తు విఖనా దేవైస్సంప్రార్థితో మునిః ॥

31. సప్తర్షిభిస్సమాగత్య వైదికేన సమర్చితః ।
వైకుంఠాధిపపూజార్థం సైనేశేన ప్రబోధితః ॥

తా: ఆకాలమందు వైకుంఠాధిపతియైన భగవంతుడు, నృహరియై మంగళాద్రికి వచ్చెను. ఆనృసింహు నర్చించుటకునై దేవతలచే ప్రార్థింపబడి విష్వక్సేనులచే బోధింపబడి సప్తమహాఋషులతో గూడి విఖనసమహాఋషి వేంచేసి, యా నృసింహస్వామివారిని వైదికవిధానంబుచే నర్చించెను. పిమ్మట నానృసింహుడు శాంతి నొంది సకలభక్తలోక రక్షణార్థ మాగిరికంధరంబున నివసించియుండె. ఇట్లు చిరకాలమా భగవంతు నారాధించి యాదేశంబున గల సకల జనులకు సౌఖ్యంబు గలుగజేసి యనంతరము.

విఖనసమహాముని శ్రీవైకుంఠమలంకరించుట

32. తతో గౌతమపౌత్రం చ శతానందస్య పుత్రకమ్ ।
శతహ్రదం సమామంత్ర్య నృసింహం సమ్యగర్చయ ॥

33. నృసింహస్య ప్రసాదేన తద్వంశో విస్తరిష్యతి ।
ఇహలోకే సుఖం ప్రాప్య హ్యంతే వైకుంఠమేష్యతి ॥

34. మత్కృతార్చావిధానేన షట్కాలం సమపూజయ ।
ఇత్యుక్త్వా విఖనాశ్శిష్యం వైకుంఠమధిజగ్మివాన్ ॥

తా: విఖనసమహర్షి గౌతమ పౌత్రుడును శతానంద పుత్రుడును నగు శతప్రోదుని రప్పించి నాచే చేయబడిన షట్కాలవిధానముచే నీ నృసింహస్వామి వారి ననుకూలముగ నర్చించుచుండుము. పిమ్మట నీ నరసింహానుగ్రహంబున నీ వంశము విస్తరించగలదు. ఇహలోకంబున సుఖమనుభవించి యంత్యమునందు వైకుంఠమును పొందగలవు. అని శిష్యునితో చెప్పి తాము శ్రీవైకుంఠము నధిష్ఠించిరి.

32. శతప్రోదుడు మంగళాద్రి నృసింహసన్నిధిలో విఖనసుని బ్రతిష్ఠించుట

35. తదాజ్ఞామతిలాభేన శతప్రోదమహామునిః ।
మునిం జ్యేష్ఠం విఖనసం నృహరేస్సన్నిధౌ గురుమ్ ॥

36. ఉదఙ్ముఖం సమాసీనం ప్రతిష్ఠాప్య విధానతః ।
మంత్రాది ప్రాయశ్చిత్తాంతం నిత్యం గురుమనుస్మరన్ ॥

37. యేన వేదార్థవిజ్ఞేన లోకానుగ్రహకామ్యయా ।
ప్రణీతం సూత్రమౌఖేయం తస్మై విఖనసే నమః ॥

38. ఇతి సంప్రార్థ్య చ గురుం తద్ధస్తేన సమర్చయేత్ ।
శతప్రోదస్సముద్వాహ్య పంచపుత్రానసూయత ॥

39. నృహరేరర్చనార్థం తు పుత్రాన్ పౌత్రాన్ తథైవ చ ।
అర్చావిధానం సందిశ్య తపోవనగతోమునిః ॥

తా: పిమ్మట నాశతప్రోదమహాముని యావిఖనస మహాఋషి యాజ్ఞాబుద్ధి లాభముచే తమకు జ్యేష్ఠులును గురువులులైన శ్రీవిఖనసమునీంద్రుల నర్చారూపముగా నా నృసింహాస్వామి వారి సన్నిధియందుత్తరాభిముఖముగ గూర్చుండి నట్లు బ్రతిష్ఠించి విధిప్రకారము మంత్రాది ప్రాయశ్చిత్తాంతము జరిపి నిత్యమును వేదార్థ వేత్తయైన యే మహర్షిచే లోకానుగ్రహము కోరుచు నౌఖేయ (వైఖనస) సూత్రము రచింపబడినదో అట్టి విఖనసునకు నమస్కరించుచుంటినని గురుప్రార్థనంబు చేయుచు, తన హస్తముల నా విఖనసమునీంద్రుల హస్తములుగా భావించి శ్రీనృసింహదేవునర్చించుచు గృహస్థ ధర్మావలంబుడై పుత్రపంచకంబును వడసి తరువాత పౌత్రులు గలవాడై యా నృసింహుని యర్చనా విషయమై పుత్రులను పౌత్రులను నియమించి వారికర్చనావిధానంబుపదేశించి తాను తపోవనంబునకు బోయెను.

ఇతి శ్రీమద్వైఖానససూత్ర పవిత్ర గౌతమసగోత్ర నృసింహాచార్యపుత్ర వాడపల్యన్వయ సకలసజ్జనవిధేయ కృష్ణమాచార్యనామధేయ ప్రణీతంబైన పూర్వాచార్యచారిత్రమను నామాంతరముగల శ్రీవైఖానసోపాఖ్యానంబునం బూర్వభాగము సమాప్తము.

శ్రీమద్విఖనసదేశికేంద్రాయ నమః

శ్రీవైఖానసోపాఖ్యానము

ఉత్తరభాగము

శ్లో॥ శ్రీలక్ష్మీవల్లభారంభాం విఖనోముని మధ్యమామ్ ।
అస్మదాచార్యపర్యంతాం వందే గురుపరంపరామ్ ॥

తా: లక్ష్మీనాయకుడైన నారాయణుడు మొదలు విఖనసమహర్షి మధ్యగా గలిగి బ్రహ్మోపదేశకర్తలైన ఆచార్యులవరకు గల మధ్యవారలందరు గురుపరంపరలోని వారలుగాన నాగురుపరంపరను గూర్చి నమస్కరించుచున్నాడను.

1. గురుపరంపరాక్రమము

శ్లో॥ శ్రీమన్నారాయణదేవం లక్ష్మీయుక్తం సనాతనమ్ ।
విష్వక్సేనాభిదం శ్రీమద్విఖనోమునిమాశ్రయే ॥
ఏకాయనీమహాశాఖా మూలం పరమవైదికమ్ ।
భృగ్వాదీనాం వైష్ణవం యత్ శ్రీశాస్త్రముపదిష్టవాన్ ॥

తా: విష్వక్సేన పదాభిధీయమానుడును లక్ష్మీసమేతుడును అయిన శ్రీమన్నారాయణదేవునియు, ఏకాయనీశాఖామూలమును, పరమవైదికమును, వైష్ణవమును అగు భగవచ్ఛాస్త్రమును భృగ్వాదిమహాఋషుల కుపదేశించిన శ్రీవిఖనసమునీంద్రులను ఆశ్రయించుచున్నాను.

శ్లో॥ తచ్ఛిష్యాన్ వాలఖిల్యాదీన్ సనకాదీంశ్చ యోగినః ।
భృగుం మరీచిమత్రిం చ కశ్యపం చ మహామునిమ్ ।
వసిష్ఠం జమదగ్నిం చ దక్షమంగిరసం తథా ॥

తా: ఆ విఖనసమునీంద్రులకు వాలఖిల్యాదులు సనకాదిమహాయోగులు భృగుమరీచ్యత్రికశ్యపులు, వసిష్ఠజమదగ్నిదక్షాంగిరసులును శిష్యులై యున్నారు.

శ్లో॥ భృగ్వాదిశిష్యం హారీతం భగవచ్ఛాస్త్రపారగమ్ ।

తా: వారలలో భృగ్వాదులకు భగవచ్ఛాస్త్రకర్తయైన హారీతమహాఋషి శిష్యుడైయున్నాడు.

2. హారీతమహర్షిచరిత్రము

ఈ మహర్షి హారీతస్మృతియను ధర్మశాస్త్ర ప్రణేత. అందుముఖ్యముగా విష్ణుపూజా విధానమును వైష్ణవధర్మములును, అంబరీష మహారాజున కుపదేశింపబడినవి.

8వ అధ్యాయము

శ్లో॥ అథ వక్ష్యామి రాజేంద్ర విష్ణుపూజావిధిం పరమ్
శ్రౌతం మహర్షిభిః ప్రోక్తం వసిష్ఠాద్యైః పురాతనైః
వైఖానసైశ్చ భృగ్వాద్యైః సనకాద్యైశ్చ యోగిభిః
వైష్ణవైర్వైదికైః పూర్వైర్యద్యదాచరితం పురా
తత్తే వక్ష్యామి రాజేంద్ర మహాప్రియతమం హరేః.

తా: పురాతనులైన వసిష్ఠాదులచేతను వైఖానసులైన భృగ్వాదులచేతను, సనకాది యోగులచేతను, వైదికులైన వైష్ణవులచేతను ఆచరింపబడిన ఉత్కృష్టమైన విష్ణుపూజను విధించుచున్న యేవైఖానససూత్రము కలదో అట్టి వైఖానససూత్రోక్తమైన విష్ణుపూజావిధిని నీకు చెప్పుచుంటిని. అని హారీతమహర్షి అంబరీషునితో చెప్పుచున్నాడు.

ఇచ్చట శ్రౌతమనుపదమునకు వైఖానసము అని యర్థము. అది యెట్లన, హారీత మహర్షి విష్ణుపూజా విధాన మంబరీషుని కెరింగించి పిమ్మట నాతనితో,

శ్లో॥ ఏతచ్ఛ్రౌతం నృపశ్రేష్ఠ మునిభిస్సంప్రకీర్తితం
సమ్యగుక్తం మయా తేఽద్య నిశ్చితం మతముత్తమం

ఏతత్ప్రియతమం విష్ణోః శ్రియోనాథస్య సర్వదా
శ్రౌతస్మార్తాగమైర్విష్ణోః త్రివిధం పూజనం స్మృతం
శ్రౌతమేవ విశిష్టం స్యాత్తేషాం నృప వరోత్తమ.

తా: ఓ రాజా! మునీశ్వరులచే చెప్పబడిన యాశ్రౌతము నాచేతనిప్పుడు నీకు బాగుగ చెప్పబడినది. ఇదియే శ్రీ మహావిష్ణువునకు ప్రియతమమైనది. విష్ణుపూజా విధానము (శ్రౌతము, స్మార్తము, ఆగమము) అని మూడు విధములు. వాటిలో శ్రౌతమే శ్రేష్ఠమైనది.

అని చెప్పుటచే విష్ణుపూజకు శ్రౌతమార్గమే ముఖ్యమైనదనియు నావిధానమే అంబరీషునికి మహర్షియుపదేశించెననియు తెలియుచున్నది.

పద్మపురాణోత్తరఖండే 58 అధ్యాయః

శ్లో॥ శ్రౌతం వైఖానసం ప్రోక్తం వాసిష్ఠం స్మార్తముచ్యతే ।
పాంచరాత్రవిధానం యద్దివ్యాగమమితీరితమ్ ॥

తా: వైఖానసము శ్రౌతమనియు, స్మార్తము వాసిష్ఠమనియు, పాంచరాత్రము ఆగమమనియు చెప్పబడినది. ఈ భగవదర్చనావిధి.

శ్లో॥ విష్వక్సేనాయ ధాత్రే చ సంప్రోక్తం పరమాత్మనా ।
విష్వక్సేనేన సంప్రోక్తమేతద్విఖనసే పురా ॥
భృగోః ప్రోక్తం విఖనసా భృగుణా చ మహర్షిణా ।
వైవస్వతమనోః ప్రోక్తం మనునా చ మమేరితమ్ ॥
మనుస్తు ధర్మశాస్త్రం తు సామాన్యేనోక్తవాన్ స్వయమ్ ।
తదేవ హి మయా రాజన్ వైశిష్ట్యేన తవేరితమ్ ॥

తా: పరమాత్మచేత భగవదర్చనావిధి విష్వక్సేనుల కొరకును పరమేష్ఠి కొరకును చెప్పబడినది. ఇదియే విష్వక్సేనులచే నింతకుపూర్వము విఖనసునకును, ఆ విఖనస మహర్షిచే భృగుమహర్షికిని, ఆ భృగువుచే

వైవస్వతమనువుకును, ఆ మనువుచే నాకు చెప్పబడినది. మనువు స్వయముగా ధర్మశాస్త్రమును చెప్పెను. అదియే నా చేత నీకు చెప్పబడినది. అని అంబరీషునకు హారీతమహర్షి చెప్పుచున్నాడు. ఇచ్చట విష్వక్సేనులచే పూర్వము విఖనసునకే శ్రీశాస్త్రముపదేశింపబడెనని చెప్పుట చేతను, మొదట విష్వక్సేనులకు విష్ణువుచే చెప్పబడినట్లును యుండుటచే విష్ణువునకు విఖనసునకు మధ్య విష్వక్సేనులు వచ్చుచున్నారు. గాన వైఖానసులకు విష్వక్సేనులు పరమాచార్యులును విఖనసులు ఆచార్యులు నగుచున్నారుగాని విష్ణువు పరమాచార్యులు కాలేదని కొందరు చెప్పుచున్నారు. విష్వక్సేనో జనార్దనః అని అమర నిఘంటువునందు విష్వక్సేనులన విష్ణువేయని చెప్పుచున్నది. కాబట్టి యీభగవచ్ఛాస్త్రమును శ్రీ మహావిష్ణువుచే విఖనసునకును విష్వక్సేనులకును బ్రహ్మకును చెప్పబడినదని తెలియనగును. ఈ ఋషిసంతతి వారలందరును హారీతసగోత్రులుగా నొప్పిరి.

౩. హారీతప్రభృతి శిష్యవర్గము

శ్లో॥ మార్కండేయం చారుణిం చ శ్వేతాశ్వతరయోగినమ్ ।
అథర్వణం పిప్పలాదం భగవచ్ఛాస్త్రపారగమ్ ॥

సత్యకామం గార్గ్యమునిం వాజశ్రవసనామకమ్ ।
నచికేతుం వామదేవం వరుణం భృగునామకమ్ ॥

కాశ్యపం చైవ కణ్వం చ మునిప్రవరసేవితమ్ ।
శాకలం దృప్తబాలాకిం బాష్కలం మునిసత్తమమ్ ॥

మాండూక్యం చ్యవనం చాగ్నివైశ్యం కౌషీతకిం తతః ।
గాలవం చైవ మారీచం యోగినం యోగభూషణమ్ ॥

హిరణ్యకేశినం చైవ గోభోలం మునిసత్తమమ్ ।
శాతాతపమునిం చైవ మేథాతిథిమనుత్తమమ్ ॥

సు తపోమునినాథం చ నారాయణమనుత్తమమ్ ।
నారదం చ మహాశాలిం శౌనకం యమినాం వరమ్ ॥

దత్తాత్రేయం క్రతుమునిం సుక్రతుం శరభంగకమ్ ।
సుతీక్ష్ణం ధర్మిణం చైవ ధర్మభృన్మునిసత్తమమ్ ॥

శతానందం చ సువ్రతం శాంతం ధౌమ్యం సుమేధసమ్ ।
పరాశరం వ్యాసమునిం శుకం దేవవ్రతం తథా ॥

విష్ణువర్ధనమౌనీంద్రం నారాయణమనంతరమ్ ।
కేశవాచార్యమిత్యేతే క్రమాచ్ఛిష్యోపశిష్యకాః ॥

హారీతమహర్షి మొదలు క్రమముగా శిష్యవర్గము.

మార్కండేయముని, అరుణిముని, శ్వేతాశ్వతరయోగి, అథర్వణముని, పిప్పలాదముని, సత్యకాముడు, గార్గ్యముని, వాజశ్రవస్సు, నచికేతుముని, వామదేవుడు, వరుణముని, భృగుముని, కశ్యపముని, కణ్వముని, శాకలముని, దృప్తబాలాకిముని, బాష్కలముని, మాండూక్యముని, చ్యవనముని, అగ్నివేశ్యముని, కౌషీతకముని, గాలవముని, మారీచయోగి, హిరణ్యకేశి, గోభిలమహర్షి, శాతాతపఋషి, మేధాతిథి, కఠయోగి, జాబాలి, సుతపోముని, నారాయణముని, నారదముని, మహాశాలముని, శౌనకముని, దత్తాత్రేయముని, సుక్రతుముని, క్రతుముని, శరభంగముని, సుతీక్ష్ణముని, ధర్ముడు, ధర్మభృత్తు, శతానందముని, సువ్రతముని, శాంతముని, ధౌమ్యుడు, సుమేధసుడు, ఆత్మవేది, పరాశరముని, వేదవ్యాసముని, శుకుడు దేవవ్రతుడు విష్ణువర్ధనుడు, నారాయణాచార్యులు.

4. కేశవాచార్యులవారి చరిత్రము

వీరలే భృగ్వాదిమునుల తరువాత వైఖానసగ్రంథములను, విమర్శించినవారలు. వేదాంత వ్యాససూత్రములకు వృత్తిని చేసిరి. పిమ్మట

దైవికమును విమర్శించి అందు ముఖ్యమగునది భగవదారాధనము గావున నందునుగురించి భృగ్వాదులొనరించిన యర్చనా ప్రకరణములకు వ్యాఖ్యానము సాయించిరి. అందువలన భగవదర్చనావిధి విధానములు సుకరముగా నెరింగి యాచరించుట కుపయోగముగా నున్నది. ఆ గ్రంథము పేరు అర్చనానవనీతము. అది ఐదు ఖండలుగా నేర్పరుపబడినది.

శ్లో॥ శ్రీవైఖానసదుగ్ధాబ్ధౌ మథితం మతిమంథరాత్ ।
అర్చనానవనీతాఖ్యం కేశవేనామృతం యథా ॥

తా : "పాలసముద్రమునందమృతము గూర్చి కేశవునిచే మథింపబడిన రీతిగా నీ కేశవునిచే వైఖానస దుగ్ధాబ్ధియందర్చనానవనీతమును గురించి మథింపబడినది" అని మొదట వ్రాసిరి. ఏమన శ్రీవైఖానసులకు విష్ణువే ప్రధానదైవము. ఆ విష్ణువు నారాధించుటకై జన్మించిన వారలు గావున నా విష్ణుమూర్తిని పరాత్పరునిగా నియమించిరి యెట్లన.

సంధ్యావందనము కాదిని కేశవ, నారాయణ యని, చతుర్వింశతి భగవన్నామము లుచ్చరించుటయును, శరీరశుద్ధికి పుండరీకాక్ష స్మరణము సేయుటయును, సంధ్యావందనాంత్యమున **సర్వదేవనమస్కారః కేశవం ప్రతిగచ్ఛతి** అను ప్రమాణముచే నే దేవునకు నమస్కరించినను కేశవుని గూర్చి యా నమస్కృతి పొందుటయును, వేదారంభమందు (హరిఃఓం) అనుటయు, వేదాధ్యయనాంత్యమందు **శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు** అనుటయు, సన్యాసులగు మతత్రయము వారలకు నారాయణ స్మరణయే యుపాదేయ మగుటవలనను **"మంత్రమధ్యే క్రియామధ్యే విష్ణుస్మరణపూర్వకమ్"** అనియు **విష్ణుర్విష్ణుర్విష్ణుర్విష్ణుః.** అని విష్ణుస్మరణంబు సేయుటవలనను. **శ్రాద్ధ సంరక్షక శ్రీమహావిష్ణోః** అనుటయును గయయందు విష్ణుపాదమున ఉంచిన పిండముచే పితరులు మోక్షము నొందుటయును, శ్రాద్ధానంతరము **శ్రీ వాసుదేవజనార్దనః ప్రియతాం,** అనుటయు, **శ్రీ గోవింద గోవింద** యని

సంకల్పము చేయుటయును, **నారాయణ నమస్తేఽస్తు శంఖచక్ర గదాధర** అని యపరమం దుచ్చరించుటయును **శ్రీమహావిష్ణోరాజ్ఞయా** అనుటయును, సర్వకార్యముల క్రియాసమర్పణ కాలములయందును **శ్రీవాసుదేవ జనార్దనః ప్రియతాం**, అనుటయు ఆపత్సమయము నందు **శ్రీకృష్ణకృష్ణ** యని కృష్ణస్మరణము సేయుటయు, **నావిష్ణుః పృథ్వీపతిః** అను న్యాయముచే విష్ణ్వంశము లేనియెడల సర్వాధికారము రాదనే శాస్త్రము వలనను, సర్వజగత్పావనియగు మహాగంగ విష్ణుపాదములయందు జన్మించుటయును, **సర్వం విష్ణుమయం జగత్** అనుటచేతను మరియు నీ మొదలైన యనేక ప్రమాణములచే శ్రీ మహావిష్ణువు పరాత్పరుండని నిశ్చయించిరి. అట్టి పరాత్పరుని గురించి.

శ్లో॥ ఆరాధనానాం సర్వేషాం విష్ణోరారాధనం పరమ్ ।
యేన కేన ప్రకారేణ విష్ణోరర్చనముత్తమమ్ ॥

ఆత్మార్థం వా పరార్థం వా గృహే దేవాలయేఽపి వా ।
అర్చనం వాసుదేవస్య లక్షకోటిగుణం భవేత్ ॥

స్వార్థం గృహార్చనం ప్రోక్తం పరార్థం త్వాలయార్చనమ్ ।
పరార్థం స్యాజ్జగచ్చక్షుః స్వార్థం స్యాద్గృహదీపికా ॥

తా: ఇతర దేవతారాధనలన్నిటితోనే విధినైనను విష్ణ్వారాధ సముత్కృష్టమైనదియు నుత్తమోత్తమమైనదియునగును. తన నిమిత్తముగాని పరుల నిమిత్తముగాని గృహమందుగాని దేవాలయమందు గాని విష్ణునారాధించుట లక్ష కోటి గుణము కలది యగును. గృహమునందు గల దీపిక తన విషయమునను అంతరిక్షము నందున్న సూర్యుడు పరుల విషయముననెట్లు యోగకరములై యున్నవో అట్లనే ఆలయార్చనము పరుల నిమిత్తమును గృహార్చనము తన విషయమును నుపయోగములని యిట్లనేక విధములుగా భగవదారాధనా విధి విధానములు ఆలయ గోపుర ప్రాకారాది

నిర్మాణాది క్రమములు మొదలయిన దైవికమును సకలజనోపయోగ కరములుగా ప్రతిపాదించియున్నారు. తరువాత

5. వైఖానసనామరత్నావళి

శ్లో॥ నృసింహార్యం రాఘవార్యం యశోదానందనం తథా ।
కృష్ణసూరిం మాధవం చ దేవనాథం చ పండితమ్ ॥

తా : నృసింహాచార్యులు రాఘవాచార్యులు, యశోదానందనాచార్యులు, కృష్ణమూర్తి, మాధవపండితుడు, దేవనాథుడు క్రమముగా శిష్యులైయున్నారు.

శ్లో॥ విప్రనారాయణం వందే తచ్ఛిష్యం శృతికోవిదమ్ ।

తరువాత విప్రనారాయణాచార్యులు, **(విప్రరూపీ నారాయణా ఇతి విగ్రహః)**

శ్లో॥ విప్రనారాయణాస్సంతః సమూర్తాధ్వరకోవిదాః ।
వైఖానసాబ్రహ్మవిదో యోగజ్ఞావైష్ణవోత్తమాః ॥

విష్ణుప్రియా విష్ణుదేవాశ్శాంతాశ్రామణకాభిదాః ।
పారమాత్మికమంత్రజ్ఞాః పాపఘ్నాః పుణ్యదాయినః ॥

ఇమాం వైఖానసానాం తు నామరత్నావళీం పరామ్ ।
యః పఠేదనిశం భక్త్యా సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే ॥

ఇత్యర్చనాధికారే భృగుః

తా : విప్రనారాయణాః బ్రహ్మస్వరూపులైన నారాయణులు **సంతఃసతాం వైఖానసాఖ్యానాం సంభవోఽత్రనిరూప్యతే.** అని వేదాంతదేశిక స్వామి తమ సజ్జనసంభవమున వ్రాసియున్నారు. సజ్జనులనియును. **(సమూర్తాధ్వరకోవిదాః)**

శ్లో॥ అమూర్తంచసమూర్తంచ ద్వివిధోపాసనముచ్యతే
అమూర్తమగ్నౌహోమం చ సమూర్తం బేరపూజనం.

తా : అమూర్తమనియు సమూర్తమనియు నుపాసన రెండు విధములు. అగ్నియందు హోమము సేయుట అమూర్తార్చనమనియు విగ్రహారాధనము సమూర్తార్చనమనియు చెప్పబడుచున్నది. కావున విగ్రహారాధనయందు పండితులు

1. వైఖానసాః

విఖనసమునినాప్రోక్తం సూత్రమధికృత్య తన్మార్గానుసారిణో వైఖానసాః. ఇతి మాహేశ్వరతీర్థః. రామాయణే.

తా : విఖనసమునిచేత చెప్పబడిన సూత్రము ననుసరించి యా మార్గముగా నడుచువారలుగాన వైఖానసులు.

2. బ్రహ్మవిదః

నిరంతర భగవత్ కైంకర్య మహిమాతిశయంబున నెరింగిన పరబ్రహ్మము గలవారులు గావున బ్రహ్మవేత్తలు.

3. యోగజ్ఞాః

భగవత్ప్రాప్తి యోగము నెరింగిన వారలుగాన యోగజ్ఞులు.

4. వైష్ణవోత్తమాః

విష్ణుభక్తులందరు వైష్ణవులేయగుదురు. వారలలో సర్వదా భగవదారాధకులగుటచే వైష్ణవోత్తములు.

5. విష్ణుప్రియాః

1. విష్ణుమూర్తికి ప్రియమైన వారలు. 2. విష్ణువే ప్రియముగా గలవారలు. **ఓంనమోవిష్ణవే** అను నారక్షరములు గల విష్ణుమూర్తిమంత్రమును

బట్టి, ప్రాజాపత్య సౌమ్యాగ్నేయ వైశ్వదేవ బ్రహ్మ శుక్రియములను నారువేదవ్రతములు గలవు. వాటిబంధ విసర్గములయందు ఆజ్యాహుతులు గూడ ఆరే గలవు. ఆ విధానముచే సంస్కరింపబడుచున్న వారలుగావున విష్ణువే ప్రియముగా గల వారలనియు అట్టి విష్ణుమూర్తి మంత్రముచే సంస్కరింపబడిన శరీరములు గలవారలగుటచే విష్ణుమూర్తి వారికి ప్రియమైన వారలనియు.

6. విష్ణుదేవాః

అహమేవ గురుస్తేషాం గర్భవైష్ణవ జన్మనామ్ ।

తా : గర్భవైష్ణవులైన వైఖానసులకు నేనే గురుడనని భగవద్వాక్యము.

గురుర్బ్రహ్మా గురుర్విష్ణుః గురుర్దేవో మహేశ్వరః

గురువే బ్రహ్మ విష్ణు రుద్రస్వరూపుడని సామాన్యముగా నందరకును తెలిసిన విషయమే గావున విష్ణువే దేవతగా గలవారు.

7. శాంతాః

భగవన్నిక్షిప్త సకల కార్య నిర్వాహకులై తదారాధనా విధివిశేషములచే శాంతి వహించిన వారలు గాన శాంతులు.

8. శ్రామణకాభిధాః

శ్రామణకంనామ వైఖానససూత్రం. అని యజ్ఞస్వామిచే వ్యాఖ్య చేయబడినది. అట్టి వైఖానస సూత్రానుష్ఠాతలు గావున శ్రామణకులనియు.

9. పారమాత్మికమంత్రజ్ఞాః

పరమాత్మ సంబంధమైన యష్టాక్షరీ మహామంత్రోపాదేయులు గాన పారమాత్మికమంత్రజ్ఞులనియు.

10. పాపఘ్నాః

శ్లో॥ రూపద్వయం హరేః ప్రోక్తం బింబం చైవార్చకస్తథా
బింబేత్వావాహనాదూర్ధ్వం సదాసన్నిహితోఽర్చకే అనియు
వైష్ణవీంప్రతిమాంలోకే విప్రంవైఖానసంతథా
గంగాం "విష్ణుపదీం" దృష్ట్వా సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే

అనియు నుండుటచే బింబము అర్చకులును విష్ణువునకు రెండు రూములు, బింబ (విగ్రహ) మందావాహనము చేసిన పిమ్మట అర్చకుని యందెల్లప్పుడును విష్ణువు నిలచియుండును అనియు, విష్ణ విగ్రహమును వైఖానస బ్రహ్మణుని విష్ణుపాదోద్భవియైన గంగను జూచిరేని సర్వపాపముల నుండియు విడువబడుదురనియు తెలియుచున్నది గాన విష్ణప్రతిబింబ మూర్తులగుటచే పాపఘ్నులనియు.

11. పుణ్యదాయినః

భగవన్నివేదిత తీర్థ ప్రసాదాదికములచే సర్వజీవులను తరింప జేయువారలుగా పుణ్యదాయినులనియు, వైఖానసులు చెప్పబడుచున్నారు. కాన మొదట వ్రాసి విప్రనారాయణాః అనుటకు బ్రాహ్మణ రూపము ధరించిన నారాయణమూర్తి యని తెలియనగును.

శ్లో॥ శ్రీలక్ష్మీనాధభట్టార్యం శ్రీలక్ష్మీవల్లభంతథా
శ్రీరామచంద్రమభిదం క్షీరాబ్ధిశయనంతతః
శ్రీకాంతభట్టాచార్యంచ కేశవార్యమతఃపరమ్.

ఈ కేశవాచార్యులవారిచే మీమాంసావృత్తి యను గ్రంథము చేయబడినది.

శ్లో॥ నృసింహార్యం రాఘవార్యం రామాచార్యమతః పరం
గోవిందార్యంచ కృష్ణార్యం రంగనాథార్యమేవచ
వరదార్యం మహాత్మానం తత(శ్రీపురుషోత్తమమ్ః

12. వాజపేయనృసింహార్యం

ఈ నరసింహాచార్యుల వారు వాజపేయయాగ మొనర్చిన వారలు గావున నృసింహవాజపేయులని వీరికి సార్థకనామము కలిగినది. వీరిచే శ్రీవైఖానససూత్రమునకు భాష్యము చేయఁబడినది. దానికి నృసింహవాజపేయమని ప్రసిద్ధ నామధేయము. మఱియు భగవచ్ఛాస్త్ర సంగ్రహరూప దర్పణమును వైఖానససూత్రదర్పణము వీరిచే వ్రాయబడినవి.

13. భాస్కరభట్టాచార్యులు

వారికి శిష్యులు భాస్కర భట్టాచార్యులు, వీరిచే వైఖానస దైవిక మానుషిక ఖిల ఋఙ్మంత్రములకు భాష్యము మొదలైన గ్రంథములు చేయబడినవి. ఆ భాష్యముయొక్క అష్టమ ప్రశ్నారంభమున భగవత్ప్రపత్తిప్రకారము ప్రదర్శింపబడినది. మంత్రప్రశ్నములకు వ్యాఖ్యానము వ్రాసిరి. దానిపేరు భాస్కరభట్టీయము.

శ్లో॥ పరమైకాంతినం తస్య, శిష్యం సుందరయాజినం.

తా : వారికి శిష్యులు పరమైకాంతులైన సుందరరాజభట్టాచార్యులు. వీరిచే వైఖానససూత్రమునకు ప్రయోగము వృత్తి గల గ్రంథము చేయబడినది. దానికి సుందరరాజీయమని పేరు.

శ్లో॥ కృష్ణసూరిం మహాత్మానం తతో వాసంత యాజినం
అనంతాచార్యమనఘం తతోఽనంతార్య యజ్వినం.

ఈ అనంతయాజ్యాచార్యుల వారిచే వైఖానససూత్రమునకు వ్యాఖ్యానము వ్రాయబడినది.

శ్లో॥ శ్రీగోవిందార్యయజ్వానం శ్రీనివాసార్యదేశికం
పారమాత్మికమంత్రాణాం వ్యాకర్తారం మహామతిం
సర్వతంత్రస్వతంత్రం శ్రీభాష్యకారం భజే సదా
తరువాత గోవిందాచార్యుల వారికి శ్రీనివాసాచార్యులు.

14. శ్రీనివాసాధ్వరిచరిత్రము

వీరి జన్మభూమి తిరుపతి. తండ్రి గోవిందాచార్యులు. తల్లి రుక్మిణి, వీరు శ్రీ వేంకటాచల శిరోభూషణులగు శ్రీనివాస పెరుమాళ్ల సన్నిధి యందర్చనాపరతంత్రులు. కౌశికసగోత్రులు. వీరి నామధేయము శ్రీనివాసాచార్యులు. ఇష్టి చేసి దీక్షవహించి శ్రీనివాస దీక్షితులనియు, తరువాత నధ్వరము చేసి శ్రీనివాసాధ్వరియనియు పిలువబడిరి. వీరి జనన సంవత్సర నిర్దేశమునకు తిరునల్వేలి జిల్లా యిలత్తూరు గ్రామ వాస్తవ్యులయిన శ్రీ సుందరరాజభట్టాచార్యులవారు వ్రాసిన శ్రీనివాసదీక్షితేంద్ర చరిత్ర మాధారముగా గ్రహింపవలసి యున్నది. అందు **"త్రింశతుత్తర చతుస్సహస్రేషు వ్యతీతేషు కలివర్షేషు సర్వజిద్వత్సరే వైశాఖే ప్రాజాపత్యే నక్షత్రే"** అని యున్నది. అందువలన కలి వర్షములు 4030 నాల్గువేల ముప్పది గతించిన పిమ్మట వచ్చిన సర్వజిత్సంవత్సర వైశాఖ మాసములో రోహిణీ నక్షత్రమందు వీరి జననమని తెలియుచున్నది. అంతటి నుండి యింతవరకు గతించిన సంవత్సరములను క్రమముగా లెక్కింపవలసి యున్నది. అది యెట్లన.

కలియుగాదిగతాబ్దములు 5021 లోను.

వీరిజనన సంవత్సరమైన 4030 తీసివేయగ

శేషము 991 వచ్చుచున్నది.

దీనివలన శ్రీనివాస దీక్షితులవారు జన్మించి తొమ్మిది వందల తొంబదియొక్క సంవత్సరమైనట్టు తెలియుచున్నది.

ఈ సంఖ్యను సంవత్సర సంఖ్యయగు నరువదిచే భాగింపగా

60) 991 (16

960

శేషము 31 వచ్చుచున్నది.

యీ చరిత్ర వ్రాసిన రౌద్రిసంవత్సరమునకు వెనుక పదియారు రౌద్రిసంవత్సరములు గతించిన పిమ్మట ముప్పదియొకటవ సంవత్సరము వీరి జనన వత్సరమగుచున్నది. రౌద్రికి పూర్వము 31వ సంవత్సరము విరోధి సంవత్సర మగుచున్నది. గాన సర్వజిత్తు రావడం లేదు. చరిత్రమునందు సర్వజిత్తని వ్రాసినారు కావున **ద్వ్యూనత్రింశదుత్తర చతుస్సహస్రేషు వ్యతీతేషు కలివర్షేషు** అని సవరించినచో, 4028వ సంవత్సరమగుచున్నది. ఇప్పటికి గతించిన కలియుగాబ్దములు.

60) 993 (16	5021 లోను
960	4018 తీయగ
33	993 శేషము.

ద్వ్యూనత్రిశంత్ అని సవరించిన చరిత్రములు కొన్ని గలవు. అట్లయినచో రౌద్రికి పూర్వము ముప్పది సంవత్సరము సర్వజిత్తగుచున్నది. కావున కలివర్షములలో 4028వ సంవత్సరమగు సర్వజిద్వర్ష వైశాఖమాసములో వీరి జననముగా తెలియును. తిథిమాత్రమింతటితో తెలియుట లేదు. ప్రాజాపత్యే నక్షత్రే, అనుటచే రోహిణీ నక్షత్రమని చెప్పవచ్చును. వైశాఖమాసములో రోహిణియే తిథియందువచ్చునని యాలోచించవలయును. **చిత్తానక్షత్రయుతా పౌర్ణమాసీ చైత్రం** గదా. అది మొదలు రోహిణి 18వ నాటికి వచ్చుచున్నది చైత్రపూర్ణిమకు. 18వ రోజు. వైశాఖశుద్ధ విదియ యగుచున్నది. కాబట్టి కలివర్షములు 4028వ సంవత్సరమగు సర్వజిద్వత్సర వైశాఖశుద్ధ విదియ రోహిణీ నక్షత్రమందు

వీరి జననమని నిర్ణయింపబడుచున్నది. వీరు ఇష్టి చేసి దీక్షను వహించి యా కాలమున కొన్ని గ్రంథములను రచించిరి. వాటి యంత్యమగు గద్యయందు శ్రీనివాస దీక్షిత విరచితమని వ్రాసి యున్నారు. తరువాత నధ్వరము చేసి బ్రహ్మసూత్రములకు భాష్యము వ్రాసిరి. అది లక్ష్మీవిశిష్టాద్వైత భాష్యమని ప్రసిద్ధి వహించియున్నది. అందు శ్రీ విశిష్టాద్వైత మతమునకు లక్ష్మీనారాయణులే ముఖ్యులని ప్రతిపాదించిరి. ఆ భాష్యాంతిమ గద్యయందు శ్రీనివాసాధ్వరి విరచితమని యుపయోగించిరి. బ్రహ్మసూత్రభాష్యము సేయుటచే భాష్యకారులని పేర్కొనబడిరి. అందువలన వేదాంతోపదేశ కర్తలగుటచే వేదాంతదేశికులనబడిరి. వైఖానససూత్రమునకు వ్యాఖ్యానము చేసిరి. అందువలన సూత్ర తాత్పర్యము సుకరముగ తెలియుచున్నది. ఆ గ్రంథమునకు శ్రీనివాసదీక్షితీయమని పేరు. వైఖానసోత్కర్షతాది ప్రతిపాదకములయిన యనేక గ్రంథములను రచించిరి. కొన్ని గ్రంథములయందు పాంచరాత్రనిషేధ ప్రమాణములను గనపరచిరి. యేలనన.

భగవచ్ఛాస్త్రాత్రేయతంత్రములో

శ్లో॥ వైఖానసేన విధినా పూజనం వైదికం స్మృతం
సర్వాభీష్టప్రదం నృణాం సంసారార్ణవతారకం
ఉత్తమోత్తమమేతద్వై మునిప్రవరసేవితం
తాంత్రికం పాంచరాత్రేణ పూజనంపరమాత్మనః
దీక్షితైః క్రియమాణం తన్మోక్షమాత్ర ఫలప్రదం
భక్త్యైవ పూజనం విష్ణో స్త్రీశూద్ర ద్విజబంధుభిః

తా : నారాయణుని వైఖానస విధానముచే పూజించుట వైదికమనియు అది నరులకు సర్వాభీష్టప్రదమనియు, సంసారార్ణవతారకమనియు, ఉత్తమోత్తమైనదనియు, మునీంద్రసేవితమైనదనియు, పాంచరాత్ర

విధానముచే పూజించుట తంత్రమనియు, అది దీక్షాయుక్తమైనదనియు, మోక్షమాత్ర ఫలప్రదమైనదనియు, స్త్రీశూద్రులకును ద్విజులకును భక్తియే ప్రధానముగా విష్ణునారాధించుటకుపయోగకరమనియు చెప్పుచున్నది.

హయగ్రీవసంహితయందు

శ్లో॥ అబ్ధి నద్యాదితీరేషు పర్వతేషు వనేషుచ
అర్చయేద్వైదికేనాపి పాంచరాత్రేణ వా హరిం
విప్రావాసేషు సర్వేషు పూజయేత్పురుషోత్తమం
వైదికేనైవ విధినా విష్ణుం రాజా జగద్ధితః

తా : సముద్ర నదీ తీరములయందును పర్వత వనములయందును, వైదిక విధానమైన వైఖానసముచే గాని పాంచరాత్రముచేతగాని శ్రీహరి నర్చింపవచ్చును. బ్రాహ్మణులు మొదలయిన వారు నివసించియున్న గ్రామములయందు జగద్ధితము గోరిన రాజు వైదిక విధానము చేతనే అర్చింప జేయవలయును అనియు చెప్పుచున్నది. ఇందువలన పాంచరాత్రము తాంత్రికమును, భక్తిమాత్ర ప్రధానమైనదనియు, కేవలం మోక్ష సాధనమైనదనియు, తురీయాశ్రమోపయోగమనియు, వైఖానసము, చతుర్వర్గ ఫలప్రదమనియు, గృహస్థాశ్రమాది చతురాశ్రమోపాదేయమనియు, బ్రాహ్మణులకు ముఖ్యోపాదేయమనియు తెలియుచున్నది. మరియును.

బ్రహ్మాండపురాణము - 9వ అధ్యాయము

శ్లో॥ తదాకశ్చిద్దైత్యవర్యో సోమకస్తు మహాబలః
మమలోకమనుప్రాప్య మాందృష్ట్వా నిద్రితం ముదా
మన్ముఖే సంస్థితాన్వేదాన్ జహార క్రూరధీః ఖలః
తతః ప్రబుధ్వా రాత్ర్యంతే స్నాత్వా మే నిత్యకర్మణి
వర్తమానస్య తన్మంత్రం న ప్రబుద్ధంహి నారద

కిమేతదితి సంచింత్య జ్ఞానదృష్ట్వా సమీక్ష్యచ
వేదాపహరణం జ్ఞాత్వా తదాహం దుఃఖితోఽభవం
ప్రాతరారాధనం విష్ణోః కథమద్య కరోమ్యహం
కాలోఽతీతోఽద్యభవతి కాలపూజా విశిష్యతే
ఇతి సంచింత్య మౌనీంద్ర సర్వజ్ఞస్య రమాపతేః
పాంచరాత్రవిధానేన ప్రాతః పూజా మయాకృతా 48

శ్లో. ఏవం విజ్ఞాపయంన్తం దృష్ట్వా సర్వేశ్వరోహరిః
సామాన్య కృపయా వీక్ష్య వేదం మహ్యం దదౌ తదా 50

53. వేదోక్తేన విధానేన యధాపూర్వం మయామునే.

తా : సోమకాసురుడను రాక్షసుడొకడు నాలోకమునకు వచ్చి నిద్రించుచున్న నన్ను జూచి, నాముఖమందు గల వేదములనపహరించెను. తరువాత తెల్లవారిన పిమ్మట మేల్కాంచి, స్నానము చేసి నిత్య కర్మములు తీర్చుకొనబోవగ నాయామంత్రములు స్ఫురింపలేదు. ఇదియేమని విచారించి జ్ఞాన దృష్టిచే వేదాపహరణ మెరింగి, దుఃఖితుండనై విష్ణునారాధించుటకు ప్రాతఃకాల మతిక్రమించుచున్నదేమి సేయుదునని చాలా విచారించి, పాంచరాత్ర విధానముచే ప్రాతఃకాలమందు విష్ణునారాధించితిననియు నిట్లు విజ్ఞాపనము సేయుచున్న నన్ను జూచి సర్వేశ్వరుడయిన హరి, సామాన్యకృపచే వేదమును నాకొసంగెను. ఆ వేదోక్త విధానముచే పూర్వపురీతిగ విష్ణునారాధించితి ననియు, నారదునితో బ్రహ్మదేవుడు చెప్పుచున్నాడు. ఇందువలన వేద విధానమైన వైఖానసము లేనప్పుడు తాంత్రికమైన పాంచరాత్రము గ్రహించినట్టు గన్పించుచుండుటయును.

పురాణోక్తమయిన తప్తసమాశ్రయణమే ప్రాముఖ్యముగా నంగీకరించి యందువలన వైష్ణవము నిలుపుకొనవలసి వచ్చుటయును.

వైష్ణవ సంస్కార ప్రతిపాదకమైన శారీర సూత్రము లేకుండుటయు, నీ మొదలైన యనేక కారణములచే పాంచరాత్ర విధాన నిషేధ ప్రామాణ్యముల నుదహరించిరని తెలియవలసియున్నది. కాని యసూయా పరవశత్వముగా భావింపరాదు. మరియు వీరు శ్రీమద్రామాయణమునకు వ్యాఖ్యానము జేసిరి. అది విశేషార్థాలంకార భక్తిపారవశ్యతలు గలిగియున్నది. దానికి కల్పలతయని పేరు గలదు. వీరు తిథి నిర్ణయకారిక, అను గ్రంథమొకటి వ్రాసిరి. అది గణితశాస్త్రము, ప్రస్తుత మందాధునికులచే ముద్రింపబడియున్నది. వీరైదవ సంవత్సరమే యుపనీతులై శ్రీవేంకటాచలపతి సన్నిధియందర్చావిధియందు సమగ్రాధికారులైరి. అఖండ పండిత మండలీ మండన భూతులై పాషండాది వేదబాహ్య మతములను నిరసించి, మోక్షసాధనమైన భగవద్విగ్రహారాధన విధి విధానములను సజ్జనులకు బోధించిరి. వైఖానస సూత్రమునందు చెప్పబడిన విష్ణుబలి సంస్కారమే వైష్ణవత్వ ప్రతిపాదకమునకు ముఖ్య సంస్కారముగా స్థిరపరచిరి. ఎట్లన.

శ్రీవిష్ణు తంత్రే

శ్లో॥ సూత్రోక్తేనైవ విధినా గర్భే మాస్యష్టమే హరేః
అర్చనం విష్ణుబల్యాఖ్యం కృత్వా వైఖానసో ద్విజః
సమాహితమనాధ్యాయన్ ధ్యేయం యజ్ఞపతింహరిం
హుత్వా చ పాయసం మంత్రైర్విష్ణుదైవత్యసంస్కృతైః
తచ్ఛేషమంకయిత్వారిశంఖాభ్యాం మంత్రతః పృథక్
ప్రాశయేత్పావనం పత్నీం యస్య మే మంత్రమీరయన్
పత్నీ చ సా జగద్ధామ్ని చిత్తం సంస్థాప్య యత్నతః
ప్రాశ్నీయాదంకితం సాధ్వీ సూత్రే వైష్ణవముత్తమం
ఆగర్భవైష్ణవోజాతః ప్రోక్తో దేవర్షిత్తమైః
సంస్కారైస్సంస్కృతస్సర్వైః స్సమర్హత్యర్చనే హరేః

తా : వైఖానసులు తమ సూత్రమునందు చెప్పబడిన విధిచేత నెనిమిదవ మాసగర్భమందు విష్ణుబలియను నర్చనమొనరించి విష్ణునారాధించి విష్ణుదైవత్యములచే పాయసము హోమము చేసి, యా హోమశేషమైన పాయసమును, శంఖచక్రములచే నంకనము గావించి, విష్ణుమంత్రమును జపించుచు భార్యచే ప్రాశనము చేయింపవలయును. ఆమెయు జగత్పతియైన నారాయణుని యందు చిత్తముంచి యాపాయసమును భుజించవలెను. ఆ గర్భమునందు వైష్ణవత్వము గల సంతతి కలుగును, వారు సర్వ సంస్కార సంస్కృతులై విష్ణ్వర్చనాధికారులగుదురు. అని మహర్షుల చేతను దేవతల చేతను చెప్పబడింది. ఇందువలన వైఖానసులు గర్భవైష్ణవులని చెప్పబడిరి. అను మహర్షి వాక్యములను వీరు వివరముగావించిరి.

15. తిరుపతి వృత్తాంతము

బ్రహ్మ కల్పాంతమున జలగతమైన భూమిని బ్రహ్మసృష్టికై నారాయణుండు వరాహరూపమును ధరించి రసాతలము నుండి యుద్ధరించెను. అది మొదలు శ్వేతవరాహకల్పమని చెప్పబడుచున్నది.

వేంకటాచలమాహాత్మ్యే వరాహ పురాణాంతర్గతే
ధరణీవరాహసంవాదే

శ్లో॥ స్వామిపుష్కరిణీ తీరే పశ్చిమే లోకపూజితే
తద్యథాస్తే శ్రీవరాహో మునీంద్రైస్తత్రపూజితః
వైఖానసైర్మహాభాగైర్బ్రహ్మతుల్యైర్మహాత్మభిః

తా : అది మొదలు లోకపూజితుడైన స్వామి పుష్కరిణీ తీరంబునందు పశ్చిమ భాగంబునందు బ్రహ్మతుల్యులైన వైఖానసమునీంద్రులచే పూజింపబడుచు శ్రీవరాహస్వామి నివసించియుండెను. పిమ్మట.

శ్లో॥ వైవస్వతేఽన్తరే దేవి పూర్వే కృతయుగేఽంతరే
వాయోస్తపోమహద్దృష్ట్వా శ్రీభూమిసహితోఽనఘే

ఆగత్య శ్రీనివాసశ్చ స్వామి పుష్కరిణీ తటే
దక్షిణేఽస్మిన్పుణ్యతమే విమానే ఆనంద సంజ్ఞితే
వసిష్యతిచ శ్రీకాంతో వాయోః ప్రియకరో హరిః
తదారభ్య హృషీకేశః సేనాన్యారాధితోఽనిశం
ఆకల్పాంతమదృశ్యేఽస్మిన్విమానేఽసౌ వసిష్యతి

తా : ఆ వరాహస్వామి వేంకటేశ్వరులను గురించి భూదేవితో నిట్లు చెప్పుచున్నాడు. ఓ భూదేవీ వైవస్వత మన్వంతర పూర్వం (ఆది) కృతయుగంబున వాయుదేవుని మహా తపంబు జూచి శ్రీనివాసుడు శ్రీ భూసమేతుడై వచ్చి స్వామి పుష్కరిణీతీరమందు దక్షిణభాగమున పుణ్యతమమైన యందలి విమానము నందు వాయుదేవునకు ప్రియకరంబుగా నావిర్భవించెను. అది మొదలు కుమారస్వామిచే నారాధింపబడుచు కల్పాంతము వరకు నదృశ్యముగానే యుండెను. అనగా బ్రహ్మకల్పాంతము వరకు నుండెననియు వైవస్వత మన్వంతర మనగా పూర్వకల్ప యాదిమ వైవస్వత మన్వంతరమనియు వ్యాఖ్యాతలు వ్రాసియున్నారు. తరువాత.

శ్లో॥ అగస్త్యోఽస్మిన్ సమాసాద్య పురాదేవం సనాతనం
ఆరాధ్య ద్వాదశాబ్దాన్తం ప్రీణయిత్వా పునఃపునః
యయాచే తత్ర సాన్నిధ్యం భవాన్ దృశ్యో భవత్వితి
ఏవముక్తోహృషీకేశః శ్రీభూమిసహితోధరే

శ్లో॥ అహం దృశ్యో భవిష్యామి త్వత్కృతే సర్వదేహినాం
ఏతద్విమానం దేవర్షే న దృశ్యంస్యాత్కదాచన
ఆకల్పాంతం మునీంద్రాస్మిన్ దృశ్యోఽహం నాత్రసంశయః
మునిస్తద్వచనం శృత్వా ప్రీతః ప్రాయాత్స్వమాశ్రమం.

తా : పూర్వమగస్త్యమహాముని యీవేంకటాద్రియందు శ్రీనివాసుని పంద్రెండు సంవత్సరములారాధించి నీవు దృశ్యుడవు కమ్మనియాచించెను. హృషీకేశుడా

యగస్త్యునితో నిట్లనియె. శ్రీభూసహితముగా నేను దృశ్యుడనగుదును సర్వదేహులకు నీ విమానము మాత్రము దృశ్యము గాదు. నేనుమాత్రమా కల్పాంతము నిచ్చట సర్వదేహులకు దృశ్యుడనగుదును సంశయము లేదనెను. అగస్త్యమునీంద్రుడావాక్యములు విని సంతసించినవాడై తన యాశ్రమంబునకు బోయెను.

శ్లో. తతశ్చతుర్భుజోదేవస్సన్దృశ్యోఽ భూన్నరాదిభిః
విమానే మునిచిన్త్యేఽ స్మిన్ నాశితా చ తథోత్తరం
ఆరాధ్యమానస్కందేన వాయునా సేవితస్సదా ॥

తా : పిమ్మట నాచతుర్భుజుండైన శ్రీనివాసుడు మునీంద్రచింత్యమైన విమానమునందు కుమారస్వామిచేత నారాధింపబడుచు, వాయువుచే సేవింపబడుచు, మనుష్యాదులచేత దృశ్యుడగుచుచుండెను.

శ్లో. ఏవంగతే మహాకాలే చతుర్యుగ సమన్వితే
అష్టావింశతమేజాతే ద్వాపరాంతే వసుంధరే
యుద్ధేచ భారతేఽ తీతే తిష్యేసతి యుగేతథా
విక్రమార్కాదయోభూపాః శకాశ్శూద్రాదయస్తథా
గమిష్యంతి స్వర్గలోకం, మామజ్ఞాత్వా వరాననే

తా : ఇట్లు నాలుగు యుగములతో గూడిన మహాకాలము గతించి యిరువది యెనిమిదవ ద్వాపరాంతమున భారత యుద్ధమైన పిమ్మట కలియుగమందు విక్రమార్క శూద్రక మహారాజాదులు నన్నెరుంగకుండగనే స్వర్గలోకమునకు బోయిరి. అని శ్రీనివాసుడు భూదేవితో చెప్పుచున్నాడు.

విక్రమార్క మహారాజు స్వర్గమలంకరించి యింతవరకు 2077 సంవత్సరములైనవి. ఇది యిట్లుండగా

16. భవిష్యోత్తర పురాణం (వేంకటాచలమాహాత్మ్యం)

13 అధ్యాయే

శ్లో॥ పురావైఖానసోనామ ఋషిరత్యంతనిష్ఠధీః
భావికృష్ణావతారస్య కథాంశృత్వా పురాతనీం
కాలానాంకర్మణాంచైవ శరీరాణాంచ న స్థితిః
జనానామితినిశ్చిత్య తపస్తప్తుం ప్రచక్రమే
ద్రావిడే చోళదేశేతు ప్రకృష్టే కుశవిస్తృతే
కృష్ణరూపం ప్రపశ్యామి నిరాహారో జితేంద్రియః
తపసాదుష్కరేణేతి సుదృఢం కృతనిశ్చయః

తా : పూర్వము, అత్యంతనిష్ఠ గలిగి వైఖానసుడను పేరుగల ఋషి రాబోవు కృష్ణావతారము యొక్క పురాతనమైన కథను విని కాలముల యొక్కయు కర్మముల యొక్కయు శరీరముల యొక్కయు స్థితికి లొంగకుండగ నుత్కృష్టమైనటువంటి కుశవిస్తృతమైన ద్రావిడసంబంధమైన చోళ దేశమునందు నిరాహారుడు జితేంద్రియుడునై దుష్కరమైన తపముచే కృష్ణరూపమును చూచెదనని దృఢనిశ్చయుడై తపముసేయు నారంభించెను.

శ్లో॥ తపసా తప్యమానస్య తస్య వై భక్తవత్సలః
ప్రాదుర్బభూవ భగవాన్ పురాగోపాల వేషభాక్
ప్రాదుర్భూతం హరిం దృష్ట్వా తుష్టావ మునిసత్తమః

తా : ఇట్లు తపస్తప్తుడైన యా వైఖానసమునికి భక్తవత్సలుడైన హరి గోపాల వేషమును ధరించి ప్రత్యక్షమయ్యెను. ఇట్లు ప్రత్యక్షమైన హరిని జూచి యా మునిసత్తముడు సంతుష్టినొందినవాడై ఇట్లనియె.

శ్లో॥ పూజాంకరోమి పురుషోత్తమ పుణ్యమూర్తే
గోపాలవేషకరుణాకర దేవ దేవ

ఇత్థంసమీరిత ఉవాచ మునీశ్వరంతం
తస్యోచితంవచనమేష మహానుభావః

తా : గోపాలరూపము ధరించిన ఓ పురుషోత్తమ! దేవదేవ! కరుణాకర పుణ్యమూర్తీ నిన్ను పూజించుచున్నాను. అని యిట్లు చెప్పిన యా మునీశ్వరుని గూర్చి అతనికి యుచితమైన యీ వాక్యమును పలికెను.

శ్లో॥ త్వయాధ్యేయశ్శ్రీనివాసో నాహం ధ్యేయో మునీశ్వర
గచ్ఛశేష గిరిం తత్ర వల్మీకే వర్తతే శుభే
ప్రతిమా శ్రీనివాసస్య తత్పూజాం కురు సంతతం
సంగమిష్యతి తే మార్గే శూద్రశ్శ్రీరంగదాసకః

తా : ఓ మునీశ్వరా! నీచేత నారాధింపబడువాడు శ్రీనివాసుడు గానినేను గాను శేషాద్రికింబొమ్ము. అచ్చట వల్మీకమునందు శ్రీనివాసుని ప్రతిమ గలదు. నిత్యము నా ప్రతిమను పూజించుము. మార్గమునందు నీకు శ్రీరంగదాసుడను శూద్రుడు కలియగలడు.

శ్లో॥ పూజకస్తు భవేచ్ఛూద్రః సేవకస్తే మహామునే
ఏవముక్తోఽథహరిణా సంప్రాప్తో వేంకటాచలం
సంగమస్తు బభూవాస్య మునేశ్శూద్రేణ వర్త్మని
తతస్తు తేన సహితో గత్వా శ్రీవేంకటాచలం

తా : ఓ మునీ! నీకా శూద్రుడు పూజకుడు సేవకుడును కాగలడు. అని యీ ప్రకారము విష్ణువుచే చెప్పబడగా వేంకటాచలమున కామునీంద్రుడు బోవుచు మార్గమందు రంగదాసునితో గూడికొని వెంకటాద్రికి బోయెను. అని యిట్లు చెప్పియున్నది.

17. వరాహపురాణము

శ్లో॥ రంగదాసస్త్వారురోహ బాలో ద్వాదశవార్షికః
స్వామిపుష్కరిణీం ప్రాప్య స్నాత్వా భక్తిసమన్వితః
వైఖానసేన మునినా గోపీనాథేన పూజితం
వనమధ్యే తరోర్మూలే స్వామిపుష్కరిణీతటే
తిష్ఠం పుండరీకాక్షం శ్రీభూమిసహితంహరిం
ఆకాశస్థం సందదర్శ పీతనీలాకృతింశుభం.

తా : పంద్రెండు సంవత్సరముల ప్రాయముగల రంగదాసుడా వెంకటాద్రికి బోయి స్వామి పుష్కరిణి యందు గృతస్నానుడై గోపీనాథుడను వైఖానసమునిచే పూజింపబడుచు వనమధ్యమందు స్వామి పుష్కరిణీతీరంబున దరుమూలంబున శ్రీ భూసమేతముగా నాకాశమందు పీతనీలాకృతి కలిగిశుభుడైన శ్రీహరిని జూచెను.

శ్లో॥ అస్యదేవస్యచారామం కరిష్యామీత్యచింతయత్ ।
నిశ్చిత్య మనసా సర్వం తరుమూలే వసత్సుధీః ॥
కృత్వా వైఖానసాద్విష్ణో ర్నైవేద్యం చ దినే దినే ।
శనైశ్చిత్వావనంఘోరం వృక్షాంశ్చిచ్ఛేద పార్శ్వగాన్ ॥

తా : ఈ దేవునకు పుష్పారామమును చేయించెదనని యాలోచించి, యారంగదాసుడా తరుమూలమందు నివసించి ప్రతిదినము వైఖానసునిచే నా విష్ణుదేవునకు నైవేద్యమును చేయించుచు, శీఘ్రముగా వనమంతయును పార్శ్వముల యందుగల వృక్షములును ఛేదించెను.

శ్లో॥ ఆస్థానచించాం దేవస్య రమాయాశ్చంపకం తరుం ।
దేవాజ్ఞప్తో వర్జయిత్వా తావుభౌ దేవసేవితా ॥
దేవస్యపురతోభౌమౌ శిలాకుడ్యం తథాకరోత్ ।
తత్కుడ్యస్యైవ పరితః పుష్పారామాంశ్చకారహ ॥

ఖనిత్వాత్ర కూపంతు వర్ధయన్ తజ్జలైర్వనం ।
ఆరామ పుష్పాణ్యాదాయ స్వయందామాన్యథాకరోత్ ॥
విచిత్రాణి తథా బద్ధ్వా యజకస్య కరే దదౌ ।
ఆదాయపూజకస్తాని స్కంధేమూర్ధ్ని బబంధచ ॥
శ్రీనివాసస్య దేవస్య శ్రీభూమిసహితస్యచ ।
ఏవం దేవస్య కైంకర్యం కుర్వన్ తస్థావుదారధీః ॥

తా : రంగదాసుడా భగవదాజ్ఞ ప్రకారము దేవుని కాస్థాన చించా వృక్షమును, మహాలక్ష్మికి చంపక వృక్షమును దేవసేవితములగుటచే నా రెండింటిని విసర్జించి స్వామివారి యెదుట శిలలచే గోడకట్టించి ఆ గోడలలో నంతటను పుష్పారామములు వేయించి, యచ్చట నొక బావి త్రవ్వించి, యా కూపోదకంబున నా పుష్పారామముల వృద్ధినొందించుచు, అందలి పుష్పములచే విచిత్రములయిన మాలికలను, గట్టి అర్చకున కొప్పగించుచుండెను. ఆ యర్చకుడా పుష్పమాలికల నా శ్రీనివాసుని భుజములయందును శిరమునందును, ధరింపజేయుచు నీ ప్రకార మిర్వురు నా స్వామివారి కైంకర్యము సేయుచుండిరి.

శ్లో॥ తస్యైవం సంవర్తమానస్య సమాస్త్వాసప్తతేర్గతాః ।
కుర్వాణే పుష్పాపచయం రంగదాసే మహాత్మని ॥

తా : మహాత్ముడైన రంగదాసుడీ ప్రకారము పుష్పాపచయము సేయుచుండగా నతనికి డెబ్బదివర్షములు గతించినవి. అని యిట్లు చెప్పియున్నది. విక్రమార్కుడు గతించి 1978 సంవత్సరము లిప్పటికి గతించినవి. విక్రమార్క అనంతరము 12 వర్షములకు రంగదాసు వెంకటాద్రికి బోయినట్టును ఆ రంగదాసుడు వేంకటేశ్వరులకు పుష్పారామాదులను స్థాపించి సేవించువరకు 70 సంవత్సరములు గతించినట్టు చెప్పుటచే క్రీస్తుకు పూర్వము 5812 వ సంవత్సరము విక్రమార్కుడు గతించినట్టును, తరువాత 13వ సంవత్సరము

క్రీస్తుకు పూర్వము 46వ సంవత్సరము రంగదాసుడు వేంకటాద్రికి వచ్చి యిచ్చటి యరణ్యములు ఛేదించి పుష్పారామ కూప కుడ్యాదులొనరింప నారంభించినట్టును ఆ పనులు క్రీస్తుశకము, 46వ సంవత్సరమునకు పూర్తియైనట్టును తెలియుచున్నది. కాబట్టి వేంకటాద్రియందు శ్రీనివాసుని రంగదాసుడు క్రీస్తుకు పూర్వము 46వ సంవత్సరము నుండియు వైఖానసులచే నర్చింపజేయుచున్నట్లు విశదమగుచున్నది. ఇట్లారంగదాసుడు శ్రీనివాసుని సేవించుచుండగ నా యారామంబున గల సరస్సునందు స్నానము సేయుటకొక నాడొక గంధర్వుడంగనా సహితుడై వచ్చిజలక్రీడ సేయుచుండెను. వారిని జూచుచు జితేంద్రియుడయ్యును రంగదాసుడు వ్యామోహితుడై భగవంతునకు మాలికలు కట్టుటకాలస్యము చేసి యాగంధర్వులు కుబేర లోకంబునకు బోయిన పిమ్మట పుష్పములు గొని దేవాలయంబునకు వచ్చెను. అచ్చట

శ్లో॥ వైఖానసస్తు తం దృష్ట్వా పూజాకాలమతీత్యచ ।
ఆగతం కిమితి ప్రాహ సఖేఽ తిక్రమ్యచాగతః ॥
న బద్ధామాలికాశ్చాపి త్వయారామే చ కిం కృతం ।

తా : వైఖానసుడారంగదాసుని జూచి, పూజాకాలమతిక్రమించి వచ్చితివి, మాలికలు కట్టలేదు. పూలతోటలో నేమిసేయుచుంటివని యడిగెను.

శ్లో॥ ఇత్థం పృష్టోరంగదాసో నావదల్లజ్జయా తతః ॥
లజ్జితం రంగదాసం తం ప్రోవాచ మధుసూదనః ।

తా : ఇట్లడిగిననతండు సిగ్గుచే మాటలాడుటకూరకుండెను. లజ్జతో గూడిన రంగదాసునితో మధుసూదనుడిట్లు చెప్పెను.

శ్లో॥ లజ్జయా కిం రంగదాస మయాత్వం మోహితోఽస్యసి ॥
న తావజ్జితకామస్త్వం ధీరోభవ మహామతే ।
గంధర్వ రాజవద్రాజా భవితాసి మహీతలే ॥

తత్ర భుక్త్వామహాభోగాన్ భక్తిమాన్ మయి సర్వదా ।
ప్రాకారంచ విమానంచ కారయిష్యసి మే తదా ॥
తత్ర ముక్తిం ప్రదాస్యామి ప్రీత్యా పరమయా యుతః ।
అత్రైవ కురుసేవాం త్వమాశరీరవిమోక్షణాత్ ॥

తా : ఓ రంగదాసుడా, నీవు లజ్జింపబనిలేదు జితాకాముడవైన నీవు నాచే మోహితుడవైతివి. ధీరుడవుకమ్ము. భూలోకములో గంధర్వ రాజువలె నీవు గూడ రాజువు కాగలవు. అచ్చట మహాభోగముల ననుభవించి నాయందు భక్తిగలవాడివై అప్పుడు నాకు ప్రాకారము విమానము చేయించగలవు. పరమప్రీతితో నచ్చటముక్తి నిచ్చుచున్నాను. శరీర మోక్షణము వరకు నిచ్చటనే నీవు సేవ చేయుచుండుము.

శ్లో॥ శృత్వా తద్రంగదాసోఽపి చకారారామముత్తమం ।
సాగ్రం శతాబ్దం సేవిత్వా గతస్స్వర్గమమందధీః ॥

తా : రంగదాసుడా మాటవిని యుత్తమమైన పూలదోటవేయించి యాశ్రీనివాసుని నూరువత్సరములు పూర్తియగు వరకు సేవించి, స్వర్గమునకు బోయెను అనియున్నది. ఇది వరకు రంగదాసునకు వెంకటాద్రికి వచ్చువరకు 12 వర్షములును, అచ్చట ఆరామాదులు కట్టించుచుండగ 70 సంవత్సరములును, మొత్తము 82 వర్షములు గతించినవని తెలియుచున్నది గదా. తరువాత నూరువత్సరములు పూర్తియగు వరకు స్వామిని సేవించుచుండి స్వర్గమలంకరించినట్టు చెప్పుచుండుటచే ఆరామాదులు కట్టించిన పిమ్మట 19 సంవత్సరములకు అనగా, క్రీస్తుశకము 1, 2 వ సంవత్సరములో రంగదాసుడు గతించెనని స్పష్టమగుచున్నది.

భవిష్యోత్తర పురాణము 6వ అధ్యాయము

శ్లో॥ యుద్ధే తు భారతేఽతీతే త్వష్టావింశేకలౌయుగే ।
విక్రమార్కాదయోభూపా స్స్వర్గలోకం యదాయయుః ॥

తత్కాలాంతేవత్సరేషు సాహస్రేషు గతేషు వై: ।
చంద్రవంశే నృపఃకశ్చిత్సువీర ఇతి నామకః ॥

జజ్ఞేసు ధర్మస్తత్పుత్రః తత్సుతౌ నృపపుంగవౌ ।
ఆకాశతొండమానాఖ్యౌ జాతౌ లోకయశస్కరౌ ॥

ధర్మిష్ఠౌ దృఢభక్తౌ తౌ నారాయణపరాయణౌ ।
జ్యేష్ఠోవియన్నృపస్సాధుః కనిష్ఠో తొండమాన్ నృపః ॥
తొండదేశాధిపోభూత్వా శశాస పృథివీమిమాం ।

తా : భారతయుద్ధము జరిగిన పిమ్మట నిరువది యెనిమిదవ కలియుగములో విక్రమార్కాదులు స్వర్గమునకు బోయిన పిమ్మట, వేలకొలది సంవత్సరములు గతించిన తరువాత, సువీరుడను పేరుగల యొక చంద్ర వంశపు రాజు సుధర్ముడను కుమారునిగనెను. ఆ సుధర్మునకు ధర్మిష్ఠులు దృఢభక్తులు నారాయణ పరాయణులునగు ఆకాశరాజు తొండమానుడు అను నిర్వురు కుమారులు గలరు. ఆకాశరాజు జ్యేష్ఠుడు తొండమానుడు కనిష్ఠుడు. వీరు తొండదేశాధిపులై యీ భూమిని శాసించిరి. అని యున్నది.

పైన (వత్సరేషు సాహస్రేషు గతేషు) అని వ్రాయుటచే వేలకొలది సంవత్సరములు గతించినట్టు తెలియుచున్నది. విక్రమార్కుడు గతించి, యిప్పటికి 1978 సంవత్సరములకంటె యెక్కువ కాలేదు. అతడు గతించిన పిమ్మట వేలకొలది సంవత్సరములకు, ఆకాశరాజు తొండమానులు పుట్టినట్టు చెప్పుట కవకాశము లేదు. గాన వేలకొలది వత్సరములనుచోట నొక్కవేయి వత్సరములను మాత్రమే నేను లెక్కలోనికి దెచ్చుకొని, యీ చరిత్రమునందు కథాభాగమును సమర్థించితిని, అందువలన విక్రమార్కానంతరము వేయితవత్సరములకు అనగా, క్రీస్తు శకము 978 సంవత్సరము తొండమాను చక్రవర్తి పుట్టినట్లు స్పష్టము. ఇతడు పూర్వము వేంకటాద్రి యందు వనములను ఛేదించి గోడలు కట్టించి పుష్పారామములను బెంచి, బావి త్రవ్వించిన

రంగదాసుడే భగవద్వర విశేషముచేనిట్లు జన్మించెనని కనుపించుచున్నది. శ్రీనివాసుడును, ఆకాశరాజు కుమార్తెయైన పద్మావతిం బెండ్లియాడి, యా వల్మీకమందే నివసించుచు వైఖానసులచే నర్చింపబడుచు, తన వివాహానంతర మాకాశరాజు స్వర్గమలంకరించిన నారాజ్యమునకై తొండమానుడును ఆకాశరాజు కుమారుడైన వసుదాసుడును, కయ్యము సేయగా వారిర్వురను సమాధానపరచి రాజ్యమును విభజించి యిర్వురకు సమానముగా బంచియిచ్చెను. తొండమానుడును శ్రీనివాసుని వలన తన రాజ్యమును పొంది తన పూర్వ వృత్తాంతమును తెలిసికొని, పూర్వ జన్మము నందు తాను చేసిన ఆరామ కూపాదులనరశి, పిమ్మట సువర్ణ కలశములతో మహోన్నతమైన విమానమును, స్వామిదర్శనార్థమై వచ్చెదు జనులకు నాలుగు క్రోసుల వరకు సోపానములును, మధ్యయందు కూపములను మంటపములను గట్టించి యా శ్రీనివాసునితో నిట్లు విన్నవించెను.

శ్లో॥ ఆగచ్ఛాద్య జగన్నాథ చైత్ర్యం తవజనార్దన ।
ఇతిరాజవచశ్శృత్వా భగవానాహభూపతిం ॥

తా : ఓ జగన్నాథా ! యీ విమానమందు ప్రవేశించుము. అనగా నా రాజవాక్యమును విని భగవంతుడిట్లనియె.

శ్లో॥ అవశ్యమనుగచ్ఛామి తవ భక్త్యా ప్రతోషితః ।
ఇత్యుక్త్వా ప్రస్థితం దేవం దేవైశ్చేంద్రపురోగమైః ॥

వైఖానసఋషిశ్రేష్ఠైర్బ్రాహ్మణైర్బ్రహ్మవాదిభిః ।
ఋక్సామగాయకైశ్చైవ మంత్రైశ్చ విధిపూర్వకం ॥

ప్రవేశయామాస వరం సుమందిరం శ్రీశ్రీనివాసం పురుషం పురాణం।
పద్మావతీంచాపి ముదా మహీపతిః
సమస్తలోకై ర్మునిభిర్మహోత్సవైః ॥

తా : ఓ రాజా! నీ భక్తికి సంతోషించితి నవశ్యముగా వచ్చెదననెను. తరువాత నా శ్రీనివాసు నా తొండమానుడు దేవేంద్రాదులతోను ఋషిశ్రేష్ఠులయిన వైఖానసులతోను, ఋగ్యజు స్సామ గాయకులతోడను, పద్మావతితోను, మంత్రవిధి పూర్వకముగా మందిరంబున బ్రవేశపెట్టెను అని యున్నది. తొండమానుడు పుట్టినది మొదలు శ్రీనివాసుని తాను కట్టించిన మందిరములో బ్రవేశ పెట్టువరకెంత కాలము గతించినది నిర్ణయింప రాకున్నది. విక్రమార్కానంతరము వేయివత్సరములకు తానవతరించినట్టు పైన చెప్పబడినది. అది క్రీస్తు శకము, 978వ సంవత్సరమగుచున్నది. ఆలయాదులు గట్టించి, యందుస్వామివారిని బ్రవేశింప జేయువరకు గొంతకాలము కావలసియుండును. గాని నియమము లేదు, శ్రీనివాసాధ్వరి 993వ సంవత్సరంలో నవతరించినట్లు లోగడ వ్రాయబడినది. గావున తొండమాను చక్రవర్తి జన్మించిన పిమ్మట 15 సంవత్సరములుకు శ్రీనివాసదీక్షితులవారవతరించిరనియు వారలకైదవ వత్సరవే యుపనయనమైదని చరిత్రములో నుండుటచే క్రీస్తుశకము 998వ సంవత్సరము శ్రీనివాసాధ్వరికి యుపనయనమైనట్టును, అంతటినుండియు శ్రీనివాస భగవత్కైంకర్యావలంబులై శ్రీవేంకటాద్రియందుండిరనియు స్పష్టముగా తెలియుచున్నది. తొండమానుడు శ్రీనివాసుని విమానములో బ్రతిష్ఠించుటకు పూర్వము నుండియు నాస్వామి నర్చించుచున్న ఋషులైన వైఖానసులతో గూడ గొనితెచ్చినట్లును, ఆలయములో బ్రతిష్ఠించినది మొదలు శ్రీనివాసార్చనా పరతంత్రులయిన శ్రీ వైఖానసులలో శ్రీదీక్షితులవారే ప్రధానపురుషులనియు చెప్పవచ్చును. వీరి జీవితకాలమును నిర్ణయించుటకు ప్రమాణములుగానరావు. విశిష్టాద్వైతమతోద్ధారకులైన శ్రీమద్రామానుజ మునీంద్రులవారు జన్మించిన సంవత్సర మాధారముగా గ్రహించవలసియున్నది. అదియెట్లన.

సకలార్థసాగరమను పుస్తకములో

రామానుజ జననము. శాలివాహక శకము. సం.939 కలియుగాబ్దములు సం.4118 హూణశకము 1017, తెనుగు సంవత్సరము, పింగళసంవత్సర చైత్రశుద్ధ పంచమి.

రామానుజ నిర్యాణము, దుర్మతి సంవత్సర మాఘశుద్ధ దశమి, జీవితకాలము 120 సంవత్సరముల నూటయిరువది సంవత్సరములు అని యున్నది.

18. ఆచార్యసూక్తి ముక్తావళి

శాలివాహన శకము. 950 సంవత్సరము అని యున్నది.

హూణశకము. 1077 సంవత్సర తెనుగు సంవత్సర విభవసంవత్సర ఫాల్గుణ శుద్ధదశమి.

19. ఆంధ్రుల చరిత్రము

శాలివాహనశకము 940 సంవత్సర తెనుగు పింగళ సంవత్సర చైత్రశుద్ధ పంచమి. గురువారం.

నిర్యాణమును గురించి యేమియు చెప్పబడలేదు.

అనియిట్లు చెప్పియున్నది. ఇందులో నొక దానికి మరియొకటి పరస్పర వైషమ్యములు గలిగి యున్నవి. గావున నిందు కలియుగాబ్దములను బట్టి నిర్ణయించుచున్నాను. యెట్లన, రామానుజుల వారు జన్మించిన కలియుగాబ్దములు. 4118 లోను శ్రీనివాస దీక్షితుల వారు జన్మించిన కల్యబ్దములు. 4028 మినహాయింపు చేయగా శేషము 90 వచ్చుచున్నదిగాన శ్రీనివాస దీక్షితులవారు రామానుజుల వారికంటె తొంబది సంవత్సరములు ముందుగా నవతరించిరని ధృవబరుచబడుచున్నది. కాబట్టి వీరిజననము క్రీస్తు శకము 99 సంవత్సరము సర్వజిద్వత్సర వైశాఖశుద్ధ విదియ రోహిణీ

నక్షత్రము. వీరి నిర్యాణము క్రీస్తు శకము 1083 సంవత్సరము సిద్ధాద్రి సంవత్సర వైశాఖమాసము వీరి జీవితకాలము తొంబది సంవత్సరములు అని యిట్లు నిర్ణయింపబడియున్నది. గాన శ్రీనివాసాధ్వరీంద్రులు కలియుగ సంవత్సరము 4028లో నవతరించి పైన చెప్పబడిన శ్రీలక్ష్మీవిశిష్టాద్వైత భాష్యాది గ్రంథములు రచించి శ్రీనివాసకృపాలబ్ధ వేదాంత దేశికాభిధానులై తొంబది సంవత్సరములు జీవకోటులం దరియింప జేసి కలివర్షములు 4118 సంవత్సరములో క్రీస్తుశకము 1083వ సంవత్సరం సిద్ధార్థి సంవత్సర వైశాఖమాసములో నఖిలాండకోటి బ్రహ్మాండనాయకులైన శ్రీనివాస భగవానుల యందైక్యము నొందిరి. వీరి తనియ.

శ్లో॥ సర్వజిత్వత్సరేచైవ వైశాఖేశుక్ల పక్షకే
ద్వితీయేరోహిణీయుక్తే జాతంశ్రీవేంకటాచలే
శ్రీనివాసదయాపాత్రం వైఖానస శిరోమణిం
భాష్యకారం మహాత్మానం శ్రీనివాసాధ్వరిం భజే
తతస్తిరుమలాచార్యశ్శ్రీరంగ స్థలనాయకః

తా : ఆ శ్రీనివాసాధ్వరి తరువాత తిరుమలాచార్యులవారు. శ్రీరంగస్థల నాయకులు (వీరితనియ)

20. తిరుమలాచార్యులవారి చరిత్రము

శ్లో॥ కుంభేచోత్తర ఫల్గుణీ రవిదినే జాతం ప్రపన్నాగ్రజం
శ్రీవైఖానససూత్ర సంస్కృత తనుం శ్రీలక్ష్మణార్యాత్మజం
శ్రీరామానుజ దాసదాసమనఘం వాసిష్ఠగోత్రోద్భవం
శ్రీరంగస్థలవాసినం తిరువ రంగార్యామృతాఖ్యం భజే

అనియున్నది. ఇందునుబట్టి ఆలోచించగా వీరి జననము మాఘబహుళ విదియా ఆదివారమైనట్టును, వీరు ప్రపన్నాగ్రజులు వైఖానససూత్ర సంస్కృతులు లక్ష్మణాచార్యులవారి కుమారులు. వాసిష్ఠ

గోత్రోద్భవులు శ్రీరంగస్థలవాసులు నయినట్లుగా తెలియుచున్నది. శ్రీరంగనాథుడెన్నడైనను వైఖానసార్చనమంగీకరించినా యని కొందరు సంశయము నొందుచున్నారు.

బ్రహ్మాండపురాణము అర్థపంచక వివరణము (5, అ)

49. తదా రంగేశ్వరోదేవో కృపయార్చక మబ్రవీత్

50. మద్భక్తోమమపూజార్థ మిదానీం సముపోషితః
వ్రజస్వమమ దేహం త్వం త్వమేవాహం న సంశయః.

51. చలాచలంతు ద్వివిధం రూపం మమ మహాత్మనః
త్వమేవ హిచలం రూపమచలోహ్యత్ర సంస్థితః.

52. త్వత్సేవా మమసేవైవ యాహి శీఘ్రం ద్విజాంతికం
ఏవం వైఖానసోవిప్రః ప్రేషితో హరిణాతధా.

53. ధృఢవ్రతస్య భవనం జగామ మునిపుంగవః
ధృఢవ్రతశ్చ పుత్రాశ్చ ప్రత్యుద్ధాయముదాన్వితాః.

54. దండవత్ప్రణిపత్యాథ తస్థుః ప్రాంజలయస్తధా
దృఢవ్రతోమయి భక్త్యా తత్పాదౌ శిరసాగ్రహీత్.

55. తతో హిరణ్మయే పీఠే స్థితంకృత్వా చ సాదరం
పాదౌ ప్రక్షాళ్యతత్తీర్థం ముదా శిరసి థారయన్.

56. అధతత్పుత్రపౌత్రేభ్యో గృహం సర్వమమార్జయత్
శ్రీరంగనాథం తం ధ్యాత్వా ధూపదీపనివేదనైః.

57. సంపూజ్య విధివద్విప్రో వస్త్రైరాభరణైర్ధనైః
ప్రేషయామాస తం విప్రం రంగనాధస్య మందిరమ్.

తా : నిత్యసేవాపరాయణుడైన దృఢవ్రతుడను బ్రాహ్మణుడా దినంబున నశక్తతచే నుపవసించెను. అని పూర్వ సందర్భము. అప్పుడు రంగనాధుడు దయగలవాడై తన యర్చకునితో నిట్లనియె. నా భక్తుడు నా పూజ నిమిత్త మిప్పుడుపవసించెను. నీవు నా దేహమును ధరింపుము నీవే నేను సంశయము లేదు. నాకు చలమనియు నచలమనియు రెండు రూపములు గలవు. నీవే చలరూపము. ఇచ్చట నున్నదియే అచలరూపము. నిన్ను సేవించుటయే నన్ను సేవించుట గావున శీఘ్రముగా నా బ్రాహ్మణుని యింటికి బొమ్ము అని యిట్లు శ్రీరంగనాథునిచే ప్రేరేపింపబడి వైఖానస బ్రహ్మడాదృఢవ్రతుని యింటికిబోయెను. ఆ దృఢవ్రతుడెదురేగి సాష్టాంగముగ నమస్కరించి వారిపాదములను శిరసాధరించి బంగారు పీఠమున గూర్చుండబెట్టి పాదములను గడిగి యాయుదకముచే తన పుత్రపౌత్రగృహాదులను తానును మార్జనము చేసికొని ఆ వైఖానసుని శ్రీరంగనాథునిగా ధ్యానించి వస్త్రాభరణ ధూపదీపనివేదనాదులచే నర్చించి తిరిగి యారంగనాథుని యాలయమునకా వైఖానసుని బంపించెను. అని యున్నది.

21. శ్రీరంగ మాహాత్మ్యము

శ్లో॥ బ్రహ్మాపి దివ్యహంసేన సితమేఘోపమేనచ
పృష్ఠతోఽను యయౌ విష్ణుం వస్త్రేణాచ్ఛాద్య చాననం
తత్రార్చకో మహాభాగో భగవాన్విఖనాస్తధా
దదౌ ప్రసాదం దేవానాం రంగనాథాభ్యనుజ్ఞయా

తా: బ్రహ్మదేవుడును తెల్లని మేఘమువంటి దేవతా హంసము నెక్కి వస్త్రముచే ముఖముగప్పుకొని విష్ణువును గూర్చిబోయెను. అచ్చట నర్చకుడును మహాభాగవతోత్తముడును, భగవంతుడును అయిన విఖనసుడా రంగనాథానుజ్ఞచే దేవతలకు బ్రసాదము నిచ్చెను. అని యున్నది.

ఈ ప్రమాణములచే పూర్వము శ్రీరంగము వైఖానసస్థలమని తెలియుచున్నది. ఇట్లా శ్రీరంగక్షేత్రమునందు తిరుమలాచార్యులవారు సర్వస్వతంత్రముగా భగవదర్చనాకార్యములు నెరవేర్చుచు శిష్యోపశిష్యులతో గూడి సుఖంబుండిరి. ఇట్లుండగా

22. రామానుజ వృత్తాంతము (స్కాందే భూతపురీ మాహాత్మ్యే)

యువనాశ్వమహారాజు కుమారుడు హారీత మహారాజు వేటకై బోయి యాయరణ్యమున కొంతదడవు మృగయా వినోదంబునొంది. యచ్చట గోహింససేయుచున్న వ్యాఘ్రముంగని దానింజంపుటకై శరంబు విడిచె. నది లక్ష్యము దప్పి గోవధంబొనర్చె. నందులకారాజు మిక్కిలి చింతించి యాదోషనివృత్తికై విష్ణువునుం గూర్చి యఖండమైన తపం బొనరించె. అందులకా పురుషోత్తముండు ప్రత్యక్షమై యాహారీత మహారాజున కిట్లనియె.

శ్లో॥ సత్యమాత్థ మహారాజ భూతానాం దురితోదయః
మద్ధర్మనాంతే నాస్త్యత్ర సంశయఃకింపునస్తవ.
వ్యపేతు దుఃఖం మనసో భవతో నృపనందన
బుద్ధిపూర్వం త్వయానేదం కృతం కర్మ జుగుప్సితం
బలాదాక్రమమాణాం గాం దుష్టవ్యాఘ్రం జిఘాంసతా
త్వయాకృతోబాణమోక్ష స్తేనరోషార్థ తాహి సా
తస్మాన్నాత్ర త్వయా కార్యా శోకశంకా మనాగపి
తపశ్చసుమహస్తప్తం భవతా నియతాత్మనా
తేన ప్రీతోఽహమధునా దద్మి బ్రాహ్మణ్యముత్తమం
అనేనైవ శరీరేణ బ్రాహ్మణస్త్వం భవిష్యసి
బ్రాహ్మణ్యైకాశ్రయాన్సర్వే తే తే మంత్రా స్ఫురంతు తే
మదంశోయోమహావీర్యః శేషోభ్యో ధరణీధరః
జగతాముపకారాయ తవ వంశే భవిష్యతి
తద్వంశ్యాశ్చ భవిష్యంతి మహాభాగాదృఢవ్రతాః

భక్తిమంతో మయిసదా బ్రాహ్మణా బ్రహ్మవిత్తమాః
త్వద్వంశ జానామఖిలం దిశన్న హమభీప్సితం
దాస్యామ్యత్రైవ సుమతే యావద్వైవ స్వతాంతరమ్

తా : ఓ మహారాజా! భూతములకు దురితోదయము నాదర్శనాంతమందు లేదు. ఇందుకు నీవు సంశయింప బనిలేదు. నీ మనోదుఃఖమును పోగొట్టుకొనుము. బలాత్కారముగా గోహత్య సేయుచున్న దుష్టవ్యాఘ్రమును జంపుటకై నీవు బాణమును విడిచితివి. అది యాదోషముచే హింసింపబడెను. అందుచే నీవు దుఃఖింపబని లేదు. నియతాంతరంగుడవయి గొప్పతనము చేసితివి. అందుకు నేను సంతసించి యిప్పుడే నీకు బ్రాహ్మణ్యమిచ్చితి, యీ శరీరముతోడనే బ్రాహ్మణుడవు కాగలవు. బ్రాహ్మణ్యమునకాధారములైన యా యామంత్రములు నీకు స్ఫురింపగలవు. మహా బలవంతుడును నాఅంశకలవాడును అయిన శేషుడనే పర్వతము లోకోపకారార్థమై నీ వంశమందుదయించును. అతని వంశజులందరు మహాభాగవతోత్తములు నాయందు భక్తిగలవారలు బ్రహ్మవేత్తలు కాగలరు. నీ వంశజుల కందరకు నభీష్టము లిచ్చుటనే వైవస్వతాంతరము వరకు నొసంగుచుందును. అని చెప్పగా విని.

23. హారీతమహారాజు విష్ణువును స్తుతించుట

శ్లో॥ పంచరాత్రవిదోఽన్యేచ పంచకాలపరాయణాః
త్వామర్చయన్తి దేవేశం సతతం శుద్ధయాజినః
అన్యే విఖనసాప్రోక్తమాస్థాయ నియమం నరాః
త్వదారాధనమిహాంతే త్వయ్యేవ కృతనిశ్చయాః
ముకుంద త్వామనారాధ్య కఃపుమాన్ సమవాప్నుయాత్
త్రివర్గమపవర్గంవా త్రిషు లోకేషు కేశవ.

తా : పాంచరాత్ర వేత్తలును ఇతరులయిన పంచకాలపరాయణులును శుద్ధ యాజులను నిన్నర్చించుచుందురు. మరికొందరు వైఖానస సూత్రము ననుసరించి నీ యందే చేయబడిన చిత్తము గలవారలై నిన్నారాధింతురు. ఏ పురుషుడైన నిన్నారాధింపకుండగ త్రివర్గాప వర్గములను, మూడులోకములలో నొందజాలడు. అని యిట్లు స్తుతించి.

శ్లో॥ అథదివ్యాలయే తస్మిన్ విమానేన సహైవతం
స్థాపయామాస దేవేశం వైఖానసవిధానతః

తా : అటుపిమ్మట దేవాలయమునందు విమానములతో గూడ నా కేశవస్వామిని వైఖానస విధానముచే బ్రతిష్ఠించెను. అని యున్నది. ఇట్లు ప్రతిష్ఠించి యా కేశవుని యనుగ్రహంబును వంశాభివృద్ధి గలవాడైయుండెను. తరువాత నాహారీ మహారాజవంశమందు.

ప్రపన్నామృతము ద్వితీయోఽధ్యాయం

శ్లో॥ హారీతాన్వయసంభూతో నిత్యం హరిపరాయణః
భార్యయా సహసంయుక్తస్తత్రాస్తే బ్రాహ్మణోత్తమః 16

అనపత్యతయా తస్యాం పుత్రార్థేవైష్ణవోత్తమః 17

ఇష్టిం చకార విధివత్సవిప్రశ్శ్రీహరిం తదా 21

తయేష్ట్యాద్విజవర్యాయ ప్రసన్నః పార్థసారథిః
ప్రాప్స్యేమ్యహం తే పుత్రత్వమితి స్వప్నే తమబ్రవీత్. 22

తతోలబ్ధవరో ధీమాన్ కేశవో భార్యయా సహ
అవాప భూతనగరీం దృష్టఃకేశవపాలితాం. 23

తతఃకతిషు యాతేషు వాసరేష్వబ్జలోచనా
గర్భం దదౌ కాంతిమతీ పత్నీ కేశవయజ్వనః 24

ఏవంగతే బహోఃకాలే తస్యాం జజ్ఞే మహామతిః
చైత్రే మేషే శుక్లపక్షే పంచమ్యాం గురువాసరే 25

తా : హరితాన్వయ సంభూతుడును నిత్యము హరిపరాయణుండును నైన బ్రాహ్మణుడు భార్యతో గూడియచ్చటనుండెను. అతడనపత్యుడై ఆమెయందు పుత్రార్థమై యధావిధిగా శ్రీహరిని గురించి యిష్టిచేసెను. ఆ యిష్టిచే పార్థసారధి ప్రసన్నుడై నీకు పుత్రత్వము నొందెదనని యతని స్వప్నమందు చెప్పెను. తరువాత నా కేశవుడు భార్యతో గూడి భూతనగరంబునకు వచ్చెను. తరువాత కొన్ని రోజులకు గాంతిమతి గర్భము ధరించి చైత్రశుద్ధ పంచమీ గురువారంబున కొమారునింగనియెననిచెప్పి యున్నది. ఇట్లవతరించిన యారామానుజులు సకలశాస్త్ర కళాకోవిదులై శంకరాచార్య కృతంబైన యద్వైత సిద్ధాంత భాష్యం ఆకర్ణించి యందు విశిష్టాద్వైత ప్రపత్తి లేకుండుటచే తాను భాష్యంబు సేయందలంచి శారదాపీఠంబునకుంజని యామె వాక్యంబులకుంబ్రత్యుత్తరంబులిచ్చి భాష్యకార నామంబు వహించి కాంచీపురంబునకుం జని యచ్చట గొందర శిష్యవర్గమంగొని శ్రీరంగమునకు బోయిరి. పిమ్మట రంగనాథుని దర్శింపగోరి, ఉత్సవ సమయమగుటచే గొంతదడవు నిలచి యుత్సవంబునకు బయలుదేరిన పిమ్మట నాస్వామి నా యుత్సవంబునం దర్శించి యప్పుడా యుత్సవమూర్తులకు వాతాహతిం దొలంగిన పరిధానంబులు యోగదండముచే సరిచేసిరి. అందువలన వైఖానసాగమ విధివిధాన సంస్కారమూర్తులయిన శ్రీరంగనాయకులకు గళావిహీనమయ్యెను. వైఖానసులప్పుడాస్వామిని వాహనావతీర్ణులు గావించె.

24. అర్చనానవనీతము

శ్లో॥ దైవికే గర్భగేహేతు ద్విజస్యాపి ప్రవేశనే
మృద్భాండాని పరిత్యజ్య పునఃపుణ్యాహమాచరేత్

గర్భాలయప్రవేశే తు అన్యసూత్రద్విజాతయః
అష్టోత్తరశతశ్చైవ కలశైరభిషేచయేత్
ప్రమాదాత్స్పర్శనే చైవ సంప్రోక్షణమథాచరేత్
అజ్ఞానాదర్చనం కుర్యాత్ప్రతిష్ఠాం పునరాచరేత్ ॥

తా : దేవాలయము గర్భగేహమందు బ్రాహ్మణుడైన నన్యసూత్రావలంబులు బ్రవేశించినచో నచ్చటనున్న మృద్భాండాదులను పరిత్యజించి తిరుగా పుణ్యాహము చేసికొని, అష్టోత్తరశతకలశోదకముచే నభిషేకమొనరించవలయును, ప్రమాదమువలన స్పృశించిరేని సంప్రోక్షణము చేసికొనవలయును, తెలియక నర్చించిరేని, తిరుగా ప్రతిష్ఠచేసికొనవలయును అని చెప్పుచున్న భృగువాక్యము ననుసరించి రామానుజులవారన్య సూత్రావలంబులగుటచే వారు స్పృశించిన దోషనివృత్తికై స్వామివారికి సంప్రోక్షణముగావించిరి. యనంతర మాస్వామివారు పరిపూర్ణకళలతో బ్రకాశించుటజూచి యచ్చటివారందరు వైఖానసమహిమంబున కత్యద్భుతమునొందిరి. రామానుజులవారును తాము స్పృశించిన దోషంబునకు సంప్రోక్షణము జేసిరనియు నందువలన తమకు గలిగిన పరాభవంబునకు మిక్కిలి ఖిన్నులై యెట్లయిన నీక్షేత్రమాక్రమించి పాంచరాత్రవిధానముచే నీస్వామివారి నర్చింపజేసి, స్వాధీనమైనంతవరకు వైఖానసములేకుండ సేయవలయునని నట్లు సేయనిచో తాము సేయందలించిన కార్యంబులు కొనసాగవనియు పగసాధింప బూనుకొనిరి. అట్టి పగసాధించుటకై శ్రీరంగాధిపతియైన తిరుమలాచార్యులవారిని కపటోపాయంబున జయించి శ్రీరంగక్షేత్రమాక్రమించిరి. ఇది యెల్లరకు దెలిసిన విషయమేయైనను రామానుజవిజయంబున నీవృత్తాంతము యథాక్రమంబుగ వ్రాయుట తమకు గౌరవహానియనియో మరియే కారణంబుననో శ్రీరంగమాక్రమించిరని మాత్రమే వ్రాసిరి. భగవత్స్వరూపులైన రామానుజులవారు నిర్హేతుకముగ తామనుభవించుచున్న

ఫలమనుభవింపనీయక వైఖానసులను దేవాలయమునుండి వెలువరించిరనుటయు నహేతుకముగానేరదు. ఇందును గురించి, జగన్నాథ రామానుజులసంవాదములో,

ప్రపన్నామృతం 35 అధ్యాయము

శ్లో॥ తతో యతీంద్రః సంచింత్య లక్ష్మణార్యో జగద్గురుః ।
జగన్నాథార్చకాన్ సర్వాన్ సమానీయేదమబ్రవీత్ ॥

పాంచరాత్రాగమోక్తేన వర్త్మనార్చనపుంగవాః ।
పూజోత్సవాదికార్యాణి శ్రీహరేరఖిలాని చ ॥

ప్రకుర్వంత్యధునాస్సర్వే శ్రీరంగాదిస్థలేషు చ ।
పాంచరాత్రాగమే నైవ కృతం పూజాదికం హరేః ॥

తదక్షయఫలం మోక్షసాధనం చైతదేవ హి ।
అనేనైవ హి కర్తవ్యం ముఖ్యమాహుర్మనీషిణః ॥

యూయం తేన ప్రకారేణ జగన్నాథస్య చార్చకాః ।
పూజోత్సవాదికార్యాణి భక్త్యా ప్రకురుతాదరాత్ ।
న్యూనతా నాస్తి చైతేన పరం శ్రేయో భవిష్యతి ॥

తా : యతీంద్రులవారు జగన్నాథస్వామివారి యర్చకుల నందరిని బిలచి వారలతోనిప్పుడు శ్రీరంగాదిస్థలములయందు పాంచరాత్రాగమప్రకారము పూజోత్సవాదులు జరుగుచున్నవి. అదియే ముఖ్యమైనదనియు అక్షయఫలప్రదమైనదనియు మోక్షసాధనమైనదనియు విద్వాంసులు చెప్పుచున్నారు. మీరుగూడ నీజగన్నాథస్వామివారి పూజోత్సవాదులు శ్రద్ధాభక్తులతో పాంచరాత్రాగమప్రకారమే చేయవలయు నందువలన న్యూనతలేదు. మిక్కిలి శ్రేయముగలదు. అని చెప్పుచున్నారు. తరువాత.

శ్లో॥ తస్య తద్వచనం శృత్వా యతీంద్రస్య తదర్చకాః ।
అనంగీకృత్య చోత్థాయ తూష్ణీం తే సత్వరం గతాః ॥

తతో యతీంద్రః కుపిత స్తేషాంవిజ్ఞాయ తన్మతం
తానర్చకాన్ తృణీకృత్య సహసోత్థాయసంమతాన్
బలాత్కారేణ తత్రత్యాన్ స్థాపయిత్వా దృఢవ్రతాన్
త్రైర్జనైః పాంచరాత్రేణ శ్రీరంగస్థలవత్తదా
జగన్నాథస్థలం కర్తుముద్యుక్తో యతిభూపతిః

తా : ఆ యతీంద్రుల వాక్యము లాజగన్నాథస్వామివారి యర్చకులు విని యంగీకరింపక నచ్చటినుండి శీఘ్రముగా లేచిపోయిరి. అందువలన యతీంద్రులకాగ్రహము గలిగివారి మతమునెరింగి, ఆ యర్చకుల దృణీకరించి యచ్చటనున్న వారిని సాయము తీసుకొని, జగన్నాథ స్థలమును శ్రీరంగమువలె బలాత్కారముగా పాంచరాత్రము సేయ యత్నించిరి.

అని యుండుటచే శ్రీరంగక్షేత్రము వైఖానసుల వల్ల నుండి బలాత్కారముగా రామానుజల వారాక్రమించిరని తెలియుచున్నది. బలాత్కారమన నెట్లన. శ్రీరంగనాథుని కళాహీనమైనదని తిరిగి వైఖానసులు కళావాహనము చేసి ప్రత్యక్షముగా గనుపించుటచే నప్పుడేమియు సేయజాలక నంతటినుండియు వారితో మిత్రత్వమాచరించి ప్రతి దినమును వారి యింటికి బోయి పరిచర్య సేయుచు నింటిలోనిస్వజనమువలె నుండుట ప్రారంభించిరనియు, అట్లు గొంతకాలము గతించిన పిమ్మట తిరుమలాచార్యులవారి మాతృదైవమునకు జరమావస్థ సంప్రాప్తమైనదనియు, నాసమయంబున నామెవిశేషించి దానధర్మములు సేయుచుండెననియు, యతియైన రామానుజుల వారు నాకు శ్రీరంగనాథు నర్చించుటకైదుదినములు సెలవిప్పింపుమనియు నిదియే నాకు గావలసిన మహాదానమనియు కోరిరనియు ఆమె యందులకంగీకరించి కుమారునిచే వాగ్దానంబు చేయించి తాను పరమపదంబునకు బోయెననియు,

తిరుమలాచార్యుల వారామెకౌర్ధ్వదైహిక క్రియలు నిర్వహింపజేసి మాతృవాక్య పరిపాలనంబునకై రామానుజులవారికి శ్రీరంగనాధునర్పించిరనియు, పిమ్మట నాయతి నేనర్చించు రోజులలో నాలయప్రాకారములలో నుండి, నీపుత్రమిత్ర పరివారములతో మరియొక చోటికి బోవలయునని యాజ్ఞాపించిరనియు వారందులకు సమ్మతింపకుండుటచే, తన స్వజనములను గూర్చుకొని బలాత్కారముగా వారిని యిల్లు వెలువరించిరనియు. ఐదు రోజులైన పిమ్మట మరల స్వాధీనము సేయక పాంచరాత్రాగమప్రకారమర్చించుచు వైఖానసులను ప్రాకారములోని కైనను రాకుండ దగిన జనుల నచ్చట గావలియుంచిరనియు తిరుమలాచార్యులవారును వారి శిష్య ప్రశిష్యులతో గూడ రంగనాధునకు తమ యందు గలిగిన నిర్దయాళుత్వమునకు తాము చేసుకున్న బుద్ధిపూర్వకాపచారమ్మునకును ప్రళయాంతకమైన స్త్రీబుద్ధియే గారణముగా నెంచుచు (**స్త్రీబుద్ధిః ప్రళయంకరీ**) అను నార్యోక్తి ననుస్మరించుచు, చేయునదిలేక, శ్రీ తిరుమల వేంకటాచలపతి సన్నిధికింబోయిరనియు వినికిడి గలదు.

25. రామానుజులు జగన్నాథమునకు బోవుట

ప్రపన్నామృతం 35 అధ్యాయము

శ్లో. తైర్జ్ఞైః పాంచరాత్రేణ, శ్రీరంగస్థలవత్తదా ।
జగన్నాధ స్థలం కర్తుముద్యుక్తో యతి భూపతిః ॥
స్వవశీకృతభూపాలః సబభూవ జగద్గురుః ।
తస్యాం రాత్ర్యాం తదాసర్వే జగన్నాథార్చకాస్తథా ॥
జ్ఞాత్వా తే తదభిప్రాయం మిలిత్వా మంత్ర్యసత్వరమ్
జగన్నాథాలయం ప్రాప్య దేవస్యాగ్రే జగత్పతేః ।
బద్ధాంజలి పుటాస్సర్వే చక్రుర్విజ్ఞాపనం తదా ॥

దేవదేవజగన్నాథ భక్తాభీష్టప్రదాయక ।
త్వద్దాసభూతాన్ లక్ష్మీశ పాహ్యస్మాన్ కరుణాకర ॥
రామానుజాభిధానోఽద్య యతీంద్రః కశ్చిదాగతః ।
మార్గాంతరం సమాశ్రిత్య భవతః సయతీశ్వరః ॥
పూజాకార్యాణి సర్వాణి కర్తుకామః సమాస్థితః ।
పూర్వస్థితేన మార్గేణ త్వమస్మాభిర్దయానిధే ॥
పూజితస్సర్వపూజాభిః సర్వాభీష్టప్రదోభవ ।
భవతాస్మత్కృతాపూజా న చాంగీక్రియతే యది ॥
వయమద్యైవ తే సర్వే మరిష్యామో న సంశయః
ఇత్యుక్త్వాతేఽర్చకాస్సర్వే గుర్వీశ్చదృషదస్తదా ।
గృహీత్వా స్వశిరాంస్యాశు హంతుమారేభిరేపరమ్ ॥

తా : రామానుజులవారు శ్రీరంగమువలె బలాత్కారముగా జగన్నాథము గూడా పాంచరాత్రము సేయుటకై రాజులను వశము చేసుకొనియుండె. ఆ సంగతి యా జగన్నాథస్వామివారి యర్చకులు విని యారాత్రి స్వామివారి సన్నిధికి బోయి స్వామీ రామానుజులను యతి యొకండు వచ్చి మరియొక మార్గము ననుసరించి నీ పూజా కార్యములు చేయదలంచియున్నాడు. పూర్వము నుండియు నేమార్గముగా నీవు పూజింపబడుచుంటివో, యట్లే మాయందను గ్రహింపుము. అట్లు మా పూజ నీచే యంగీకరింపబడదేని మేమందరము ప్రకృతము నందే ఇప్పుడే ప్రాణత్యాగమొనరించుకుందుము. అని చెప్పి గొప్పవైన రాళ్లు గ్రహించి శిరంబుల గొట్టుకొనబోయిరి.

శ్లో॥ తతఃప్రసన్నో భగవాన్ జగన్నాథః కృపానిధిః ।
సతేభ్యోహ్యభయందత్వా కృపయాతానపాలయత్ ॥
అర్చకాస్తే తతస్సర్వే సంప్రహృష్టాః కృపాదరాత్ ।
ప్రపేదిరే స్వవేశ్మాని శాసనాజ్జగతీపతేః ॥

తా: అటుపిమ్మట కృపానిధియైన జగన్నాథస్వామి ప్రసన్నుడై అర్చకుల కభయప్రదాన మొనరించి, వారిని పాలించెను. వారు నా రాత్రి జగన్నాధుని కృపాదరములకు సంతోషించుచు స్వగృహంబులకు బోయిరి.

26. జగన్నాథరామానుజ సంవాదము

శ్లో॥ జగన్నాథం సమాసాద్య మతిమాన్ సత్వరం తతః ।
ప్రణమ్య లక్ష్మణాచార్యః కృతాంజలిరభాషత ॥
విజ్ఞాపనం మమేదానీం భగవన్నవధార్యతాం ।
శ్రీరంగాదిస్థలాన్యద్య వర్తంతే జగతీ తలే ॥
పాంచరాత్రాగమేనైవ తాని సర్వాణి సాంప్రతం ।
తథైవచాంగీక్రియతాం స్థలస్యాస్య జగత్పతే ॥

తా : రామానుజులవారు శీఘ్రముగా జగన్నాథస్వామి వద్దకు బోయి కృతాంజలియై స్వామీ! విజ్ఞాపన మవధరింపుము. ఇప్పుడు శ్రీరంగాది స్థలములు పాంచరాత్రాగమముచే పూజింపబడుచున్నవి. వాటివలెనే యీ స్థలమునకు గూడ నంగీకరింపవలయును.

శ్లో॥ నాంగీకృత్యవచస్తస్య తమాహపురుషోత్తమః ।
యతీంద్ర శృణు మేవాక్యం మన్నాథజగతాం గురో ॥
శ్రీరంగాదిస్థలానీహ వర్తంతే జగతీ తలే ।
కృతాని త్వదధీనాని మయా తత్ర జగద్గురో ॥
మదధీనమిదంక్షేత్రం దేహి మే పురుషోత్తమ ।
స్వైరమత్రజనైరేతైర్విహరామి సుఖంయథా ॥

తా: అనగా జగన్నాథుడా వాక్యముల కంగీకరింపక శ్రీరంగాది స్థలములు నీయధీనములు చేయబడినవి. ఇది నాయధీనమైన క్షేత్రముగా నిమ్ము సుఖముగా నే నిచ్చట విహరించెదను.

శ్లో॥ తదాకర్ణ్య వచస్తస్య జగన్నాథస్య యోగిరాట్ ।
పునఃపునః తథైవేదం క్రియతామిత్యువాచసః ॥

తమబ్రవీజ్జగన్నాథ స్తథైవాత్ర న వర్తతే ।
ఏవముక్తోఽపిహరిణా జగన్నాథేన యోగిరాట్ ॥

పాంచరాత్రాగమేనైవ కర్తవ్యం నిశ్చయ స్థలం ।
ఇతి నిశ్చిత్య మనసా ప్రణమ్య జగదీశ్వరమ్ ॥

అనుజ్ఞాతోఽథహరిణా వివేశ మఠమంజసా ।
తస్యాం నిశాయాం సుష్వాప యతిరాజో జగద్గురుః ॥

స్వమతే శిష్యసంఘైశ్చ సంవృతస్సాధుసమ్మతః ।
నృపం వశీకృత్య సమంత్రివర్గం
సర్వంజనం చాశుసలక్ష్మణార్యః ।
శ్రీరంగవత్కర్తుమలం ప్రయత్నా
దియేషబుద్ధ్యా పురుషోత్తమో హి ॥

తా : రామానుజ లాజగన్నాథుని వాక్యములు వినియును, మాటి మాటికి పాంచరాత్రమే చేసెదనని చెప్పెను. జగన్నాథుడా ప్రకారమిచ్చట వర్తింపదని చెప్పినను వినక పాంచరాత్రాగమము చేతనే యీ స్థలము చేయదగినదని నిశ్చయించి జగన్నాథుని వద్ద సెలవు దీసికొని మఠమునకుబోయి శిష్యులతో నారాత్రి నిద్రించి మంత్రివర్గముతో రాజును సర్వజనులను వశీకరము జేసుకొని శ్రీరంగమువలెనే చేయవలెనని మనస్సున నిశ్చయించెను.

27. జగన్నాథుడు రామానుజులను శ్రీకూర్మమునకు పంపుట

శ్లో॥ తతోభక్తపరానో జగన్నాథోఽప్యచింతయత్ ।
అయం రామానుజశ్శ్రీమాన్ సుమహాత్మా దృఢవ్రతః ॥

ఉల్లంఘ్య మద్వచస్సత్యం తత్తథైవ కరిష్యతి ।
పాంచరాత్రాగమేనైవ స్థలస్యాస్య ప్రవర్తనమ్ ॥

అర్చకాస్తేనమేశీఘ్రం మరిష్యంతి నసంశయః ।
అతోఽధునైవ యోగీంద్రః ప్రాపితవ్యస్సుదూరతః ॥
ఇత్యాలోచ్య జగన్నాథో లక్ష్మణార్యం మహామతిం
తద్రాత్రావేవయోగీంద్రం ప్రాపయామాస సత్వరం ।
శ్రీకూర్మేలక్ష్మణాచార్యం శ్రీహరిర్యోగమాయయా ॥

తా: అప్పుడు భక్తపరాధీనుడైన జగన్నాథుడీ రామానుజుడు, నా వాక్యముల్లంఘించి పాంచరాత్రము సేయక మానడు. అందువలన నాయర్చకులు మరణించగలరు. ఆకారణముచే నీతని నిప్పుడే దూరమునందు బారవేయవలయునని యాలోచించి, యారాత్రి యందే యోగమాయచే నారామానుజుని శ్రీకూర్మమునకు పంపెను.

శ్లో॥ ప్రభాతాయాం తు శర్వర్యాం తస్యాం లక్ష్మణదేశికః ।
ఉత్థాయ సహసాధీమాన్ హర్హిరిరితీరయన్ ॥
దృష్ట్వా దశ దిశస్సమక్చింతావ్యాకులమానసః ।
శ్రీకూర్మమితితత్క్షేత్రం జ్ఞాత్వా విస్మయమాగతః ॥
శ్రీకూర్మనాయకం మత్వా శివలింగమితీరితం ।
ఉపవాసేన తత్రైకం వాసరం స్థితవాన్ గురుః ॥
రాహిత్యాచ్ఛ్వేతమృత్స్నాయాః విష్ణ్వర్చాయాశ్చసత్తమః ॥

తా : మరునాడు తెలవారిన పిమ్మట నా లక్ష్మణాచార్యులు లేచి హరిస్మరణము చేయుచు దశదిక్కులు చూచి విచారగ్రస్తమైన మనస్సుతో ఇది శ్రీకూర్మమని యెరింగి విస్మయము నొంది శ్రీకూర్మనాయకులు శివలింగమని చెప్పెదరనుచు విష్ణ్వర్చనయు శ్వేతమృత్తికయు లేకుండుటచే నొకదినమంతయు నుపవాసముతో నుండెను.

శ్లో॥ స్వప్నే ప్రసన్నోభగవాన్ తస్య శ్రీకూర్మనాయకః ।
వ్యాజహార శుభం వాక్యం కృపయా యతిభూపతిం ॥

యతీంద్రాజ్ఞానదోషేణ శివలింగం జనా ఇతి ।
మాం వదంతి మృషాసర్వే మాయాంధీకృతలోచనాః ॥

వత్స్యామ్యత్రస్వరూపేణ శంఖచక్ర గదాధరః ।
లక్ష్మణార్యాధునా శీఘ్రం త్వం మాం సమ్యగ్విలోకయ ॥

శుద్ధామదాలయస్యాగ్రే వర్తతే శ్వేతమృత్తికా ।
సమ్యక్త్వమూర్ధ్వపుండ్రాణి ధృత్వా వైష్ణవసత్తమ ॥

మామారాధ్యాశు నైవేద్యం భక్త్యా సమ్యక్సమర్ప్యచ ।
భోజనం కురు యోగీంద్ర మత్ప్రసాదం సుపావనం
అత్రైవ పూజయన్ మాం త్వం దినాని కతిచిద్వస ॥

తా : ఆరామానుజుల వారి స్వప్నమందు శ్రీకూర్మనాయకుడు ప్రసన్నుడై యజ్ఞానదోషముచే జనులునన్ను శివలింగమని చెప్పుచున్నారు. అదియంతయు నసత్యము. ఇచ్చట శంఖచక్ర గదాధరుడనైయున్నాను. నన్ను బాగుగా జూడుము. నాయాలయాగ్రమున పరిశుద్ధమైన శ్వేతమృత్తిక గలదు. నీవూర్ధ్వపుండ్రములు ధరించి శీఘ్రముగా నన్నారాధించి నాకు నివేదనము చేసి పవిత్రమైన నా ప్రసాదమును భుజింపుము. ఇచ్చట నన్ను పూజించుచు కొన్ని దినములుండుము.

శ్లో॥ అత్రైవచాగమిష్యంతి జగన్నాథేనచోదితాః ।
త్వదీయాః సత్వరం సర్వే లక్ష్మణార్య న సంశయః ॥

విచారం మాకురుష్వాత్ర తవాధీనమిదంకృతం ।
పూర్వమేవ మయాతాత విభూతి ద్వయమాదరాత్ ॥

తతస్స్వప్నాత్సముత్థాయ సంతుష్టో విస్మయాన్వితః ।
తథావిధాయ యోగీంద్రస్తేనోక్తేనైవ వర్త్మనా ॥

కూర్మనాథం సమారాధ్య తన్నివేదిత భోజనం ।
విధాయ తస్య పాదాగ్రే సుఖం తత్రావసత్తథా ॥

తా : నీ సంబంధమైన వారలందరు, జగన్నాథచోదితులై ఇచ్చటికే వత్తురు. ఇందుకు విచారింపకుము. విభూతి ద్వయము పూర్వమందే నీయధీనము చేయబడిన వని శ్రీకూర్మనాధుడు చెప్పగా రామానుజులు స్వప్నము నుండి మేల్కాంచి సంతుష్టినొంది ఆ స్వామివారు చెప్పిన రీతిగా వారినారాధించి యాప్రసాదమును భుజించి యాదేవుని పాదాగ్రములయందు సుఖముగా నుండెను.

28. జగన్నాథునర్చించువారు వైఖానసులైనట్లు ప్రమాణము

(బ్రహ్మాండపురాణము అర్థపంచక వివరణము దశమో౽ధ్యాయము)

పూర్వము సూర్యవంశోద్భవుడైన చంద్రకేతు మహారాజు వేటకైబోయి యగస్త్యమహామునిని తిరస్కరించి రాక్షసత్వము బొంది యా శాపావసానంబునకై పదివర్షంబులు గడువునొంది యాకాలంబున బ్రహ్మహత్యలనేకములు జేసి, తుదకు శాపావసానమందు తన రాజ్యమునకు రాబోవగా వాని పురోహితుడారాజును జూచి నీ శాపకాలమందు జేసిన బ్రహ్మహత్యాదోష నివృత్తియైన పిమ్మటగాని రాజ్యార్హుడవు గావని చెప్పె. అప్పుడు తిరిగి నరణ్యమునకు బోయి యగస్త్యుని దర్శించి బ్రహ్మ హత్యాముక్త్యుపాయమడిగినట్లు పై కథా సందర్భము. అట్లడుగగా నాతడు.

48 శ్లో॥ జగన్నాథే మహాక్షేత్రే నీలాద్రౌ పురుషోత్తమః ।
అర్చారూపేణావతీర్ణో ముక్తిం యచ్ఛతి దేహినామ్ ॥

49. శ్లో॥ త్వం గత్వాద్య జగన్నాథం నారాయణమనామయం ।
చతుర్విధాన్నదానేన ప్రీణయస్వ జగత్పతిమ్ ॥

తా: మహాక్షేత్రమైన శ్రీజగన్నాథమందు పురుషోత్తముడర్చారూపముగా నవతరించి దేహులకు ముక్తినిచ్చుచున్నాడు. నీవచ్చటకుబోయి చతుర్విధములైన యన్నదానముచే నారాయణుని తృప్తి నొందింపుము. అని

చెప్పెను. అటు తరువాత నారాజు జగన్నాధమునకు బోయినట్టు నచ్చట మహోదధియందు స్నానముచేసి దానధర్మములు విశేషముగా నొనర్చి ఆలయమునకు వచ్చి గోపుర ప్రాకార విమాన మంటప ధ్వజస్థంభములను దర్శించి జగన్నాధుని సేవించి యనేకాంబరాభరణాదులొసంగినట్టును కథా సందర్భము.

శ్లో॥ తతోవైఖానసంవిప్రం దేవస్యాపరవిగ్రహం ।
యాజకం ప్రణిపత్యాహ స్వస్యాగమనకారణం ॥
అగస్త్యముని వాక్యంచ సోఽ ప్యనుగ్రహవానభూత్ ।
తస్యానుజ్ఞామనుప్రాప్య భూసురైర్బ్రహ్మావాదిభిః ॥
అన్నంకృత్వాబహుగుణం చతుర్విధమనుత్తమం ।
అర్పయామాస దేవాయ యాజకేన మహాత్మనా ॥
తదన్నం బుభుజే దేవో భగవాన్భక్తవత్సలః ।
వైఖానసస్య హస్తేన శాల్యన్నం మధురం ముదా ॥

తా : పిమ్మట దేవసమానుడును అర్చకుడును అయిన వైఖానస బ్రాహ్మణునకు నమస్కరించి తాను వచ్చిన కారణమును కుంభసంభవుని వాక్యమును వినిపించి వారి యాజ్ఞపొంది బ్రహ్మవేత్తలయిన భూసురులచే నాలుగు విధములయిన యన్నమును చేయించి భగవంతునకర్చకునిచే సమర్పింపజేసెను. జగన్నాథుడా యన్నమును తన యర్చకుడయిన వైఖానసుని హస్తముచే తాను భుజించెను. అని యిట్లు చెప్పియున్నది. ఇందువలన జగన్నాధస్వామివారు వైఖానసుల చేతనే యర్చింపబడుచుండిరని తెలియుచున్నది. ప్రపన్నామృతములో నర్చకులని మాత్రమే వ్రాసిరిగాని ఆ యర్చకులెవ్వరో స్పష్టీకరింపలేదు. రామానుజులవారును తమకు పూర్వము వైఖానసులర్చించుచున్న దేవాలయములలోనే పాంచరాత్రార్చనము సేయింపయత్నించిరి గాని మరియొక చోటనట్టి ప్రయత్నము చేసినట్టు లేదు. కాన శ్రీరంగక్షేత్ర

మాక్రమించిన రీతిగనే జగన్నాథము గూడ నాక్రమింపదలచిరి గాని యర్చకపరాధీనుడైన జగన్నాథస్వామివారు వారి యత్నంబు సాగనీయకుండుటయే గాక వారిశిష్య ప్రశిష్యులతో గూడ శ్రీకూర్మమునకు పంపి నచ్చటనుండి సింహాచలము గరుడాద్రి అహోబిలము మొదలైన క్షేత్రములు సేవించుకొనుచు తిరుమలకు వచ్చిరని తెలియుచున్నది. ఈ స్థలములయందు మాత్రమేమియు కట్టుబాటులు చేసినట్టు కనుపించదు.

29. రామానుజులవారు తిరుపతికి వచ్చుట

సింహాచలాది క్షేత్రములు సేవించుకొనుచు తిరుమలకు వచ్చువరకు స్వామిపుష్కరిణీ తీరమందు శంఖచక్రాది రహితుడై యున్న వేంకటేశ్వరుని కుమారస్వామియని శైవులాక్రమించిరనియు, వైష్ణవులు వేంకటేశ్వరులనియు, శైవులు స్కందుడనియు కలహింపసాగిరనియు అప్పుడా యతీంద్రులు వారలకు సమాధానమునకై శైవ చిహ్నములైన చక్రాదులను స్వామివారి యెదుటనుంచి కవాటములు బంధించిరనియు స్వామివారెవ్వియును ధరింపలేదనియు, అది చూచి రామానుజులు తన పూర్వరూపమైన సర్పాకృతిని ధరించి సోమసూత్రము నుండి లోనికి బోయి వైష్ణవ చిహ్నములు ధరించి జేసిరనియు, అప్పుడు శైవులు స్కందుడు కాదని యెరింగి పలాయమానులైరనియు యతీంద్రుల వేంకటేశ్వరునకు మంగళాశాసనము జేసి సత్యవ్రత క్షేత్రమునకు బోయిరనియు, ప్రపన్నామృతము 36 అధ్యాయములో నున్నది.

ఇందువలన రామానుజులవారికి పూర్వము వేంకటేశ్వరుడు చక్రాది విష్ణు చిహ్నములు గాని శూలాది శైవ చిహ్నములు గాని లేక శైవవైష్ణవ కలహకారణుడై యున్నాడనియు సరియైన అర్చనమే లేదనియు తెలియుచున్నది. ఇట్టి స్థితిలో విష్ణ్వాయుధములు ధరించిన పిమ్మట విష్ణ్వర్చనా ప్రతిపాదకమైన పాంచరాత్రాగమ ప్రకారము గాని, వైఖానసాగమప్రకారము

గాని అరాధింప నియోగించినట్టు కనుపించదు. శ్రీరంగాది క్షేత్రములయందు స్వామివారి నర్చించుచున్న వైఖానసులను బలాత్కారముగా దొలగించి పాంచరాత్రముజేసి నర్చించుచున్న వైఖానసులను బలాత్కారముగా దొలగించి పాంచరాత్రము జోక్యము పెట్టుకొనలేదు. వైష్ణవులకు శైవులకు కలహము గలిగినదని చెప్పుటచే వీరలుభయులు నారాధించుచున్నట్లు తోచుచున్నది. వైష్ణవులనగా పాంచరాత్రులా, వైఖానసులాయని యొక చిన్నసంశయము. రామానుజులవారికి పూర్వము విష్ణువు నారాధించువారు వైఖానసులనియే స్పష్టముగా బ్రహ్మాండాది పురాణ దృష్టము గదా? శ్రీరంగము బలాత్కారముగా పాంచరాత్రము చేసినట్టును, జగన్నాధుడందుల కంగీకరింప శ్రీకూర్మమునకు పంపినట్లునూ ప్రపన్నామృతము చెప్పుచున్నది. కాబట్టి తిరుపతిలో పాంచరాత్రము సేయుట సాగదని అర్చక విషయమే తలంచలేదని మనమూహించవలసియున్నది. అదియునుంగాక.

30. బ్రహ్మాండపురాణే వేంకటాచలమాహాత్మ్యే ఏకాదశోఽధ్యాయే.

శ్లో॥ శ్రీభగవన్ శంఖచక్రే ప్రదాస్యామి భావి సాయుజ్య సూచకే ।
తథా కౌమోదకీం శార్ఙ్గం నందకం చ మహామతే ॥
పంచాయుధధరోభూత్వా దురాత్మానం సురదృహం ।
సబంధువర్గం సామత్యం జహి సంగ్రామ మండలే ॥
ఇత్యుక్త్వా ప్రదదౌ తస్మై శుచయే చక్రవర్తినే ।
శంఖచక్ర గదా శార్ఙ్గం ఖడ్గాని మధుసూదనః ॥

తా : ముందు సాయుజ్య సూచకములైన శంఖచక్రగదాశార్జ నందకముల నిచ్చుచుంటిని. వానిచే నీరాక్షసుని బంధువర్గములతో యుద్ధములో జయింపుము. అని చెప్పి మధుసూదనుండు తన శంఖచక్ర గదాశార్జ నందకములను చోళరాజకుమారుడైన చక్రవర్తియను వానికిచ్చెను.

శ్లో॥ తతస్సింహాదనంహారీ చక్రవర్తీమహీపతిః ।
వ్యజిజ్ఞపత్స్వవృత్తాంతం వేంకటేశాయ సర్వతః ॥
శంఖచక్రగదాశార్ఙ నందకౌ నృపనందనః ।
అర్పయామాస హరయే వేంకటాద్రి నివాసినే ॥

తా : అటుతరువాత సింహాదుడను రాక్షసుని సంహరించి చక్రర్తియను రాజు వేంకటేశ్వరునితో నా వృత్తాంతము చెప్పి శంఖచక్ర గదా శార్ఙ నందకములనిచ్చెను.

శ్లో॥ రాజానంచ తథా పంచాయుధాన్యపిచమాధవః ।
ఉవాచ మేఘనిర్ఘోష గంభీరమదృతా గిరా ॥

తా : అప్పుడు మాధవుడా రాజుతోను పంచాయుధములతోను మేఘగంభీరమైన వాక్కుతో నిట్లనియే.

శ్లో॥ రాజన్! యథేచ్ఛసి జయం అజయ్యేసాంపరాయకే ।
తథేమాన్యాయుధాన్యచ్ఛైస్సాహాయం కుర్వతాం తవ ॥

తా : ఓ రాజా! శత్రువులతో యుద్ధమందు నీవెప్పుడు జయము గోరెదవో అప్పుడీ యాయుధములు నీకు సాహాయ్యము సేయగలవు.

శ్లో॥ హేశంఖచక్రశార్ఙాసి కౌమోదకి మహాగదే ।
రాజ్ఞోఽ న్యకామదాఃకాలే స్వ స్వతీర్థేషు తిష్ఠత ॥

తా : ఓ శంఖచక్ర శార్ఙాసి కౌమోదకి గదలారా! ఈ రాజునకు గోర్కెలిచ్చు మీ మీ తీర్థములయందు నివసించియుందురు గాత.

శ్లో॥ మానసామేఽ స్తిసద్యోహం ప్రత్యక్షవిగతాయుధ ః ।
కించిత్కాలంవసిష్యామి తతఃకేనాపి హేతునా ॥
కలౌకశ్చిన్మహాభాగః శంఖచక్రేతు కృత్రిమే ।
కారయిత్వాస్థాపయిత్వా విమానాదీంశ్చ మేపునః ॥

తా : నేను సద్యస్కాలమందే ప్రత్యక్షముగా విగతాయుధుడనై యుండవలెనని మనస్సు గలదు. కాన కొంత కాలమట్లు నివసించెదను. తరువాత నొక హేతువు చేత కలియుగమందు మహాభాగవతోత్తముడొకడు కృత్రిమ శంఖచక్రములను విమానాదులను చేయించి స్థాపింపగలడు. అని యున్నది.

కలియుగమందు వేంకటేశ్వరునకు విమానాదులను గల్పించినవాడు తొండమానుడు. గావున నతనిచే కృత్రిమములైన శంఖచక్రములను గూడ నిచ్చినట్లు దీనివలన ధ్వనించుచున్నది.

31. బ్రహ్మాండ పురాణాంతర్గత వేంకటాచల మాహాత్మ్యము సప్తమోఽధ్యాయము.

శ్లో॥ స్థితే కదాచిత్క్షితిపే శ్రీనివాసస్య సన్నిధౌ ।
శత్రవశ్చబలోద్రిక్తా రురుధుస్తస్యవైపురీం ॥

శృత్వాబలార్ణవం ఘోరమాయాం తంనాతిశంకితః ।
యోద్ధుకామోజగామాథ పునస్తైశ్చ పరాజితః ॥

బిలద్వారేణ దేవేశం గత్వాపాదౌ ప్రగృహ్యచ ।
రురోద త్రాహిత్రాహీతి తం ప్రాహార్చాస్వరూపవాన్ ॥

మాభైషీః పుత్ర భద్రంతే చక్రశంఖౌ దదామితే ।
తాభ్యాం గచ్ఛపురీం దివ్యాం తౌ తే శత్రూన్ హనిష్యతః ॥

ఇత్యుక్త్వా తౌ దదౌ తస్మై తాభ్యాం సహ జగామసః ।
తౌచ శత్రూన్ నిహత్యాశు కృత్వా రాజ్యమకంటకం ॥

ఆజగ్మతుః క్షితిభృతా సాకం దేవస్య సన్నిధౌ ।
రాజాదేవం వందేఽథ స్తుత్వా స్తోత్రైరనేకశః ॥

పరంవరయభద్రేతి దేవోరాజానమబ్రవీత్ ।
మమాయుధ ప్రదానస్య ఖ్యాత్యైదేవోత్తమప్రభో ॥

అర్చాబింబే శిలాబింబే చక్రశంఖౌ న ధారయ ।
ఇతిసంప్రార్థితో దేవో న దధారపునశ్చతౌ
అదృశ్యౌ తిష్ఠతశ్చోభౌ పార్శ్వతశ్శారంగధన్వనః ॥

ఇంతకు ముందు తొండమానుని వృత్తాంతము వచ్చుచున్నది.

తా : ఆరాజు శ్రీనివాసుని సన్నిధియందుండగా నొకనాడు శత్రువులు వచ్చి యతని పురమునరి కట్టిరి. వారి సామర్థ్య మెరుంగక వారితో యుద్ధముచేసి యోడిపోయి ఖిన్నుడై బిలద్వారమున శ్రీనివాసుని సన్నిధికి పోయి పాదములు బట్టుకొని రక్షించుమని మొరపెట్టెను. ఆ శ్రీనివాసుడారాజునోదార్చి నాశంఖ చక్రముల నిచ్చెదవాటితో పురమునకు బొమ్ము. అని నీ శత్రువులను జయించుము. అని చెప్పి శంఖ చక్రములనిచ్చెను. అవి తొండమానుని శత్రువులను జయించి రాజ్యము నిష్కంటకము చేసి రాజుతో గూడ శ్రీనివాస సన్నిధికి వచ్చినవి. తొండమానుడు శ్రీనివాసునకు వందనము జేసి యనేక విధంబులు స్తుతించె. శ్రీనివాసుడారాజును నీకు కావలసిన వరంబుగోరు మిచ్చెదననియె. అతండో స్వామీ! నాకు నీవాయుధముల నిచ్చితివను ఖ్యాతినిమిత్తము శిలాబింబమునందు గాని యర్చాబింబము నందు గాని, శంఖచక్రములను ధరింపవద్దని కోరెను. అందులకాదేవుడంగీకరించి తిరిగి శంఖచక్రములను ధరింపలేదు. పార్శ్వములయందు మాత్రమదృశ్యముగా నున్నవి అని యున్నది.

ఇందువలన వేంకటేశ్వరుడు తన శంఖ చక్రములను తొండమానుని కిచ్చినట్లును, అతని కోరిక మీద మరల ధరింపకున్నట్లును తెలియుచున్నది అందుచేతనే బ్రహ్మాండపురాణములో చెప్పిన రీతిగా కలియుగమునందు స్వామివారికి కృత్రిమశంఖ చక్రములను తొండమానుడే యిచ్చినాడనియు వాటినే స్వామిధరించి యుండెననియు స్వీయములైన శంఖచక్రముల దృశ్యములుగా పార్శ్వములయందుండినవనియు నిశ్చయార్థము మరియు

32. భవిష్యోత్తర పురాణాంతర్గత వేంకటాచలమాహాత్మ్యము

14వ అధ్యాయము

శ్లో॥ స్వకిరీటం దదౌ తస్య శంఖచక్రే చ కౌస్తుభం ।
పీతాంబరమలంకారం కులాలస్య మహాత్మనః ॥
రమాయా భూషణంతావత్తమాలాయాశ్చ సందదౌ ।
దివ్యం విమానమారుఢౌ విష్ణునా దత్తవైభవౌ ॥
కులాలదంపతీభక్తౌ పశ్యతస్తస్యభూపతేః ।
జగ్మతుర్విష్ణుభవనం సాయుజ్యపదవీం గతౌ ॥
కులాలపదవీం దృష్ట్వా తొండమాన్నృపసత్తమః ।
వ్రీడితః పుండరీకాక్షం శ్రీనివాసమభాషత ॥
మద్రాష్ట్ర గతశూద్రస్య సర్వదాపాపకారిణః ।
సద్గతిస్తుత్వయాదత్తా కాగతిర్మమబాంధవ ॥

తా : శ్రీనివాసుడు తన కిరీట శంఖ చక్ర కౌస్తుభ పీతాంబరములను లక్ష్మీదేవికి భూషణమైన తమాలయు కులాలున కిచ్చెను. ఆ కులాల దంపతుల దేవవిమానారూఢులై విష్ణుదత్త వైభవముతో తొండమానుడు చూచుచుండగ విష్ణుసాయుజ్యమును పొందిరి. అదిచూచి తొండమానుడు సిగ్గుపడి నారాజ్యమునందు గల శూద్రునకు సద్గతి నిచ్చితిని. ఓ బాంధవా! నాగతియేమని శ్రీనివాసునడుగుచున్నాడు. ఇందువలన తొండమానుని యందు వాత్సల్యముచే శంఖచక్రములు ధరింపకున్నను అవి తన స్వాధీనములోనే యుండి కావలసినప్పుడు తాను ధరించుటగాని యితరుల కిచ్చుటగాని కలిగియున్నట్లు దీనివలన తెలియుచున్నది. తొండమాను డాలయగోపుర ప్రాకారవాపీ కూపారామ సోపానాదులను గట్టించి వైఖానసులచే స్వామివారిని విమానమందు బ్రతిష్ఠింపజేసి వారిచేతనే యర్చింప జేయుచుండెను. ఆ రాజునకు తరువాత వారు గూడ నట్లనే

చేయించుచుండిరి. గాని యరాజకముగా లేదు. రామానుజుల వారును తొండమానునకు తరువాత స్వకాలములోనే యుద్భవించిరి గాని విశేష కాలాతీతముగా లేదు. అంత స్వల్పకాలములోనే తిరుపతి యర్చక హీనమై శైవవైష్ణవులు స్కందుఁడనియు వేంకటేశ్వరుఁడనియు పెనుగులాడుచుండిరనియు రామానుజుల వారు వేంకటేశ్వరులకు విష్ణ్వాయుధములు ధరింపజేసిరనియు ప్రపన్నామృతములో వ్రాయుట మిక్కిలి యద్భుతముగా నున్నది. (అట్లనే కావచ్చును). విష్ణ్వాయుధములు ధరింపజేసిన పిమ్మట అర్చకుల నెవ్వరి నేర్పాటు చేసిరి. ఆవిషయము దలంపనేలేదా. ఆలయమునకు బ్రధానులర్చకులు గదా? అట్టి ప్రధానాంశము దలంపకుండుటచే వీరు తిరుమలకు వచ్చిరా లేదా అను సంశయముకూడా గలుకుచున్నది. వచ్చినను

33. బ్రహ్మాండ పురాణాము వసిష్ఠ నారద సంవాదము
(వేంకటాచలమాహాత్మ్యము)

శ్లో॥ వైఖానసమఖారంభో వృషజ్ఞేయో వృషాచలః ।
వైఖానసమునిశ్రేష్ఠ పూజితాయ నమోనమః ॥

అని వేంకటేశ్వరాష్టోత్తరము. గావున శ్రీనివాసుడెప్పుడును వైఖానసార్చనా పరతంత్రుడగుటచే నచ్చట తమ ప్రయత్నమేమియు శ్రీజగన్నాధమువలెనే కొనసాగదని తలంచి స్వామివారిని మాత్రము దర్శించి సత్యవ్రత క్షేత్రమునకు బోయిరని తెలియఁవచ్చును. శ్రీ తిరుమలాచార్యులవారును శ్రీనివాసు నర్చించుచు వేంకటాద్రియందే నివసించి యుండిరని చెప్పవచ్చును.

భూతపురి యందురామానుజు లర్చారూపము నొందుట.

శ్లో॥ అర్చాయాస్సమ్యగేవాస్యాః కేశవస్వామి సన్నిధౌ ।
దాశరధ్యాత్మజోధీమాన్ విద్వద్భిర్వైష్ణవైస్సహ ॥

యథావిధియథాశాస్త్రం ప్రతిష్ఠామకరోన్మహాన్ ।
జలవాసాభిషేకాది కాలేషు యతిభూపతేః ॥
ఆయాసస్సుమహానాసీచ్ఛ్రీరంగే నివసం స్తదా ।
నేత్రోన్మీలనకాలేతు రక్తం సుస్రావ నేత్రయోః ॥
అకస్మాన్మమదేహస్య చాయాసస్సుమహానభూత్ ।
ఇత్యేవం లక్ష్మణాచార్యస్తదాసంజాత విస్మయః ॥
అకస్మాల్లక్ష్మణార్యస్య రక్తం నేత్రయోస్స్రుతం ।
విలోక్యవిస్మయం జగ్ముః సర్వే శ్రీవైష్ణవోత్తమాః ॥

తా : భూతపురికేశవస్వామి సన్నిధియందు శాస్త్ర విధ్యుక్తముగ రామానుజార్చా విగ్రహమును, విద్వాంసులైన వైష్ణవులతో గూడి దశరథ్యాత్మజుడైన, లక్ష్మణాచార్యులు ప్రతిష్ఠ చేసెను. జలాధివాసాభిషేకాది కాలములయందు, శ్రీరంగమునందు నివసించియున్న యతీంద్రున కాయాసము గలిగినది. నేత్రోన్మీలన కాలమందు నేత్రములు నుండి రక్తస్రావమైనది. అకస్మాత్తుగా నా శరీరమున కాయాసము గలిగినదని లక్ష్మణాచార్యులాశ్చర్యము నొందెను. అకస్మాత్తుగా లక్ష్మణాచార్యుల నేత్రములనుండి జారిన రక్తమును జూచి శ్రీవైష్ణవులందరు విస్మయము నొందిరి అని యున్నది.

భూతపురియందు శ్రీకేశవమూర్తిని, హారీతమహారాజు వైఖానస విధానముచే బ్రతిష్ఠింపజేసి యా పెరుమాళ్ళు నిర్మించుటకు, శ్రీ వైఖానసులనే నియమించినట్లు భూతపురీమహాత్మ్యము జెప్పుచున్నది. 1. ఆకేశవస్వామివారిని నేటివరకు వైఖానసులే యర్చించుచున్నారు. అట్టి కేశవుని సన్నిధియందు రామానుజుల వారి నర్చారూపముగా వైఖానసాగమ ప్రకారముగా ప్రతిష్ఠించిరా? లేక పాంచరాత్రాగమ ప్రకారమా. 2. పాంచరాత్రాగమ ప్రకారమేయైనచో పాంచరాత్రులే యర్చకులుగా నుండవలెను. అట్లుగాక నేటివరకును వైఖానసులే యర్చించుచున్నారు.

3. మొదట పాంచరాత్రాగమ ప్రకారమే ప్రతిష్ఠించి తరువాత వైఖానసుల కిచ్చిరా. 4. స్వాధీనమైనంతవరకు వైఖానసులను తీసివేసి, పాంచరాత్రము చేసిన రామానుజుల నర్చించుటకు వైఖానసులకేల యిచ్చెదరు, వారలెట్లు అంగీకరించిరి. 5. తమకు సర్వస్వాతంత్ర్యము గల శ్రీరంగము నందేల యర్చారూపముగా నుండుట కంగీకరించలేదు. వైఖానస స్థలమైన భూతపురియందేల కోరుకొనిరి. 6. భూతపూరియందర్చాబింబమున తమకళావాహనము సేయునప్పుడు, తాము శ్రీరంగమునందేల యుండవలయును. 7. తమశిలా విగ్రహమును మరియొకరిచేత భూతపురికేల పంపవలెను.

అని యీ మొదలైన కొన్ని సంశయములు కలుగుచున్నవి. ఇందుకు జనశ్రుతియెట్లన. 1. రామానుజులవారు దిగ్విజయము జేసి, విశిష్టాద్వైత మతమును వ్యాపక మొనర్చి తుదకు తామర్చారూపముగ నుండదలంచి శిలారూపమును జేయించి తమ శిష్యులైన పాంచరాత్ర వైష్ణవులకు జూపించి వారి యాగమ ప్రకారము తమ కళల నాబింబమందారోపింపుడని యాజ్ఞచేసి రనియు. 2. వారలట్లు సేయలేకుండుటచే విఫల మనోరథులయి వైఖానసులచే చేయించదలంచి శ్రీరంగమున వైఖానసులు లేకుండుటచే భూతపురికి దానువచ్చిన యెడల యచ్చట వైఖానసులు తాను తమ వారికి చేసిన యుపకృతులకేమి సేయుదురో యనుభయంబున తాము శ్రీరంగమునందే యుండి తమ యర్చాబింబమును మాత్రము భూతపురియందుగల వైఖానసులవద్దకు బంపినట్లైన నీ రూపమందా రూపమారోపింప జేయగోరిరనియు. 3. వైఖానసులును తమ వారు విశేషించి లేకుండుటచేతను అదివరకు రామానుజులచే నపకృతి బొందియుండియు ప్రకృతమున విస్తరించియున్న రామానుజ మతావలంబకుల కనుకూలముగ నుండుననియు, అందువలన తమకు వారి బాధకము లుండవనియును లౌకికము నాలోచించి, యందుల కంగీకరించి రనియు, 4. రామానుజులవారి కళలను తీయునప్పుడు, అధోభాగమునుండి

యూర్ధ్వభాగమునకు తీయవలయునా, లేక యూర్ధ్వము నుండి యధోభాగమువరకు తీయవలయునా యని యడిగిరనియు. 5. రామానుజులవారూర్ధ్వ భాగమునుండి కళలను తీసిరేని, ముందు నేత్రావరోధము సంభవించును. మిగిలిన యవయవాన్వేషణ మండదు గాన నధోభాగము నుండియే తీయవలయునని చెప్పి పంపిరనియు. 6. అట్లు పాదములు మొదలు కంఠము వరకు రామానుజుల కళలను వైఖానసులు మంత్రబలముచే నాకర్షించి శిలయందారోపించిరనియు. 7. అట్లా రోపించునపుడారామానుజుల వారి యవయవములు శిథిలములై శిలయందలి యవయవములు చలించినవనియు, నేత్రములు తీయునప్పుడు శరీరమున నున్న నేత్రమునుండి రక్తము జారినదనియు. 8. అది చూచి యచ్చటనున్న వారలందరు నాశ్చర్యము నొందిరనియు. నట్లు కళలు తీయునప్పుడా శ్రీరంగములోనున్న రామానుజుల వారికి పూర్తిగా శరీరాయాసము కలిగినదనియు. వైఖానసుల యద్భుత మాహాత్మ్యంబునకు సంతసించి తమ సన్నిధియందు గూడ ప్రథమ తీర్థగౌరవంబు లర్చకులకు నొసంగిరనియు కింవదంతి గలదు. కొంతవరకు ప్రకృతమును గానవచ్చుచున్నవి. తిరుమలాచార్యులవారును శ్రీనివాసునియందైక్యము నొందిరి.

శ్లో॥ విప్రనారాయణాచార్యస్తతో వానంతయాజినః ।
అనంతనారాయణార్యస్సూత్రాణాం వృత్తికారకః ॥

తా : తిరుమలాచార్యులవారి యనంతరము విప్రనారాయణాచార్యులు వసంతయాజ్యాచార్యులు అనంతనారాయణాచార్యులును, గలరు. అనంతనారాయణాచార్యుల వారిచే బ్రహ్మసూత్రములకు వార్తికోద్గ్రాహిణి, అనువృత్తి చేయబడినది.

34. శ్రీనివాసాచార్యులవారి చరిత్రము

శ్లో॥ తచ్ఛిష్యం శ్రీనివాసార్యం శ్రీనివాసకృపాస్పదం ।
శ్రీమద్రామాయణాదీనాం వ్యాకర్తారం మహామతిం
ధ్వనిప్రస్థానపరమాచార్య ఇత్యపి విశ్రుతమ్ ॥

తా : వారి శిష్యులు శ్రీనివాసాచార్యులవారు, వీరు శ్రీనివాసకృపాపాత్రులును, శ్రీమద్రామాయణాదులకు వ్యాఖ్యాతలు, ధ్వనిప్రస్థాన పరమాచార్యులను బిరుదముగలవారు. వీరు వ్రాసిన శాకుంతల వ్యాఖ్యానములో.

శ్లో॥ వైఖానసాన్వయ పయోధి మృగాంకమూర్తి
శ్రీకౌశికో విజయతే సహి తిమ్మయాఖ్య.
శ్రీవేంకటేశచరణాంబుజ నిత్యపూజా
పూతాకృతిర్గుణనిధిర్మహితోమనీషీ.
తస్య పుత్రోస్తి విద్యానాం స్వయంవరపతిః కవిః
వ్యాఖ్యాతా నాటకాదీనాం శ్రీనివాస ఇతిశ్రుతః
యం శ్రీనివాసమఖిలాగమసార సింధు
కుంభోద్భవం బుధజనాః పరికీర్తయంతి
సోహం విచార్య భరతాదిముని ప్రణీతం
శాస్త్రం కవీంద్రరచితాని చ నాటకాని
న్యాయం ఫణీంద్రపణితిం కపిలస్య తంత్రం
కాణాదతంత్రమథజైమినినా కృతంచ
టీకాం కరోమి విదుషాం పరితోషణాయ
శాకుంతలస్య వృషశైలపతేః ప్రసాదాత్.

అని వ్రాసిన యీ శ్లోకములను విచారించగా, వీరు కౌశికస గోత్రులు. శ్రీ వేంకటేశ్వర నిత్యపూజాధురంధరులైన తిరుమలాచార్య పుత్రులు. విద్యలకు

స్వయంపరపతి, నాటకాదులకు వ్యాఖ్యాతలు, భరతాదిముని ప్రణీతములై శాస్త్రములకును కపిలతంత్ర కాణాదతంత్ర జైమిని తంత్ర అభిజ్ఞాన శాకుంతలములకు వ్యాఖ్యాతలు అని తెలియుచున్నది.

శ్రీమద్రామాయణ వ్యాఖ్యానము శ్రీనివాసాధ్వరీంద్రులచే వ్రాయబడినదని యిలత్తూరు సుందర రాజాచార్యులచే శ్రీదీక్షితుల చరిత్రంబున వ్రాయబడినది. వాసుదేవభట్టాచార్య ప్రణీతమైన మోక్షోపాయప్రదీపికయు గురుపరంపరయు నీ మహామహులే రామాయణ వ్యాఖ్యాతలని నిరూపించుచున్నది. మరియొకచో శ్రీనివాసదీక్షితుల వారే వ్యాఖ్యానము వ్రాసిరనియు నది కొంతవరకు శిథిలమైనదనియు వీరు తిరిగి పూర్తి చేసిరనియు, నా కారణముచేత నుభయులు వ్యాఖ్యాతలయిరని తెలియుచున్నది. వీరు వ్యాఖ్యానాంతిమ గద్యంబున శ్రీరమణ వేంకటాచలేశ్వర పాదారవింద సమారాధక శ్రీవేంకటభట్ట ఇతి గోత్రక్రమాగత భట్టబిరుదధ్వని ప్రస్థానపరమాచార్య అష్టభాషాచక్రవర్తి శ్రీనివాసాచార్య విరచితాయాం, అని వ్రాయుటచేతను. వీరి జన్మభూమి తిరుపతియనియు, కులక్రమాగత వేంకటభట్ట బిరుదము వీరికి గలదనియు, వ్యంగ్య ప్రాధాన్య కవితారచనా ధురంధరులగుటచే, ధ్వని ప్రస్థాన పరమాచార్యులనియు, మాగధ, పైశాచిక, అపభ్రంశ, మహారాష్ట్ర శూరసేన, ప్రాకృత, గైర్వాణాంధ్రములను నష్టభాషలయందమితంపు సాహితీగరిమ, గలవారలగుటచే. అష్టభాషా చక్రవర్తి యనియు ప్రఖ్యాతి వహించిరని తెలియుచున్నది. మరియు వీరి యభిజ్ఞాన శాకుంతల వ్యాఖ్యానంబున. 14వ పుటయందు, ఏతేషాంలక్షణం మదీయ మాళవికాగ్నిమిత్రీయవ్యాఖ్యనే ద్రష్టవ్యం అనియు 23 పుటయందు, యథావా మదీయే నైషధానందే అనియు, కవుల నిరంకుశత్వమును గూర్చి చర్చింపుచో.

శ్లో॥ బాధంసంతి మహీతలేషు కవయః తత్రాప్య సౌగణ్యతే
ముఖ్యోవేంకట నాథ పూజనపరః శ్రీశ్రీనివాసఃకవిః
యే మాసాః కుసుమాకరా అపిమధుః పుష్పాకరో భణ్యతే
యే జాతా మలయేన తే మలయజాస్సాతు ప్రధాచందనే.

అనుటచేతను, 80వ పుటయందు నలునిచేత హంసను గూర్చి దమయంతి యనురాగముయొక్క స్వప్న దర్శన బీజమును తననైషధ్యానంద నాటకమున వాకృవ్వబడెననియే తద్వ్యాఖ్యానమున మహాకవి కాళిదాస కవితారీతుల దలపోయుచు.

శ్లో॥ అద్య స్వప్నే ప్రియసఖ మయాదర్శితా
చిత్రలోకే భూషాయోషాఫణితి మనసోరప్యలక్ష్యానుభావా
స్మారంస్మారం తరళనయనాం తాం తపత్యంతరాత్మా
వారం వారం విసృజతిశరాన్ పాతకీ పంచబాణః

అను నీ శ్లోకము హెచ్చరించుటవలనను, మఱియొకచోట మదియే రసికానందే ప్రహసనే, అనియు వ్రాయబడి యుండుటచే మహాకవికాళిదాస విరచితములైన, శాకుంతల మాళవికాగ్ని మిత్రములకు వ్యాఖ్యాతలైనట్లును, రసికానందమను ప్రహసనమును, నైషధానందమను నాటకమును రచించిరని తెలియుచున్నది. శాకుంతలమునకు, రాఘవభట్టును, వేముల రామచంద్రారెడ్డియు వేరు వేరుగా వ్యాఖ్యానములు వ్రాసిరి. యవిగచ్ఛద్వ్యాఖ్యలేగాని వీరు వ్రాసిన రీతిగా విస్తృతములు గావు రామచంద్రారెడ్డి వ్యాఖ్యానమునందు శ్రీనివాసాచార్యులవారిచే వ్రాయబడిన వ్యాఖ్య గంభీరమై భావవిస్తృతమైనదగుటచే సంస్కృత భాషాజిజ్ఞాసులకు సులభబోధకరమగురీతి నేను వ్రాయుచుంటినని, వ్రాయుట చేతను శ్రీనివాసాచార్యులవారు రామచంద్రారెడ్డికంటె పూర్వులని తెలియుచున్నది. వేముల రామచంద్రారెడ్డి తాను వ్రాయు శాకుంతళ వ్యాఖ్యానములో

నెల్లూరుమండల మేలుచున్న రాయక్షితీంద్ర పుత్రులు. 1540 హూణశకాబ్దమునకు సమకాలికులునగు శ్రీతిరుమలరాయశేఖరునాజ్ఞగొని యీశాకుంతలమునకు వ్యాఖ్యానము వ్రాయుచుంటినని వ్రాయుటచే తిరుమలరాయశేఖరునకు రామచంద్రారెడ్డి సమకాలికుడని చెప్పవచ్చును. అంతకు పూర్వము సుమారు నూటయిరువది సంవత్సరములు క్రీస్తు. 1420 సంవత్సరము మొదలీ శ్రీనివాసాచార్యుల వారిజీవిత కాలమని యొక విధముగా నిర్ణయించుచున్నారు.

శ్లో॥ తచ్ఛిష్యం వేంకటాచార్యం గోవిందార్య మతఃపరం ।
గోపాలాచార్యమనఘం యోఽ తనోత్ప్రీతయేహరేః ॥
శ్రీవైఖానససూత్రాను క్రమణీం మణిసన్నిభాం ।
భగవచ్ఛాస్త్రతత్వార్థమంజూషాం తత్వదీపికామ్ ॥

తా : ఆ శ్రీనివాసాచార్యులవారికి వేంకటాచార్యులవారును వారికి గోవిందాచార్యుల వారును వారికి గోపాలాచార్యుల వారును శిష్యులై యున్నారు. యీ గోపాలచార్యుల వారిచే ఈ వైఖానస సూత్రానుక్రమణికయు భగవచ్ఛాస్త్ర తత్వార్థ మంజూషయు, తత్వదీపికయు నను గ్రంథములు శ్రీహరిప్రీతిగా వ్రాయబడినవి.

శ్లో॥ తతశ్శ్రీకృష్ణమాచార్యం, కలాన్యాస గురుం హరేః
తచ్ఛిష్యం పెరుమాళ్లార్యం సారసంగ్రహదేశికం ।
తతోభాగవతాచార్యం యోఽ కార్షీద్వైష్ణవామృతమ్ ॥

తా : తరువాత కృష్ణమాచార్యుల వారు వీరు శ్రీహరికి కలాన్యాసగురువులు. వారికి శిష్యులు పెరుమాళ్లాచార్యులు వీరు సారసంగ్రహమును గ్రంథకర్తలు. తరువాత భాగవతాచార్యులవారు వీరు వైష్ణవామృతము అను గ్రంథము వ్రాసిరి. అందు విశేషించి వైష్ణవ మహిమంబు వర్ణింపబడి యున్నది.

శ్లో॥ నృసింహాచార్యమనఘం వైవాహిక గురుంహరే ః ।
రామానుజార్యం తచ్ఛిష్యం యోతనోచ్ఛ్రుతిసంగ్రహం ।
ద్వాదశోపనిషద్వ్యాఖ్యాం గంభీరా బ్రహ్మదర్శినీమ్ ॥

తా : ఆ భాగవతాచార్యులవారికి నృసింహాచార్యుల వారును వారికి రామానుజాచార్యుల వారును శిష్యులై యున్నారు. ఈ రామానుజాచార్యుల వారిచే శ్రుతిసంగ్రహమైన పండ్రెండు ఉపనిషత్తులకు గంభీరమైన వ్యాఖ్యానము వ్రాయబడినది.

శ్లో॥ వరదార్యం మహాత్మానం కృతం షట్సూత్ర్యనుశ్రుతమ్ ।

తా : వారికి శిష్యులు వరదాచార్యులు వీరిచే వైఖానస సూత్రమునకు షట్సూత్ర్యనుశ్రుతియను వ్యాఖ్యానము వ్రాయబడినది.

శ్లో॥ తతోఽస్మదాచార్యపాదాన్ ప్రణమామి సహస్రశః ॥
భక్తైర్భాగవతైశ్చైవ పరమైకాంతసత్తమైః ।
వైఖానసైర్మహాభాగై రనూచానైశ్చ శోభితాం ॥
శ్రీలక్ష్మీవల్లభారంభాం విఖనోమునిమధ్యమాం ।
అస్మదాచార్య పర్యంతాం వందేగురుపరం పరామ్ ॥
శ్రియః కాన్తాయ కళ్యాణ నిధయే నిధయేఽర్థినాం ।
శ్రీ వేంకటనివాసాయ శ్రీనివాసాయమంగళమ్ ॥

ఇది శ్రీమద్వైఖానససూత్ర పవిత్ర గౌతమసగోత్ర నృసింహాచార్యపుత్ర, వాడపల్యన్వయ సకలసజ్జన విధేయ కృష్ణమాచార్య నామధేయ ప్రణీతంబైన పూర్వాచార్య చారిత్రమను నామాంతరముగల శ్రీ వైఖానసోపాఖ్యానంబు నందుత్తరభాగము సమాప్తము.

శ్రీమద్విఖనసమహాగురవేనమః

శ్రీవైఖానస చరిత్రము

శ్రీమాన్ వాడపల్లి కృష్ణమాచార్య విరచితము

శ్లో॥ నారాయణః పితాయస్య మాతాచాపిహరిప్రియా ।
భృగ్వాదిమునయశ్శిష్యాః తస్మై విఖనసేనమః ॥

శ్రీమదనంతకళ్యాణ గుణగరిష్టుండును శంఖచక్రగదాధారుండును వైఖానసాభిధేయుండును నగు శ్రీమన్నారాయణుండఖిలజగత్సృష్టి కొరకు తన నాభికమలంబున చతుర్ముఖునియు, నాచతుర్ముఖునిచే సృజింపబడి సంసారసాగర నిమగ్నులై భగవన్మహిమంబుల నెరుంగజాలక మాయా మోహితచిత్తులగు జనంబుల కజ్ఞానంబువాపి భగవత్తత్వంబు బోధించుచు తదారాధనాదికంబుల నెరవేర్చుచుండుటకై తన హృదయకమలంబున శ్రీ విఖనసమహామునిపుంగవునియు సృజించి సృష్టిక్రమంబు చతుర్ముఖునకును, అర్చనాక్రమంబు విఖనసాచార్యులవారికిని, తెలియజెప్పె. అప్పుడబ్జభవుండ ఖిలలోకంబులును మన్వాదులను సృజించి స్వాయంభువమనువుం జూచి నీవు భూలోకంబున కేగి ప్రజావృద్ధి సేయుమన నతండు జలాక్రాంతమై భూమి గానరాకుండుటచే నివాసంబునకు స్థలంబుగానక బ్రహ్మకుంజెప్పె. అతండు హరింబ్రార్థించె. ఆ హరి యజ్ఞవరాహరూపము ధరించి భూమిని రసాతలంబు నుండి యుద్ధరించె. అప్పటికి జరుగుచున్నకార్తీక మాసంబున శుద్ధనవమిరోజున కృతయుగము ప్రవేశించినది. అటుతర్వాత స్వాయంభువమనువు, యీ శుద్ధద్వాదశియందు ప్రవేశించె. ఇందుకు ప్రమాణమేమనగా, కార్తీకశుద్ధ నవమి కృతయుగాది యనియు, నీశుద్ధద్వాదశి స్వాయంభువమన్వాదియనియు పంచాంగముల యందుదహరింపబడుచున్నది. ఇందు విషయమై శ్లోకరూపకమైన ప్రమాణములు ప్రస్తుతము సందర్భము కాకుండుటచే నుదహరింపలేదు. వత్సర నిర్దేశ్యము తెలియకున్నది. శ్రీ వైఖానస మహాఋషి స్వాయంభువ మనువుకాలమందు మొదటి యుగమున శుక్ల సంవత్సర శ్రావణ

శుద్ధపూర్ణిమా సోమవాసరంబున శ్రవణనక్షత్రసింహలగ్నమందు నైమిశారణ్యమునకు వచ్చినట్లు ప్రమాణము కలదు. యెట్లన

శ్లో॥ స్వాయంభువమనోః కాలే యుగాదౌ శుక్లవత్సరే ।
శ్రవణే శ్రావణే శుక్ల పౌర్ణమ్యామిందువాసరే
సింహలగ్నేచ సంయుక్తే విఖనా ప్రాప నైమిశం ॥

అని మరీచిప్రోక్తమైన యానందసంహిత యందు గలదు. గాన స్వాయంభువమనువింతకు పూర్వమే ప్రభవసంవత్సరముగాని విభవసంవత్సరముగాని కార్తీక శుద్ధద్వాదశిరోజున భూమి యందు ప్రవేశించెనని తోచుచున్నది.

స్వాయంభువమనువు ప్రజావృద్ధిసేయు కథ (భాగవతము తృతీయస్కంధములో)

స్వాయంభువమనువును శతరూపయను నొకకన్యకయును బ్రహ్మ శరీరము నుండి జన్మించి వారిరువురును మిధునంబయ్యె. ఆమిధునంబునకు ప్రియవ్రతోత్తానపాదులను నిర్వురుపురుషులును ఆకూతి దేవహూతి ప్రసూతులను కన్యకాత్రయంబును బుట్టిరి. అందాకూతిని రుచికునకును, దేవమూతిం గర్దమునకును, ప్రసూతిం దక్షునకును, యిచ్చి స్వాయంభువ మనువు వివాహములచేసె. వారలవలన సంతతులు విస్తరించి క్రమంబుగా జగంబులు పరిపూర్ణంబులయ్యెనని చెప్పియున్నది. గాన స్వాయంభువమనువుకాలము నుండియు, యోనిజత్వము కలిగినది. అంతకు పూర్వము మానసికసృష్టియని తెలియదగినది. మానసిక సృష్టియంతయు శ్రీమహావిష్ణువలనను చతుర్ముఖబ్రహ్మవలనను జరిగినది. గనుక వీరలుభయులుకును విఖనసశబ్దాభిధేయములుండుటచే వారి మానసపుత్రులగు వారికందరకును వైఖానసాభిధేయములే జగత్ప్రసిద్ధములగు శ్రుతిస్మృతి పురాణాదులం బేర్కొనబడినవి. శ్రీహరికిని బ్రహ్మకును విఖనస శబ్దాభిధేయము లుండినట్లు ప్రమాణములు. విష్ణువిషయము : భారతమందు

సహస్రనామాధ్యాయములో **"వైఖానస్సామగాయనః దేవకీనందనః"** అని యున్నది. అనగా శ్రీమన్నారాయణుండు **వైఖానః సామగాయనః దేవకీ నందనః** అను విశేషణవిశిష్టుడై యున్నాడు. దేవకీనందనుడనుటచే కొందరికి మనుష్య మాత్రుడని యుద్దేశ్యము కలుగవచ్చును. హరివంశములో

శ్లో॥ ఏషనారాయణ శ్రీమాన్ క్షీరార్ణవనికేతనః ।
నాగపర్యంకముత్సృజ్యహ్యాగతో మధురాపురీం ॥

అని యున్నది. యిచ్చట నాగపర్యంకమును వదలి మధురాపురికి యీక్షీరార్ణవనికేతనుడగు నారాయణుడు వచ్చెనని చెప్పుచున్నది గాన దేవకీనందనుడగు శ్రీకృష్ణభగవానుడు సాక్షాన్నారాయణుడేయని తెలియదగినది. మరియు, అమరనిఘంటువులో **"దేవకీనందన శ్శౌరిః॥"** అని యున్నది గాన దేవకీనందనుడగు శ్రీకృష్ణభగవానులు సాక్షాన్నారాయణుడేయని తెలియదగినది. యీ నారాయణుని యాత్మకుగూడ విఖనస్ అను నామమున్నది. యిందుకు ప్రమాణము. ఆనందసంహితలో

శ్లో॥ నారాయణస్య యశ్చాత్మా విఖనా ఇతివర్తతే ॥

అని యున్నది. భాగవతము దశమస్కంధములో గోపికాగీతలలో **'విఖనసార్థితో విశ్వగుప్తయే॥'** అని యున్నది. యిచ్చట విఖనసాబ్రహ్మణా అని యున్నది. అనగా విఖనసా బ్రహ్మచేతను అని యిచ్చట యర్థము కలదు. గనుక శ్రీమహావిష్ణునకును చతుర్ముఖునకును విఖనసాభిధేయములు కలవని తెలియదగినది. మరియును వేదవిభాగము కన్న పూర్వమందుగల వేదసముదాయమునకు వైఖానస శాఖయని పేరుండినట్లును ఆవైఖానసశాఖను భగవంతుడు శ్రీవిఖనసునికుపదేశించినట్లును మరీచిప్రోక్తమైన యానందసంహిత యందు గలదు.

శ్లో॥ యావత్సంమిళితావస్థా వేదానాం వ్యసనాత్పురా ।
తాంతు వైఖానసీం శాఖామాదావధ్యాపయన్మునిమ్ ॥

అని యున్నది. యిందు మునియనుటచే కథాసందర్భార్థమున వచ్చిన మునిశబ్దము గనుక శ్రీవిఖనస మహామునియనియే చెప్పవలెను. వేదసముదాయమునకు వైఖానసశాఖ యని పేరుండుటయును, ఆవైఖానసశాఖ నాధారముజేసుకొని వైఖానస ఋషి సూత్రము రచించుటచే నీఋషిచెప్పిన సూత్రమునకే వైఖానస సూత్రమని పేరు. **శ్లో॥ శ్రౌతం వైఖానసం ప్రోక్తం ॥** అని పద్మపురాణంబునగలదు. అర్థము – వైఖానస సూత్రము శ్రౌతమును చెప్పును. అనగా వైఖానస సూత్రము వేదసమ్మతమైనదని భావము. యీ సూత్రానుష్ఠాతలందరు వైఖానసులని చెప్పబడుదురు. యీ వైఖానసఋషి వానప్రస్థాశ్రమధర్మములు తమ సూత్రమందు చెప్పెను.

అవియెట్లనిన, ప్రమాణము వైద్యనాథదీక్షితీయం వర్ణాశ్రమాచారకాండలో వానప్రస్థాశ్రమవిధిలో

శ్లో॥ పుష్పమూలఫలైర్వాపి కేవలైర్వర్తయేత్సదా ।
కాలపక్వైస్స్వయం శీర్ణైర్వైఖానసమతేస్థితః ॥

విఖనసాప్రోక్తం సూత్రం వైఖానసం తత్ర హి వానప్రస్థధర్మస్య పూర్ణ ఉపదేశః ॥ అని యున్నది. అనగా వానప్రస్థులు కాలపక్వములై స్వయముగా వ్రాలిన పుష్పములచేతను కందమూలఫలములచేతను యెల్లప్పుడు వర్తించతగినదని వైఖానససూత్రమందు కలదు. గనుక వానప్రస్థాశ్రమ స్వీకారమునకు వైఖానససూత్రమే ముఖ్యాధారమైయున్న కారణముచే వానప్రస్థులు వైఖానసులని జెప్పబడుదురు. మరియును, సచరాచరస్వరూపుడగు శ్రీ మహావిష్ణుని యాత్మకు విఖనస అను నామధేయముండుటయును, ఆయాత్మవలన జనించిన ఋషికి విఖనస అను నామధేయము చేయుటయును ఆవిఖనసమునిచే చెప్పబడిన సూత్రము వైఖానసమని చెప్పబడుటయును, ఆ వైఖానససూత్రమందు వానప్రస్థాశ్రమవిధి యుండుటయును. ఆ ప్రకారము వానప్రస్థాశ్రమస్వీకారము

చేయుటయును, యీవిఖానసఋషియును శిష్యులును వనములయందే సంచరించుచు వానప్రస్థులుగా నుండుటయును వీరియాశ్రమస్థులకు వీరిసూత్రానుష్ఠాతలకును వైఖానసులనియు వానప్రస్థులనియు పేరుగలిగినది. మరియుననేకచోటుల వైఖానస ఋషులనియు నుదాహరణములు గలవు. వైఖానసఋషి తనశిష్యులతో నైమిశారణ్య క్షేత్రమును ప్రవేశించి తపోనిష్ఠాగరిష్టులై యున్నారుగనుక ఋషిపర్యాయములు గలిగినవి. యీవైఖానసఋషి తనశిష్యులతోకూడ స్వాయంభువమనువు కాలములో భూలోకమున నైమిశారణ్యమునకువచ్చి వైవస్వతమనువు కాలమువరకు నెచ్చటనెచ్చట నుండిరో తెలియకున్నది. దిలీపమహారాజునకు వైఖానసఋషి కనుపించినట్టును, ఆవైఖానసఋషిని దిలీపుడు మాఘస్నాన మాహాత్మ్యమడిగినట్లును, తెలుగు పద్మపురాణంబున గలదు. యీ దిలీపునకు శ్రీరామమూర్తి అయిదవ పురుషుడైనట్లును, తెలుగు పద్మపురాణంబున గలదు. యీ దిలీపునకు శ్రీరామమూర్తి అయిదవ పురుషుడైనట్టు మహాకవి కాళిదాసకృతమగు రఘువంశంబున జెప్పబడినది. యీ శ్రీరామమూర్తి వైవస్వతమన్వంతరమున నైదవత్రేతాయుగ మందవతరించినట్టు శ్రీరామకాలనిర్ణయ బోధినియందు గనుపించుచున్నది. గాన దిలీపమహారాజంతకు పైవాడు గావలెను. అటుతరువాత నీవైఖానసులు రామాయణ కాలమునాటికి తూర్పున సౌమనస శిఖరమందును ఉత్తరదిశయందు మైనాకమునకవ్వల నొక యాశ్రమమందును కలరనియు, శరభంగాశ్రమమందున్న శ్రీరామమూర్తిని దర్శింపవచ్చిరనియు, మైనాకమున కవ్వల వైఖానససరస్సు కలదనియును, వసిష్ఠాశ్రమమందుండిరనియు, నీవిధములైన ప్రమాణములు శ్రీమద్రామాయణంబున గనుపించుచున్నవి. రామాయణకథ జరిగి యిప్పటికి యిరువదిమూడు మహాయుగములైనది. వైఖానసులుత్తరమున మైనాకమునకవ్వలనున్నట్టుప్రమాణము. రామాయణం కిష్కింధ కాండలో 43వ సర్గలో 32-33 శ్లోకములు. 32॥

శ్లో॥ తందేశం సమతిక్రమ్య ఆశ్రమం సిద్ధసేవితం ।
సిద్ధావైఖానసాస్తత్ర వాలఖిల్యాశ్చతాపసా ॥
వంద్యాస్తేతు తపస్సిద్ధా స్తపసావీతకల్మషా ।
ప్రష్టవ్యాశ్చాపి సీతాయాః ప్రవృత్తిం వినయాన్వితైః ॥

అని యున్నది. అనగా ఆ దేశమును దాటిపోగా సిద్ధసేవితమగు నొక యాశ్రమముగలదు. అందు అణిమాద్యష్టైశ్వర్యములు గలవారలును, దవస్సంపన్నులును, నగు వైఖానసులును వాలఖిల్యులును, వసించియుందురు. తపోబలంబున నణిమాద్యష్టసిద్ధులను బొంది పాపరహితులైయున్న యమ్మహాత్ములకు మీరవశ్యము నమస్కరించి వినయపూర్వకముగా సీతాదేవి వృత్తాంతమడుగవలయునని సీతాన్వేషణార్థమై యుత్తరదిశకు బంపిన శతబలి మొదలగు వానరులతో సుగ్రీవుడు చెప్పి పంపినాడు గాన నాసమయమున కచ్చటనుండిరని తేలుచున్నది. మరియు నచ్చట వైఖానససరస్సుకలదని కూడ వక్కాణించుచున్నాడు. యీసర్గలోనే 34వ శ్లోకము॥

హేమపుష్కరసంఛన్నం తస్మిన్ వైఖానసం సరః ।
తరుణాదిత్యసంకాశైర్హంసైః ప్రచలితంశుభైః ॥

అని యున్నది. అనగా లేతసూర్యునివలె ప్రకాశించుచున్నట్టియు, శుభకరములగు హంసలచే కదల్చబడుచున్నట్టియు, బంగారునీరుగల వైఖానస సరస్సచ్చట నున్నదని చెప్పినాడు. ఇది వైఖానససరస్సని చెప్పబడుటకు కారణము వీరానమీపమున నుండుటయును, దానియుపయోగమును వీరుజెందుట యునుగాతోచును. వైఖానసులకుపయోగమగుచున్న సరస్సు గనుక వైఖానససరస్సని పేరు రావచ్చును. ఇట్లే వాడుకవల్లను, భుక్తమువల్లను అనుభవమువల్లను సార్థకమైన నామధేయములనేకములుగలవు. (ఉదాహరణము) (భారతవర్షము)

(భరతఖండము) (హిందూదేశము అనునవి) తూర్పుదిక్కున సౌమనసశిఖరమందున్నట్లు ప్రమాణము రామాయణం కిష్కింధాకాండలో 40వ సర్గలో 60

శ్లో॥ తత్ర వైఖానసానామ వాలఖిల్యామహర్షయః ।
ప్రకాశమానాదృశ్యన్తే సూర్యవర్ణా స్తపశ్వినః ॥

అని యున్నది. అనగా అసౌమనసశిఖరమందు మహాతపస్సంపన్నులై సూర్యునకుంబోలితేజంబున రాజిల్లుచుండు వైఖానసులును వాలఖిల్యులును అను మహర్షులు దేదీప్యమానులై కానంబడుదురు. అని సీతాన్వేషణార్థమై తూర్పుదిశకు బంపిన వినతునితో సుగ్రీవుడు చెప్పినాడు. గాన నాసమయమందచ్చట నుండిరని తేలుచ్నుది.

శరభంగాశ్రమమందున్న శ్రీరామమూర్తిని దర్శింపవచ్చినట్లు ప్రమాణము. రామాయణం అరణ్యకాండలో 6వ సర్గలో 1-2 శ్లోకములు.

శరభంగే దివంయాతే మునిసంఘాస్సమాగతా ।
అభ్యగచ్ఛన్కాకుత్థ్సం రామం జ్వలితతేజసమ్
వైఖానసావాలఖిల్యాస్సంప్రక్షాళా మరీచిపాః ॥

అని యున్నది. అనగా శరభంగమహాముని పరమపదించినప్పుడు వైఖానసులు వాలఖిల్యులు సంప్రక్షాళులు మరీచిపులు మొదలగుమునులు రామదర్శనార్థమై వచ్చిరనియున్నది. గాన నాసమయమున కచ్చట నుండిరని యోచించదగియున్నది. యీ శ్లోకములలో (వైఖానసా) అను శబ్దమునకు మాహేశ్వరతీర్థులవారు **'విఖనసమునినాప్రోక్తం సూత్రమధికృత్య తన్మార్గా నుసారిణోవైఖానసా'** అని వ్రాసినవారు అనగా విఖనసమునిచే చెప్పబడిన సూత్రమునవలంబించి యామార్గముననుసరించినవారలందరు వైఖానసులని స్పష్టముగా వ్యాఖ్యానములో వ్రాసినారుగాన నిందువలన వైఖానసనులని చెప్పబడువారందరు విఖనసముని చెప్పిన సూత్రావలంబులేయని తెలియదగినది.

వసిష్ఠాశ్రమమందున్నట్టు ప్రమాణము. రామాయణం బాలకాండలో 51వ సర్గలో 27వ శ్లోకము.

ఋషిభిర్వాలఖిల్యైశ్చ జపహోమపరాయణైః।
అన్యైర్వైఖానసైశ్చైవసమంతాదుపశోభితం ॥

అని యున్నది. అనగా వసిష్ఠాశ్రమము జపహోమపరాయణులగు వైఖానసులచేతను వాలఖిల్యులచేతను, అంతటను ప్రకాశించుచున్నదని యర్థము. ఇవి వైవస్వతాంతర పంచమ త్రేతాయుగ ప్రమాణములు. యీ వైవస్వతాంతరమున ఇరువదియెనిమిదవ మహాయుగమున ప్రమాణములు. యీవైవస్వతాంతరమున ఇరువదియెనిమిదవ మహాయుగమున ద్వాపరమందు కామ్యకాది వనంబుల యందున్నట్లు ప్రమాణములు శ్రీమహాభారతమువల్ల తెలియబడుచున్నవి. అవియెట్లనిన (భారతం. అరణ్యపర్వంలో 8వ అధ్యాయంలో 16వశ్లోకం)

వైఖానసానాం సిద్ధానామృషీణామాశ్రమ ప్రియః ॥

అనగా సిద్ధులైన వైఖానస ఋషులకు ప్రియమైన ఆశ్రమములచ్చట నున్నవని కథాసందర్భమున ధర్మరాజుతో ధౌమ్యులవారు చెప్పినారు. మరియును శ్రీమహాభారతం అరణ్యపర్వాంతర్గత తీర్థయాత్రా పర్వములో ఋష్యశృంగోపాఖ్యానములో 113వ అధ్యాయములో 14–15–16 శ్లో॥ యుధిష్ఠిరుడు లోమశుని గూర్చి చెప్పుచున్నాడు. 14

శ్లో॥ ఉపస్పృశ్యేహ విధివదస్యాం నద్యాం తపోబలాత్ ।
మానుషాదస్మి విషయాదపేతః పశ్యలోమశ ॥
సర్వాన్ లోకాన్ ప్రపశ్యామి ప్రసాదాత్తవసువ్రత ।
వైఖానసానాం జపతామేషశబ్దో మహాత్మనామ్ ॥

అనియున్నది. అనగా యీనదియందాచమనముచేసి ఈ నదియనగా నప్పుడు వైతరణియను నదియొద్దనున్నారు. గాన యీనది అని చెప్పుచున్నాడు.

తపోబలముచే మానుష విషయముల నుండి విడువబడితిని. ఓలోమశమహామునీ! నీయనుగ్రహముచే సర్వలోకముల చూచుచున్నాను చూడుము. తపస్సంపన్నులును, మహాత్ములునగు వైఖానసుల ధ్వని అని చెప్పినాడు. 16

శ్లో॥ త్రిశతం వై సహస్రాణి యోజనానాం యుధిష్ఠిర
తత్రధ్వనింశృణోష్యేనం తూష్ణీమాస్వ విశాంపతే॥

అని లోమశుడు ధర్మరాజుతో తిరుగా జవాబు చెప్పినాడు. యెట్లనగా భా॥ ఓ ధర్మరాజా। ఈ వైఖానసుల ధ్వనిని నీవు మూడులక్షలయోజనముల దూరములో వినుచుంటివి. యూరకుండుము అని చెప్పినాడు. అనగా ఓ ధర్మరాజా! నీవు పైన చెప్పిన నదియందాచమనము చేసి, పుణ్యస్వరూపుడవైతివిగనుక యిచ్చటకు మూడు లక్షల యోజనముల దూరములోనున్న వైఖానసుల శబ్దములు నీకు వినుపించుచున్నవి. యూరకుండుమింకను వినుపింపగలవని భావము లోమశుడు ధర్మరాజుతో చెప్పినాడు. యిచ్చట మూడు లక్షల యోజనములలో నున్న ధ్వని వినుపించుచున్నదని చెప్పుటచే వ్యత్యాసముగా కనుపించునుగాని, ఆ నదియందాచమించుటచే దూరదృష్టి దూరశ్రవణములలవడునని యెరుంగవలయును. మరియును ఈ పర్వములోనే 125వ అధ్యాయంలో 17-18 శ్లోకములు.

శ్లో॥ చైత్యాశ్చైతేబహువిధా స్త్రిదశానాంయుధిష్ఠిర
ఏతశ్చంద్రమసస్తీర్థమృషయః పర్యుపాసతే॥
వైఖానసా వాలఖిల్యా పావకావాయుభోజనా॥

అనగా ఓ ధర్మారాజా! అనేక విధములైన ఈ యజ్ఞశాలలు దేవతలవి. ఇది చంద్రమస తీర్థము. దీనిని పరమపవిత్రులును, వాయుభోజనులును, ఋషులును, అయిన వైఖానసులును, వాలఖిల్యులును, సేవించుచున్నారు.

అని ధర్మరాజునకు లోమశుడు చెప్పుచున్నాడు. గాన ఈ ప్రమాణము వలన భారతకాలమునాటికి సర్వత్ర సంచరించుచుండిరని తెలియవలసి యున్నది. ఇందు విషయమై ఇంకను చాలాప్రమాణములు గలవు. గ్రంథవిస్తరభీతిచే నిందుదహరించలేదు. ఇంక వైఖానసఋషి యెంతకాలమై తనశిష్యులతో భూలోకమునకు వచ్చెనని విచారింపవలసియున్నది. ఈ ఋషి స్వాయంభువమనువు కాలములోనే అనగా 1-2 సంవత్సరములు తక్కువగా స్వాయంభువ మనువుతో సమానముగా భూలోకమును ప్రవేశించెనుగాన స్వాయంభువమన్వాది మొదలుకొని ఇప్పటికి జరిగిన మన్వంతరములు యుగములు సంవత్సరములు ఇంచుమించుగా నిందుదహరింపబడినవి :

కృతయుగ ప్రమాణము 17,28,000 పది ఏడులక్షల ఇరువదియెనిమిదివేలు.

త్రేతాయుగ ప్రమాణము 12,96,000 పండ్రెండులక్షలతొంబదియారు వేలు.

ద్వాపరయుగప్రమాణము 8,64,000 యెనిమిది లక్షల ఆరువదినాల్గు వేలు.

కలియుగ ప్రమాణము 4,32,000 నాల్గు లక్షల ముప్పది రెండువేలు.

వెరశి 43,20,000 నలుబదిమూడు లక్షలయిరువది వేలు.

ఈ మొత్తమొక మహాయుగమనబడును. ఇట్టి మహాయుగములు డెబ్బదియొక్కటి జరిగిన నొక మన్వంతరము.

మన్వంతర ప్రమాణము 30,67,20,000 ముప్పదికోట్ల అరువది యేడు లక్షల ఇరువది వేలు.

ఇట్టి మన్వంతరము లీవర కారు గతించినవి.

ఆమన్వంతరముల వివరము.

1. స్వాయంభువమనువు 2. స్వారోచిషమనువు 3. ఉత్తమమనువు 4. తామసమనువు 5. రైవతమనువు 6. చాక్షుషమనువు.

ఈయార్గురు మనువులకు గతించిన సంవత్సరములు.

1,84,03,20,000 ఒక యర్బుదము ఎనుబదినాల్గుకోట్ల మూడులక్షల ఇరువది వేలు.

ప్రస్తుతము జరుగుచున్నది వైవస్వతమన్వంతరము ఏడవది. ఇందుకు ప్రమాణము (మహాసంకల్పము) సప్తమే వైవస్వతమన్వంతరే అని యున్నది. ఈ వైవస్వత మన్వంతరమునకు జరుగవలసిన డెబ్బదియొక్క మహాయుగములకు నిప్పట్కి జరిగినవి ఇరువదియేడు మహాయుగములు. ప్రస్తుతము జరగుచున్నది ఇరువదియెనిమిదవ మహాయుగమునకు గడపటిదగు కలియుగము. ఇందుకు ప్రమాణము (మహాసంకల్పము) **అష్టావింశతి తమే మహాయుగే కలియుగే** అని యున్నది. ఈ యిరువదియెనిమిదవ మహాయుగములో నిప్పటికి జరిగిన సంవత్సరములు 12,05,33,012 పండ్రెండు కోట్ల ఐదులక్షల ముప్పదిమూడు వేల పండ్రెండు అని తోచబడుచున్నదిగాన స్వాయంభువమన్వాది యింతవరకు జరిగిన సంవత్సరములు.

1,96,08,53,012 ఒక యర్బుదము తొంబది ఆరుకోట్ల ఎనిమిదిలక్షల యేబది మూడువేల పండ్రెండు.

శ్రీ వైఖానస మహాఋషిగూడ లోకసృష్టికి పూర్వమే శ్రీమహావిష్ణువు వలన సృజింపబడెను. ఇందుకు ప్రమాణం ఆనందసంహిత

శ్లో॥ **బ్రహ్మాణం ప్రవదద్విష్ణురుద్యుక్తం సృష్టికర్మణి ।**
మునిశ్రేష్ఠో మయాసృష్టో మత్కార్యకరణక్షమ ॥
పూర్వమేవ మయాసృష్టే ॥ అని యున్నది.

అనగా నాకార్యములజేయ సమర్థుడగు ముని లోకసృష్టికి పూర్వమే నాచే సృజింపబడెనని సృష్టి చేయుటకు యత్నించుచున్న బ్రహ్మతో శ్రీమహావిష్ణువానతిచ్చె. గాన నీమహాఋషి లోకసృష్టికి పూర్వమే భగవంతునివలన సృజింపబడి స్వాయంభువమనువుకాలమందు భూలోకమునకు వచ్చెను. అది మొదలు 1, 2 తక్కువగా

స్వాయంభువమనువు ప్రవేశించినది మొదలు జరిగిన సంవత్సరపరిమితమే ఈ మహాఋషి కాలనిర్ణయమని తోచుచున్నది.

పరాత్పరవిషయము

సంధ్యావందనమున (కాదిని) **కేశవ నారాయణయని చతుర్వింశతి** భగవన్నామము లుచ్చరించుటయును శరీరశుద్ధికి పుండరీకాక్షస్మరణము సేయుటయును సంధ్యాంతమున **సర్వదేవ నమస్కారః కేశవం ప్రతిగచ్ఛతి** యను ప్రమాణముచే యేదేవునకు నమస్కరించినను కేశవునిగూర్చి యా నమస్కృతి పొందుటయును, వేదారంభమందు (హరి, ఓం॥) అనుటయు వేదాధ్యయనాంతమందు **శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు** (అనుటయు) సన్యాసులగు త్రిమతములవారికి నారాయణస్మరణమే యుపాధేయమగుటవలనను **మంత్రమధ్యే క్రియామధ్యే విష్ణు స్మరణపూర్వకం** అనియు **విష్ణుర్విష్ణుర్విష్ణుర్విష్ణుః,** అని విష్ణుస్మరణము సేయుటవలనను **శ్రాద్ధసంరక్షక శ్రీమహావిష్ణోః** అనుటయును గయయందు విష్ణుపాదమున వేసిన పిండముచే పితరులు మోక్షము నొందుటయును శ్రాద్ధానంతరం **శ్రీవాసుదేవజనార్ధనః ప్రీయతాం** అనుటయును శ్రీగోవింద గోవిందయని సంకల్పము చేయుటయును **నారాయణ నమస్తేఽస్తు శంఖచక్రగదాధర** అని యపరమందుచ్చరించుటయును **శ్రీమహావిష్ణోరాజ్ఞయా** అనుటయును సర్వకార్యముల క్రియాసమర్పణ కాలములయందు **శ్రీవాసుదేవజనార్దనః ప్రియతాం** అనుటయును ఆపత్సమయమందు శ్రీకృష్ణకృష్ణయని కృష్ణస్మరణము సేయుటయును **నావిష్ణుః పృధివీపతిః** అను న్యాయముచే విష్ణ్వంశలేనియెడల సర్వాధికారము రాదనే శాస్త్రమువలనను, సర్వజగత్పావనియగు మహాగంగ విష్ణుపాదముల యందు జన్మించుటయును, **సర్వం విష్ణుమయం జగత్ ॥** అనుటచేతనన్నూ, యీ మొదలగుననేక ప్రమాణములచే శ్రీ మహావిష్ణువు పరాత్పరుండని నిశ్చయమగుచున్నది. యిట్టి మహాపురుషుని యనుగ్రహముచే నఖిల

లోకంబులు సృష్టిస్థితిలయంబులు బొందుచున్నవని యెరుంగవలయును. **ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సంభవామి యుగేయుగే** అనుభగవద్వాక్యప్రకారము స్వామి యవతరించి ప్రతియుగమును ధర్మమార్గము దప్పకుండ నడుపుచున్నాడు. ఈ భగవంతుడనేకావతారంబులీవరకు ధరియించె. నందులో ప్రసిద్ధమైనవి యిరవదియొక్క యవతారములు. ఈ యవతారము లెప్పుడెప్పుడు జరిగినది ఏయేయవతారములయందేమేమి జేసినదియు రమారమిగా నిందుదహరింపబడినవి. సకలావతారంబులకు మొదటిగనియైన శ్రీమన్నారాయణుదేవుని దివ్యరూపంబు ఆనారాయణ దేవుని నాభీకమలంబునుండి సృష్టికర్తలలో శ్రేష్ఠుండగు చతుర్ముఖబ్రహ్మ యుదయించె, నా బ్రహ్మవలన లోకంబులు గల్పింపబడియె. నిట్లు లోకంబులు గల్పించి యాబ్రహ్మ కౌమార సర్గము నాశ్రయించి బ్రహ్మణ్యుండై బ్రహ్మచర్యంబునం జరియించె. నిది పరాత్పరుని మొదటియవతారము. రెండవమారు యజ్ఞవరాహరూపంబు ధరియించి రసాతలవర్తియగు భూమిని స్వాయంభువమనువు సృష్టిచేయుటకై యుద్ధరించె. మూడవమారు నారదుండను దేవర్షియై కర్మనిర్మోచకంబైన వైష్ణవతంత్రంబు సెప్పె. నాల్గవమారు నరనారాయణాభిధానుండై ధర్మపత్ని యందవతరించి బదరీనారాయణ క్షేత్రంబున దుష్కరంబైన తపంబుజేసె. ఈ నరనారాయణావతారంబును భగవంతుని యవతారమని యెరింగి నైమిశారణ్యము నుండి విఖనసఋషి బదరీనారాయణ క్షేత్రంబునకువచ్చి యీరూపము నర్చించినట్లు మరీచిప్రోక్తమైన యానంద సంహితయందు గనబడుచున్నది. తరువాత నైదవమారు స్వాయంభువ మనువు కూతురగు దేవహూతిగర్భంబున గర్దమప్రజాపతివలన గపిలాచార్యుండై యుదయించి యాసురియను బ్రాహ్మణునకు దత్వసంఖ్యా నిర్ణయంబుగల సాంఖ్యంబు నుపదేశించె. నారవమారు అత్రిమహామునికి అనసూయాదేవియందు దత్తుండను కొమారుడై యుదయించి యలర్కునికిని బ్రహ్లాదాదులకును ఆత్మవిద్య తెలిపె. నేడవమారు స్వాయంభువమనువు రెండవకూతురగు

ఆకూతియందు గర్గునివలన యజ్ఞుండనువాడై జనియించి యమాది దేవతలంగూడి స్వాయంభువమన్వంతరంబు రక్షించె. యిది మొదటి మన్వంతరము. (స్వారోచిష మన్వంతరము) రెండవది యిందు వేదశిరుండను బ్రాహ్మణునకును వాని భార్యయగు దుషిలయను నామెకును బుత్రుండై జనియించి విభుడను నామధేయముగలవాడై యనేక ఋషులతోగూడి బ్రహ్మచర్యవ్రతంబు జేయుచు స్వారోచిషమన్వంతరంబు రక్షించె. (ఉత్తమమన్వంతరము) మూడవది. ఈ యుత్తమమనువు స్వాయంభువమనువు కుమారుడగు ప్రియవ్రతుని కుమారుడు అనగా స్వాయంభువమనువు మనుమడు. యితడు ధర్మునకును సూనృతకును బుట్టి సత్యసేనుడను నామంబు ధరియించి దుర్మార్గులగు రాక్షసుల జయించి ధర్మము గాపాడి మూడవదియగు ఉత్తమ మన్వంతరము రక్షించెను. తామసమన్వంతరము నాల్గవది యీతామసమనువు ఉత్తమమనువునకు దమ్ముడు. యీమనువుకాలంబున భగవంతుడు వైకుంఠపురంబు నుండి వెడలివచ్చి గజేంద్ర మోక్షణంబు గావించె. తరువాత హరిమేధుడనువానికి హరిణియను భార్యయందు త్రిశిఖనాముడై యవతరించి యీమన్వంతరంబు రక్షించె. రైవతమన్వంతరము అయిదవది. యీ రైవతమనువు తామసమనువు తమ్ముడు. యీ మనువుకాలంబున భగవంతుడు శుభ్రునకును యతని భార్యయగు వైకుంఠ అను నామెకును పుత్రుడై వైకుంఠుడను నామంబువహించి భూమియందు వైకుంఠమనియెడు లోకంబుగల్పించె. చాక్షుషమన్వంతరము ఆరవది ఈ మనువు చక్షుష్ అనువాని కొమారుడు. ఈమన్వంతరంబున భగవంతుడు సంభూతికి నాత్మజుడై పుట్టి ఈమన్వంతరంబంతయు రక్షించె. మరియు నీభగవంతుడు ఈమన్వంతరమందు మేరుదేవియందు నాభియనువానికి బుత్రుడై యురుక్రముండనం బ్రసిద్ధుండై విద్వజ్జనులకు బరమహంసమార్గంబు బ్రకటించె. ఇది యెనిమిదవ యవతారంబుగా భాగవతంబున జెప్పబడుచున్నది. స్వారోచిష ఉత్తమ తామసరైవత మన్వంతరములలోని యవతారంబులీ ఇరువదియొక్క యవతారంబులలోజేర్చి భాగవతంబున

నీకథలో జెప్పలేదు గనుక వాటికి సంఖ్య వేయలేదు. తొమ్మిదవ జన్మంబున ఋషులచేత గోరంబడి పృథు చక్రవర్తియై యవతరించి భూమిని ధేనువుంజేసి సమస్త వస్తువులం బిదికె. ఇది చాక్షుష మన్వంతరము. వైవస్వతమన్వంతరము ఏడవది. ఈ మన్వంతరమునకు మొదట ఈ మనువు ప్రవేశించుటకు చాక్షషమన్వంతరాంతమున జలగతమైన భూమిని యుద్ధరించుటకు మత్స్యావతారమెత్తి భూమి నుద్ధరించి వైవస్వత మనువును నిలిపె. ఇది పదియవ యవతారము. పదునొకండవమారు కూర్మావతారుండై సుధాబ్ధిమగ్నంబగు మంథరాచలంబును దన పృష్ఠభాగంబుననెత్తె. పథ్రెండవమారు ధన్వంతరియై సురాసురమధ్యమాన క్షీరపాధోధిమధ్య భాగంబున నమృతకలశహస్తుండై వెడలె. పదమూడవమారు మోహినీ వేషంబున సురాసురులకు నమృతంబు బంచి యిచ్చె. (బదునాల్గవదియగు) నరసింహరూపంబున హిరణ్యకశ్యపుని సంహరించె. బదునేనవదియైన కపట వామనావతారంబున బలిచక్రవర్తిని పదత్రయంబు భూమి యాచించి మూడు లోకంబుల నాక్రమించె. (పదునారవదియైన) భార్గవరామాకృతిని గుపిత భావంబుదాల్చి బ్రాహ్మణ ద్రోహులైన రాజుల నిరువదియొకమారు వధియించి భూమిని క్షత్రియశూన్యంబు గావించెను. (పదునేడవదియైన) వేదవ్యాసాకృతిని అల్పమతులైన పురుషులం గరుణించి వేదవృక్షంబునకు శాఖలేర్పరిచె. అనగా నీరూపంబుచే వేదమును ఋగ్యజు స్సామాధర్వణంబులుగా విభాగించె. నింతకుబూర్వము వేదరాశికి వైఖానసశాఖియనిపేరుండినట్లు ఆనందసంహితయందు గనబడుచున్నది. ప్రమాణము

శ్లో॥ యావత్సంమిళితావస్థా వేదానాం
వ్యసనాత్పురా తాంతు వైఖానసీంశాఖాం ॥

అని యున్నది. (పదునెనిమిదవదియైన) శ్రీరామాభిధానంబున దేవకార్యార్థంబు రాజత్వంబునొంది నముద్రనిగ్రహాది పరాక్రమంబులాచరించె. పందొమ్మిదియిరువది యవతారములగు బలరామ

కృష్ణావతారంబులచే యదువంశంబునంబుట్టి విశ్వంభరాభారంబు నివారించె ఇరువది యొక్కటియగు బుద్ధదేవుని నామంబున మధ్యగయాప్రదేశంబున అనగా, మధ్యగయజాజిపురము, యీపురము శ్రీజగన్నాధము వద్దనున్నది. ఈమధ్యగయాప్రదేశమనగా శ్రీజగన్నాథమున నవతరించు అనంతరము కలియుగావసానంబున తామ్రపర్ణీ తీరంబున శంబళగ్రామంబున విష్ణుయశుండును బ్రాహ్మణునకు గల్కియను నామధేయుండై యవతరించి దుర్మార్గులను సంహరించి ధర్మములు నిలుపగలడు. ఈ యవతారము వైవస్వతమన్వంతరాంత్యమున జరుగును. అంతటితో వైవస్వతాంతరమాఖరగును. ఇమ్మహాపురుషుడగు శ్రీనారాయణ దేవుండు తనపాదపద్మంబులే యాధారముగా భావించి సర్వకాలములయందును ధ్యానమావాహనాదికంబులచే నర్చించుచుండు మహాభక్తుల హృదయకమలవాసియై యాభక్తుల ననవరతము గాపాడుచుండు. నీకారణముచే శ్రీమహావిష్ణునర్చించువారు సకలకర్మ నిర్ముక్తులై భగవత్తేజంబున రాజిల్లుచుందురు ఈవైఖానసమహాఋషి చరిత్రము ధ్రువపరుచుటకింకను కొన్ని ప్రమాణములతో వ్రాయవలసియున్నది. ఇందులేఖక ప్రమాదాదులు చదువరులు మన్నింప బ్రార్థితులు. **వి.పక్షి. పరమాత్మనోః॥** అని నిఘంటువుండుటచేత వి, శబ్దమునకు పరమాత్మ (బ్రహ్మమర్థము) ఖనయనగా విచారము, (బ్రహ్మవిచారము) విఖనశ్శబ్దమునకు, బ్రహ్మవిదుడని యర్థము **"బ్రహ్మవిద్బ్రహ్మైవభవతి"** అని ఉపనిషత్ప్రమాణముండుటచేత విఖనుడు బ్రహ్మమయుడు అని భావము. ఇది మహర్షిపరమని యభియుక్తులు చెప్పుచున్నారు.

శ్రీరస్తు

శ్రీమద్విఖనసమహాగురవేనమః

శ్రీ రుక్మిణీకృష్ణ సంవాదము

శ్లో॥ ద్వారకాం నామ మహతీం రత్నప్రాసాద శోభితాం ।
పురీమధ్యవసల్లక్ష్మ్యా రుక్మిణ్యాసహభార్యయా ॥ 1

శ్లో॥ నారాయణః కమలయా సహ దివ్యగేహే
ముక్తాప్రవాళ కృతచిత్రబలౌ మనోజ్ఞే ।
రేమే సదా సవవరే నసుఖోపవిష్ట
శాటూక్తి భిక్షణమివ వ్యనయచ్చకాలమ్ ॥ 2

తా : శ్రీకృష్ణదేవుండు మహాలక్ష్మియగు రుక్మిణియను భార్యతో రత్నసౌధములు గలిగి గొప్పదైన ద్వారకాపురమధ్యంబున దివ్యగేహంబున ముత్యములచేతను ప్రవాళములచేతను పూజింపబడుచు మనోజ్ఞమైన సింహాసనంబున సుఖంబుగ గూరుచుండి కాలమును క్షణముగా వెల్లించెను.

శ్లో॥ ఏకదా న్యవసల్లక్ష్మీ సఖీభిః పరివేష్టితా ।
అంతఃపురే రుక్మమయే రత్నస్థంభ శతావృతే ॥ 3

తా : ఒకప్పుడు రత్నస్థంభ శత సమన్వితమైన యంతఃపురంబున సఖీజనముచే మహాలక్ష్మియగు రుక్మిణీదేవి పరివేష్టింపబడియుండగ.

శ్లో॥ నర్తకైశ్చ భుజంగైశ్చ చాటుకారైస్సగాయకైః ।
విలాసిభిస్సభాం దివ్యామధ్యువాస జనార్దనః ॥ 4

తా : నర్తకులను స్నేహితులను చారులను గాయకులను స్త్రీలను గూడి శ్రీకృష్ణదేవుండు దివ్యసభాస్థానంబునకు వేంచేసియుండె.

శ్లో॥ నటవిట గాయక చాటుకరై ర్యువతి జనైస్సహ భృత్యగణైః ।
మధురాపురి సముదా పరయా సదసి మనోహర భూమితలే ॥ 5

రమమాణే వాసుదేవే లీలామానుష విగ్రహే ।
దూతం సంప్రేషయామాసుస్త్రిదశా దానవార్దితాః ॥ 6

తా : నటులతోడను విటులతోడను గాయకులతోడను చారులతోడను యువతిజనులతోడను భృత్యులతోడను మధురాపురమున మనోహరప్రదేశమగు సభాస్థలంబున లీలామానుష విగ్రహుండగు వాసుదేవుండు విహరించుచుండగ దేవతలు రాక్షసులచే కొట్టబడి యొక దూతనాకృష్ణునియొద్దకంపిరి.

శ్లో॥ కృష్ణ! కృష్ణ! మహాబాహో! పురాణ పురుషోత్తమ ।
వేదవేద్య జగద్వంద్య దీనబంధో దయానిధే ॥ 7

నమస్తే విశ్వరూపాయ సృష్టిస్థిత్యంత హేతవే ।
శరణం త్వాం వయం ప్రాప్తాశ్శరణ్యం శరణార్థినః ॥ 8

రక్షకోఽసి రణే దీనాన్ ప్రణతార్తిహరాచ్యుత ।
త్వమేవ గతిరస్మాకం హతానాం దానవైరిహ ॥ 9

మాదృశార్తావనార్థంహి భవదాగమనం ప్రభో! ।
త్వత్పాదపద్మ ప్రణతానస్మాంస్త్వం పాలయాంజసా ॥ 10

తా : ఓ కృష్ణా! కృష్ణా! దీర్ఘబాహో పురాణపురుషోత్తమ వేదవేద్య జగద్వంద్య దీనబాంధవ దయాకర విశ్వస్వరూప సృష్టిస్థిత్యంతకారణ శరణార్థులకు రక్షకుడవైన నిన్ను మేము శరణుబొందితిమి. యుద్ధమునందు దీనులమై నమస్కరించుచున్న మాకు నీవే రక్షకుడవు. దానవులచే గొట్టబడిన మాకు నీవే గతియని నమస్కరించుచున్నాము. మావంటివారల రక్షించుటకే నీవు వచ్చియుంటివి. నీ పాదపద్మములకు నమస్కరించుచున్న మమ్ములను నీవు శీఘ్రముగ బాలింపుము.

శ్లో॥ కృపణవచనమేవం సన్నిశమ్యామరాణాం
దితిసుత నిహతానాం దూతవక్త్రేణశౌరిః ।
ప్రణతపురుషరక్షా దీక్షితశ్చక్రపాణి
ర్ఝడితి నిజనికేతాన్నిర్యయౌ భక్తలోలః ॥ 11

తా : అని యీ ప్రకారము దూత వలన దేవతల దీనాలాపంబులా శౌరియాలకించి యార్తత్రాణపరాయణుండైన చక్రధరుండు శీఘ్రముగ నిజమందిరమునుండి భక్తరక్షణ వాత్సల్యుడై వెడలె.

శ్లో॥ వాసుదేవే వినిష్క్రాంతే ఛత్రచామర పాణయః ।
శూలచాపాసిహస్తాశ్చ ప్రయయుస్త్వనుమాధవం ॥ 12

తా : వాసుదేవుండాప్రకారము దేవసంరక్షణార్థమై వెడలిన పిమ్మట ఛత్రచామర శూలచాపాసి ధారులగుచు పరివారంబు వాని వెనుక నడిచిరి.

శ్లో॥ తతోఽంతర్మందిరావాసా పద్మపత్రాయతేక్షణా ।
రుక్మిణీసమభూత్సుభ్రూః కృష్ణదర్శనలాలసా ॥ 13

తా : అంతట నంతఃపురంబున నున్న పద్మపత్రములవంటి నేత్రములుగల రుక్మిణీదేవి శ్రీకృష్ణుని దర్శింప నిచ్ఛగలది యయ్యెను.

శ్లో॥ అపశ్యంత తదాకృష్ణం యత్ర కుత్రాపి మందిరే ।
దృష్ట్వా సఖీజనం ప్రాహ క్వ యాతో మత్ప్రియో హరిః ॥ 14

తా : అప్పుడా మందిరమున శ్రీకృష్ణదేవునెచ్చటను గానక నాప్రియుండగు కృష్ణుడెందుబోయెనని రుక్మిణీదేవి తన సఖీజనము నడిగెను.

శ్లో॥ న జానీమో వయంకృష్ణం పుండరీకాయతేక్షణం ।
విలాసినీరతోనిత్యం క్వ యాతో మధుసూదనః ॥ 15

తా : ఆ సఖీజనులారుక్మిణీదేవితో నిట్లనిరి. పుండరీకాక్షుడైన శ్రీకృష్ణుడు నిత్యము స్త్రీ సంగతుడు గావున నెందుబోయెనో మేమెరుంగము.

శ్లో॥ సఖీజన వచశ్శృత్వా ప్రియమీర్ష్యా కషాయితా ।
బభూవచ సుతీక్ష్ణేన విరహేణ సమాకులా ॥ 16

తా : అని యిట్లు సఖురాండ్రు చెప్పిన మాటలను విని రుక్మిణీదేవి ప్రియుని యందీర్ష్యయు గోపమును గలిగి తీవ్రమైన విరహముతో.

శ్లో॥ మందిరద్వారమాశ్రిత్య ప్రియాగమనకాంక్షిణీ ।
తస్థౌ హరిప్రియా నిత్యమిందీవరదళేక్షణా ॥ 17

చరణకమల కాంత్యా దేహళీమర్చయంతీ
కనకమయ కవాటం పాణినా చాలయంతీ ।
కువలయమయమక్షా తోరణం పూరయంతీ
వరతనురియమాసీన్మందిరస్యేవలక్ష్మీః ॥ 18

తా : ప్రియాగమనమును కోరుచు మందిరద్వారము నాశ్రయించి చరణకమలకాంతిచే ద్వారబంధమును పూజించుచు బంగారు కవాటమును చేతితోగదల్చుచు కలువపూవులతో గట్టబడిన తోరణమును గండ్లతోజూచుచు మందిరంబున మహాలక్ష్మివలె నా రుక్మిణీదేవి యుండె.

శ్లో॥ ఏవం స్థితాయాం విరహాతురాయాం
హరిప్రియాయాం కమలాయతాక్ష్యాం ।
స్వప్రాణనాథం పరసుందరీభి
స్సుసంగతంవా హృది భావయంత్యామ్ ॥ 19

తా : తన ప్రాణనాథుండైన శ్రీకృష్ణుడు పరస్త్రీలతో బోయెనని మనంబున నెంచుచు విరహాతురురాలగుచు నారుక్మిణీదేవి యున్న సమయమున.

శ్లో॥ సంవర్త విశ్వావసు నారదాది
సంగీయమానాద్భుత గోపవేషః ।
ప్రాప్తోత్సవః కేశవాగతోఽభూ
న్మృదంగ భేరీపణవానకాద్యైః ॥ 20

తా : మృదంగభేరీ పణవానకాది వాద్యంబులతోగూడి మహాసంతోషముతో సంవర్త విశ్వావసునారదాది మహామునులచే గానము సేయబడుచున్న యద్భుతమైన గోపవేషము గల కేశవుండు వచ్చెను.

శ్లో॥ భేరీస్వనం సైనిక ఘోషయుక్తం
శంఖారవం చాపి నిశమ్యదేవీ ।
కోలాహలః కో౽యమితోవదేతి
సఖీజనస్స్వం పరితో దదర్శ ॥ 21

తా : సైనికుల ధ్వనితో భేరీశంఖరవంబులు రుక్మిణీదేవి విని యేమి యీ కోలాహలమని తనసఖీజనము నడిగె...

శ్లో॥ తదంతరే సమాయాతా కేశవస్య పురోగమాః ।
భృత్యాపరిచ్ఛదైస్తూర్ణం తాం దదర్శ హరిప్రియా ॥ 22

తా : అంతలో శ్రీకృష్ణుని పరివారజనమును ఛత్రచామరాది సాధనములతో భృత్యులును వచ్చిరి వారల నా రుక్మిణీదేవి జూచి,

శ్లో॥ ఏతేదుష్టా హరిందేవం మత్ప్రియం తరుణీరతం ।
అకుర్వన్నితి మత్వాతు బంధయామాస భామినీ ॥ 23

తాడయామాస చ క్రీడా సఖీభిర్భోజనందినీ ।
సంతాడితా స్తుతే సర్వే బభూవుస్సుపలాయితా ॥ 24

తా : రుక్మిణీదేవి వీరు దుష్టులు నా ప్రియుడైన శ్రీహరిని తరుణీరతునిగ జేయుచుండిరని తలంచి తన చెలికత్తెలచే వారలను బంధింపజేసి కొట్టించెను. వారలా రుక్మిణీదేవి చెలికత్తెలచే కొట్టబడి యందరు బరుగెత్తుకొని పోయిరి.

శ్లో॥ తతస్సమాగతః కృష్ణో ధృతమాల్యానులేపనః ।
సుగంధవాసితాశాంతైః ప్రియైర్బృందారకైస్సహ ॥ 25

తా : అంతట వంటినిండుగ చందనమలంది మాలికలు ధరించి దిగంతములను పరిమళింపజేయుచున్న ప్రియులైన దేవతలతో గూడి శ్రీకృష్ణదేవుండు వచ్చెను.

శ్లో॥ దృష్ట్వా హరిం పరవధూరచితాంగ రాగం
కృద్ధావివేశ వసతించ కవాటబంధం ।
కృత్వాపి తర్జనముదారస దోషవాచా
తీక్ష్ణిబభూవ సదనే కమలాయతాక్షీ ॥ 26

తా : రుక్మిణీదేవి యాశ్రీకృష్ణదేవునాలోకించి పరస్త్రీలచే రచింపబడిన యంగరాగము గలవానిగ దలంచి యింటిలోనకు బోయి కవాటబంధన మొనరించి యతిరోషముతో నుండెను.

శ్లో॥ కవాటం తాడయామాస తదాస్మేరాననో హరిః ।
ఇందిరామందిరే లీనం వచ నోవాచ కించన ॥ 27

తా : అప్పుడా శ్రీకృష్ణుడు చిరునగవుతో తలుపుకొట్టెను. రుక్మిణియు నింటిలోనుండి యేమియు బలుకకుండె.

శ్లో॥ దేవిత్వదానన సుధాంశుమహం దిదృక్షుః
ప్రాప్తోఽస్మికిం కథయ కోపనిమిత్తమద్య ।
బధ్వా కవాటమపి వాచముదారవాక్త్వం
కింతిష్ఠసేఽబ్ధితనయే వచనం ప్రదేహి ॥ 28

తా : అప్పుడా శ్రీకృష్ణుడోదేవీ! నీ ముఖచంద్రుని జూచు వేడుకతో నేను వచ్చితినని నీవు తలుపు వైచుకొని మాటలాడకుంటివేమి నీకోపమునకు గల కారణమెరింగింపుమనియె.

శ్లో॥ ఇత్యుక్త్వా మాధవోలక్ష్మ్యావచశ్శుశ్రూషయా పునః ।
కవాటం తాడయామాస ప్రాహ లక్ష్మీరమర్షితా ॥ 29

తా : ఇట్లడిగినను మాటలాడకుండుటచే నామె వాక్యములు వినగోరి మరల తలుపుగొట్టెను. అందులకు కోపంబుతో మహాలక్ష్మియగు రుక్మిణీదేవి యిట్లనియె.

శ్లో॥ అంగుళ్యా కః కవాటం ప్రహరతి ?

తా : యెవరా వ్రేళ్ళచే తలుపు గొట్టువారు.

కృష్ణుడు : కుటిలే మాధవః

తా : ఓ చిన్నదానా మాధవుడు.

రుక్మిణి : కిం వసంతో ?

తా : వసంతుడవా?

కృష్ణుడు : నో చక్రీ.

తా : కాదు చక్రిని.

రుక్మిణి : కిం కులాలో ?

తా : కుమ్మరివాడవా ?

కృష్ణుడు : న హి ధరణిధరః

తా : కాదు భూమిని ధరించినవాడను.

రుక్మిణి : కిం ద్విజిహ్వః ఫణీంద్రః ?

తా : రెండు నాలుకలు గల త్రాచుపామువా!

కృష్ణుడు : నాహం ఘోరాహిమర్దీ

తా : కాను ఘోరమైన పామును మర్దించినవాడను.

రుక్మిణి : కిమసి ఖగపతిః

తా : గరుత్మంతుడవా ?

కృష్ణుడు : ర్నోహరిః

తా : కాదు హరిని.

రుక్మిణి : **కిం కపీంద్రస్త్వం**

తా : నీవు కపీంద్రుడవా ?

ఇతీందిరాయాః ప్రతివచనజడః శ్శౌరిరాహానుసాంత్వం

అనిన యిందిరావాక్యములచే బుద్ధి మాంద్యము గలవాడై యామెను ప్రసన్న హృదయనుగా జేయగోరి శ్రీకృష్ణుడిట్లనియె.

శ్లో॥ దేవి త్వంకిమిదం కరోషి సుముఖం మాం తర్జయిత్వాగిరా
మద్భృత్యాస్తవకింకరైరభిమతాహాతాడితా వైముహుః ।
మత్పాదాంబుజసేవనాయ పరితః ప్రాప్తాస్సురాణాంవరం
మాకార్షీర్బహిరంగణస్థలగతం నీచాస్వనాథం యథా ॥ 30

తా : ఓ దేవీ! నీవు నీ ప్రియుండనగు నన్ను వాక్కులచే భయపెట్టుచు నిటుజేసితి విదియేమి? నాయిష్టులైన భృత్యులందరు నీ కింకరులచే మాటిమాటికీ కొట్టబడిరి. వారలు నాపాదాంబుజసేవనార్థమై వచ్చిన వారలు. దేవదేవుడనైన నన్నిట్లు నీచులవలె వీధియందు నిలువబెట్టకుము.

శ్లో॥ త్వంమామత్రవిహాయ కాముక ఇవ త్వత్పాద సేవా రతాం
ధూర్తైః కామిభిరన్వితః ప్రతిదినం స్త్రీ దేహ సంసర్గజం ।
భుక్త్వా ప్రాకృతవత్సుఖం లఘుతరం ప్రాప్తం స్వయం సాధువ
న్నీచంకర్మకథంత్వయా కృతమిదం నాథేన నాకౌకసామ్ ॥ 31

తా : నీ పాద సేవకురాలనైన నన్నిచట విడిచి కాముకుని వలె ధూర్తులైన విటులగూడి ప్రాకృతునివలె లఘుతరమైన స్త్రీ దేహసంబంధమైన సుఖముననుభవించి సాధువునివలె వచ్చితివి. దేవతలకు నాథుడవైన నీచే నీచపు కర్మమేల చేయబడెను ?

శ్లో॥ పద్మాక్షమా విశనతద్గృహమే తదాస్తే
యత్రామలా ప్రియతమా భవతో మృగాక్షీ ।
ఏతత్తు మే సదనమత్రసతే వినోద
స్తద్యాహి వంచన పరస్సదనం ప్రియాయాః ॥ 32

తా : ఓ పుండరీకాక్షా నీ ప్రియురాలు నివసించియున్న గృహంబిదిగాదు గాన లోనకు రాకుము. ఇది నా గృహము. ఇచ్చట నీకు వినోదము లేదు. నన్ను వంచన సేయక నీ ప్రియురాలి యింటికి బొమ్ము.

కృ.శ్లో॥ పీత్వా త్వదీయ పరిపూర్ణముఖేందు బింబే
పీయూషమబ్ధితనయే కథమన్యతల్పం ।
చేతశ్చకోరవిహగోమమవాంఛతీహ
తస్మాత్త్వదీయసదనం ప్రవిశామి పద్మే ॥ 33

తా : ఓదేవీ నీ ముఖ చంద్రబింబమందమృతపానమొనరించిననాచేతశ్చ కోరమన్యతల్పమును గోరదు గాన నీగృహములోనికే బ్రవేశించుచున్నాను.

శ్లో॥ ఏవంబ్రువత్యపి హరావతికోపనాసా
నాపాచకర్షకమలా నిహితం కవాటం ।
నారాయణః కమలయాసహ రంతుకామః
కారుణ్యవర్ధకమిదం వచనం బభాషే ॥ 34

తా : శ్రీకృష్ణదేవుడీ ప్రకారముగా బలికిన నారుక్మిణీదేవి తలుపు తీయదాయె. నాకృష్ణుడా రుక్మిణితో రమింపగోరుచు నామెకు దయారసము గలుగునట్లుగ నిట్లనుచున్నాడు.

శ్లో॥ దుష్టజంతు హననాయ కాననే
సేనయా సహ మహాతపే చరం ।
ఆతపార్తి రతివర్ధతే తనౌ
వార్యతే కిమితి దేవి కథ్యతామ్ ॥ 35

తా : సేనతో గూడి వనంబున దుష్టజంతువులను వధింపబోయి యెండలో తిరిగితి. నా శరీరంబున నెండవేడిమి యెక్కువయగుచున్నది. యెట్లు నివారింపబడునో తెలుపుము.

రు. శ్లో॥ జ్యోత్స్నాతటిత్కువలయార్తి హరంపయోదం
చంద్రంవినా నసహతే కుముదాభిరామం ।
తాభ్యాం సమాన సుషమాం తదిమాం ముకుంద
జ్ఞాత్వా కథం రసికవర్య కుతో విలంబః ॥ 36

తా : వెన్నెలయు మెఱుపును భూమి పీడనణంచు మేఘమును కలువల రేడైన చంద్రుని విడువనిరీతి దెలిసియు వాటితో సమానమైన కాంతిగల దాననైన నన్ను విడచి విలంబన మేలజేసితివి?

కృ. శ్లో॥ లోకాటవీషు మునిదైవత గోసమూహాన్
సాధూన్ సదా స్వకులవృత్తి పదాన్ద్విషంతి ।
పౌలస్త్యముఖ్య రజనీ చర దుష్టసత్వా
స్తేషాంవధార్థమభవత్కమలే విడంబః ॥ 37

తా : మునులను గోవులను సజ్జనులను బాధించు దుష్ట రాక్షసులను వధించుట కాలస్యమాయెను.

రు.శ్లో॥ దయాక్షమాది కళ్యాణగుణయుక్తే తు త్వయా ।
నకార్యా మృగయా యాత్రా జీవహింసా పరానఘ ॥ 38

తా : దయా క్షమాది కళ్యాణ గుణములు గల నీవు ఘోరకృత్యమైన జీవహింస గల వేట కేలబోయితివి?

కృ.శ్లో॥ పరిత్రాణాయ సాధూనాంవినాశాయ చ దుష్కృతాం ।
ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సంభవామి యుగే యుగే ॥ 39

తా : సాధువుల రక్షించుటకును, దుర్మార్గులను శిక్షించుటకును, ధర్మములు నిలుపుటకును, ప్రతియుగంబున నవతరించుచుంటిని.

రు.శ్లో॥ గంధోవిభాతి పృథివీ తరుపుష్పజాతైః
కస్తూరికా మలయజైరపి నార్జితస్తే ।
త్యక్త్వాసుపుష్పిత తరూనళిభిస్సుసేవ్యః
ప్రాప్తః కథం కథయ కాంతిమనోహరాంగే ॥ 40

తా : ఓనాథా భూమియందలి వృక్షములు పుష్పజాతులచేతను కస్తూరీ మంచి గంధముల చేతను నీకీపరిమళమారింప బడలేదు. పుష్పించిన వృక్షములను వదలి తుమ్మెదలచే ననుభవింపదగిన గంధము నీమనోహరాంగము నందెట్లు గలిగెను.

కృ.శ్లో॥ దుష్టసత్వవధప్రీత దేవగంధర్వవర్షితాత్ ।
పుష్పవర్షాత్సముత్పన్నో గంధోఽన్య ఇవ భాతి మే ॥ 41

తా : దుష్టరాక్షస వధానంతరమున దేవగంధర్వులు వర్షించిన కల్పవృక్షముల పుష్పవర్షము వలన గలిగిన పరిమళముగాని మరియొకటి గాదు.

కృ.శ్లో॥ కందర్పచాప శిఖరాణి ఫలాశ కోశ
శోణానితే నఘపదాని విభాంతిగాత్రే ।
ఏతాని బాలవిధుగాత్ర మనోహరాణి
ప్రాప్తాని కేన నవసుందర సుందరీణామ్ ॥ 42

తా : సుందరులకు సుందరుడవైన యోకృష్ణా! నీ శరీరము నందు బాలచంద్రరేఖలవలెను మన్మధ ధనుశ్శిఖరములైన మోదుగ మొగ్గలవలె నెఱ్ఱనైన చిహ్నములు గనుపించుచున్నవేమి కారణము ?

కృ.శ్లో॥ మృగయాయాం మహారణ్యే ధావతో మే మృగానను ।
గాత్రంతీక్ష్ణముఖైరాసీత్కంటకైర్వ్రణచిహ్నితమ్ ॥ 43

తా : అరణ్యంబున వేటకై మృగంబుల ననుసరించి బరుగెత్తుచుండుటచే

తీక్ష్ణాగ్రములు గల కంటకములచే నిట్లు నాశరీరంబున వ్రణములు గనబడుచున్నయవి.

రు.శ్లో॥ హేపంకజాక్ష జితబింబఫలేధరేతే
ముక్తాభనాస రుచిరేఽపి చ విద్రుమాభే ।
దష్టఃకుతః కిసలయేశుకకాంత ఏవ
భాతి వ్రణః కథయ మే మృగయాంగతస్య ॥ 44

తా : ఓ కృష్ణా! వేటకుబోయిన యెడల బింబఫలమును జయించిన కాంతిగల నీయధరంబున తెల్లనైన ముత్యపు కాంతి నతిక్రమించి పగడముతో సమానమైన నీయధరమును లేతచిగురుటాకున చిలుక కొరికిన రీతిని వ్రణములుండుటకు గారణమేమి?

కృ.శ్లో॥ అభయాయ చ దేవానాం భయాయచ సురద్విషాం ।
ధ్మాతేన పాంచజన్యేన జాతమేవంతు నాన్యథా ॥ 45

తా : దేవతలకభయమిచ్చుటకును రాక్షసుల భయపెట్టుటకును, పాంచజన్యము పూరించుట వలన నిట్లు గలిగెను గాని మరియొకటి గాదు.

రు.శ్లో॥ గోత్రోద్ధరణకాలేచ రుద్రకార్ముక భంజనే
ఆహవే రావణాదీనాం న శ్విద్యతి కటస్థలం ॥ 46

శ్వేదాంబుదేవ భగవన్ముఖచంద్ర బింబే
పద్మేతరంగ జలబిందు రివప్రఫుల్లే ।
భాతీశ తేకపట కృత్యమిదంముకుంద
సత్యంభవాన్వదతి జారశిఖామణే మే ॥ 47

తా : గోవర్ధనగిరి యెత్తిననాడుగాని హరధనుర్భంగము గావించిననాడు గాని, రావణాదుల యుద్ధ కాలమున గానీ నీ దౌడలు చెమర్చలేదు, బాలచంద్రబింబమువంటి నీ ముఖమునందు వికసించిన పద్మమున దరంగజలబిందువులు చిందినట్లు చెమటబిందువులు గన్పించుచున్నవి,

నీవు జారశిఖామణివి. సత్యము చెప్పుచుంటిననుచుంటివి నిశ్చయముగ యిది నీ కపట కృత్యమే.

కృ.శ్లో॥ ఛత్రచామర భృత్యానామసాన్నిధ్యాత్తదా మమ ।
స్విన్నంగాత్రమిదందేవి దివాకరకరైః ఖరైః ॥ 48

తా : ఛత్రము చామరములు భృత్యులు దగ్గర లేకుండుటచే గాఢములైన సూర్యకిరణములచే నా శరీరము చెమటబట్టెను.

రు.శ్లో॥ ఇంద్రనీల నిభే దేహే కుంకుమాంకః కుతస్తవ ।
అంగనా గాత్రసంసర్గీ సత్యం ధూర్తాగ్రణీర్వద ॥ 49

తా : స్త్రీ శరీరస్పర్శము గలవాడవు. ధూర్తాగ్రేసరుడవునైన యోకృష్ణా ! యింద్రనీల మాణిక్యములతో సమానమైన నల్లని కాంతి గల నీ శరీరమున గుంకుమ చిహ్నములెట్లు వచ్చినవో యెరింగింపుము.

కృ.శ్లో॥ ఫుల్లపద్మరజో జాలైః పవమాన సముద్ధతైః ।
సంగాద్వపుస్తథా భాతి నాస్తి మే కుంకుమాగతిః ॥ 50

తా : వాయువుచే గొట్టబడి పద్మముల యందుగల పరాగము బడుటచే నాశరీరమట్లు ప్రకాశించుచున్నది గాని కుంకుమ సంబంధ మెంతమాత్రమును లేదు.

రు.శ్లో॥ పుండరీకాభయోర్దేవనేత్రయోస్తే విశాలయోః ।
రాగోజాగరసంభూతః కథం ప్రాప్తస్సఉచ్యతామ్ ॥ 51

తా : ఓ దేవా! తెల్లతామరపూల వలె విశాలములైన నీ నేత్రములందు జాగరము వలన గలిగిన రక్తిమ యెట్లు వచ్చినదో యెరుంగింపుము.

కృ.శ్లో॥ ధూర్తదానవరోషేణ రక్తిమాసమజాయత ।
నేత్రయోర్మే విశాలాక్షీ నాన్యథా మంతు మర్హసి ॥ 52

తా : ఓరుక్మిణీ ధూర్తులైన దానవులయందుగల రోషముచే నాకనులెఱ్ఱబడినవిగాని మరియొక రీతిగా దలపవలదు.

రు.శ్లో॥ తవనవ నళినాక్షయా వక్షాంకో
నిటలతటేవటురర్ధచంద్రకాంతే ।
యువతీజన పదాశ్రితో విభాతి
ప్రతివద జార కుతస్సమాగతోఽయమ్ ॥ 53

తా : ఓ జారశిఖామణీ! యర్ధచంద్రునితో సమానకాంతిగల నీ నిటలతటంబున యువతీజన పదాశ్రితంబైన లాక్షాచిహ్నము గనుపించుచున్న దెచ్చటనుండి వచ్చుచుంటివో జవాబు చెప్పుము.

కృ.శ్లో॥ మస్తకేదృఢవిన్యస్త మస్తకత్రాణ ఘర్షణాత్ ।
రక్తస్త్రత సముద్భూతో లక్తక భ్రమకృత్తవ ॥ 54

తా : శిరంబున బిగించి పాగాజుట్టు కొనుటచే యాబిగివలన నెఱ్ఱనగు రేఖలుద్భవించి యది నీకు లత్తుకవలె భ్రమగలుగ జేయుచున్నది.

రు.శ్లో॥ వేదశాస్త్ర విగీతంహి పరదారావమర్శనం ।
తత్రాసక్తస్య కిం చిత్రం కితవా సత్యభాషణమ్ ॥ 55

తా : పరస్త్రీలతో గూడుట నింద్యమని వేదశాస్త్రముల యందు జెప్పబడినది దానియందాసక్తి గలవాడబద్ధమాడుట కేమి చిత్రము.

శ్లో॥ మాయిన్ దోష తిరోధానే చాస్తితేఽతీవకౌశలం ।
త్వదుక్తిఘున విశ్వాసో యదిసాక్షీ స ఉచ్యతామ్ ॥ 56

తా : ఓ మాయకాడా! దోషమును గప్పుకొనుట యందు నీకు జాలకుశలత్వము గలదు. నీమాటల యందు నాకు నమ్మకము లేదుగాన సాక్షులెవ్వరైన నున్నచో జెప్పుము.

కృ.శ్లో॥ యాతోదైత్య వధాయాహం న స్త్రీణాంసమితిం ప్రతి ।
ఇత్యర్థే దేవకస్సాక్షీ తంవదత్వం మమాచిరమ్ ॥ **57**

సంహారకర్తా జగతాం త్రయాణాం
యో దానవానాం త్రిపురం దదాహ ।
పౌలస్త్యబాణాది వరప్రదాతా
సాక్షీ స మే కర్మణి శూలపాణిః ॥ **58**

శ్లో. సాక్షీసుశీలో నియతోయధార్థ ।
ద్రష్టాయధాభూతవచాః ప్రసిద్ధః ॥

తా : నేను రాక్షసుల సంహరింప బోయితిని గాని స్త్రీ సమూహమును గూర్చి గాదు. దీనికి దేవకుడు సాక్షి గనుక నాతని శీఘ్రముగ నడుగుము. మరియు,

మూడు లోకములు సంహరించు వాడును త్రిపురాసురుల జంపినవాడును రావణ బాణాసురులకు వరములనిచ్చినవాడునైన శూలపాణి యీ కర్మమునందు నాకు సాక్షియై యున్నాడు.

రు.శ్లో॥ ఆర్యాసమాలింగిత వామభాగో ।
విరించి హంతా స కథంను సాక్షీ ॥ **59**

తా : పార్వతిచే నాలింగనము జేసుకొనబడిన వామభాగము గలవాడు మరియు బ్రహ్మదేవుని సంహరించినవాడు, అనగా శుద్ధకాముకుడు బ్రహ్మహత్యా పాతకుడునైన యీశ్వరుండెట్లు నమ్మదగినవాడు.

కృ.శ్లో॥ త్రైలోక్యనాథః పరవీరహంతా ।
సాక్షీ స మే కర్మణి వజ్రపాణిః ॥

తా : శత్రువీరులను సంహరించెడు ముల్లోకనాథుడైన దేవేంద్రుడీపని యందు నాకు సాక్షి యగుచున్నాడు.

రు.శ్లో॥ పరాంగనా స్పర్శజ శాపయుక్త ।
సహస్రనేత్రస్స కథం ను సాక్షీ ॥ **60**

తా : పరస్త్రీ సంపర్కము వలన శాపము బొందిన దేవేంద్రుడెట్లు సాక్షియనదగును.

కృ.శ్లో॥ సూర్యాంశు తాపహరణాయ భువిప్రవృత్త ।
స్సాక్షీ స మే తత్ర సుధామయూఖః ॥

తా : సూర్యకిరణంబులచే గలిగిన తాపమణుచుటకు నియామకుడైన చంద్రుని సాక్షిగ నీ పనియందుంచినాడను.

రు.శ్లో॥ మునీశనారీ పరిమర్శ దోషా ।
తీక్ష్ణశ్శశాంకస్స కథం ను సాక్షీ ॥ **61**

తా : గురుభార్యా సంగమదోషంబున కృశించిన చంద్రుడెట్లు సాక్షియగును.

కృ.శ్లో॥ జితేంద్రియశ్చాగమ తత్త్వవేత్తా ।
సాక్షీ స మే కర్మణి వా వసిష్ఠః ॥

తా : జితేంద్రియుడు నాగమతత్వము నెరింగినవాడునైన వసిష్ఠ మహర్షి నాకీపనియందు సాక్షిగనుంచినాడను.

రు.శ్లో॥ దేవేశ జన్మార్జిత దోషయుక్తో ।
వేశ్యాతనూజస్స కథం ను సాక్షీ ॥ **62**

తా : వేశ్యాపుత్రుండై పుట్టుకలోనే దోషముగల వసిష్ఠుడెట్లు నమ్మదగినవాడు.

కృ.శ్లో॥ పాండవా ధర్మనిరతాస్తేమే కర్మణి సాక్షిణః ।

తా : ధర్మాత్ములైన పాండవులీ కార్యమందు నాకు సాక్షులు.

రు.శ్లో॥ కౌంతేయా జారజాః కృష్ణభవేయుస్సాక్షిణః కథమ్ ॥ 63

తా : ఓకృష్ణా! జారత్వము వలన బుట్టిన పాండవులెట్లు సాక్షులగుదురు?

కృ.శ్లో॥ చతుర్వేద సముద్ధర్తా వ్యాససాక్షీ శుభాననే ।

తా : చతుర్వేదములనుద్ధరించిన వ్యాసభగవానుడీకర్మమున నాకు సాక్షిగ నియమించితిని.

రు.శ్లో॥ కానీనస్సకథంసాక్షీ మత్స్యగంధీ తనూభవః ॥ 64

తా : కన్యాకుమారుడు నందు మత్స్యగంధియనెడు పల్లిదాని కొడుకునైన వ్యాసుని సాక్షిగ నమ్మను.

కృ.శ్లో॥ నిత్యాగాధజలో దేవీ సాక్షీ రత్నాకరోభవేత్ ।

తా : మిక్కిలి లోతైన నీరుగల రత్నాకరుడిందుసాక్షి,

రు.శ్లో॥ నిత్యాపేయ జలస్సాక్షీ సకథం లవణార్ణవః ॥ 65

తా : త్రాగుటకు వీలుగాని యుప్పు నీరు గల సముద్రుడెట్లు సాక్షి యగును.

కృ.శ్లో॥ సర్వామరాణాం ముఖమంబుజాక్షి సాక్షీ స మే కర్మణి జాతవేదా।

తా : సకల దేవతలకు ముఖమైన యగ్నిదేవుడీ కార్యమున నాకు సాక్షియగుచున్నాడు.

రు.శ్లో॥ నిత్యంహరే స్వాశ్రయనాశకారీ ససర్వభక్షస్తు కథంను సాక్షీ॥ 66

తా : ఓకృష్ణా నిత్యము తాను బుట్టిన నివాసమును తగులబెట్టుకొనెడు సర్వభక్షకుడైన యగ్నిహోత్రుడెట్లు సాక్షియనదగును. (అనగా నగ్ని కర్రలలో బుట్టి యాగర్రలనే తగులబెట్టునని భావము).

కృ.శ్లో॥ ఈశానవాసవ వసిష్ఠశశాంక పార్థ
ద్వైపాయనాఖ్య మునివారిధి పావకానాం ।
ఏకైకదోషముపకల్ప్య వినిందసి త్వం
తస్మాత్త్వవాత్ర భువనే న హి దోషహీనః ॥ 67

తా : శంకరేంద్ర వసిష్ఠచంద్ర పాండవ వ్యాస సముద్ర పావకులయం దొక్కొక దోషమును గల్పించి నిందించుచుంటివి గాన నీభువనంబున దోషహీనుడే లేడు.

శ్లో॥ అతోఽత్రసాక్షిణం వక్తుమశక్నోమ్యతి కోపనే ।
ఉపాయస్తత్ర వక్తవ్యః ప్రత్యయస్తే యథాభవేత్ ॥ 68

తా : అతి కోపముగల యోరుక్మిణీ యిచ్చట నీకు సాక్షిని చెప్పుటకు నేను జాలను. నీ యభిమత మెట్లగునో దానికి దగిన యుపాయము నీవే వచింపుము.

రు.శ్లో॥ అసాక్షికం దుస్సాక్షి యద్వివాదః పరంహరే ।
ప్రమాణం తత్రకర్తవ్యమితిశాస్త్రేషు నిశ్చయః ॥ 69

పుండరీకాక్ష! తే సత్యం త్రిషులోకేషు విశ్రుతం ।
సర్వాన్ సత్యవతఃకుర్యాద్భవాన్ సత్యంకరోతు తత్ ॥ 70

తా : ఏ వివాదము సాక్ష్యము లేనిది దుష్ట సాక్ష్యము గలదియగునో అట్టి సమయమున ప్రమాణము సేయుట ముఖ్యమని శాస్త్రములయందు జెప్పబడియున్నది. గాన నీ సత్యము మూడు లోకముల యందును బ్రఖ్యాతినొందును. ధర్మశాస్త్రవేత్తల నందరిని నీవు సత్యవంతులుగ జేయుము.

అనగా నీవు మరియే స్త్రీ గృహములోనికి బోలేదని ప్రమాణము సేయు మనినదని భావము.

కృ.శ్లో॥ అంభాంసిప్రవిశామి కుంభనిహితం గృహ్ణామి కుంభీనసం
జ్వాలాజాల కరాళకం హుతవహం నిశ్శంకమద్యాశ్రయే ।
యద్వాసుందరి దేవతామభిమతా ముల్లంఘయేయం ధృవం
విశ్వాసో న తథాపి తే యదితులా మారోహయేయం రమే ॥ 71

తా : నీటిలో దిగియెద గుండలోనుంచిన త్రాచుపామును బట్టెద, జ్వాలాజాల వదనుండగు పావకుని నిశ్శంకముగ బట్టి కొనియెద. నట్లుగాకున్న నిష్టదేవతోల్లంఘన మాచరించెద నట్లైన నీకు విశ్వాసము గలుగకున్నచో త్రాసునందు గూర్చొనియెద (ఇదియు నొక ప్రమాణములోనిదిగ వచింతురు).

రు.శ్లో॥ వార్ధిస్తే శయనీయమేవ సమభూల్లీలోపధానంఫణి
త్వత్తేజః పరమాణురేవదహనో భృత్యాస్సమస్తాస్సురాః ।
కుక్షిన్యస్తజగత్రయస్య భవతః కావాసమానాతులా
నాభూత్సర్వమిదంప్రమాణమథ తేష్వేకైకమేవంకుతః ॥ 72

తా : సముద్రము నీకుశయన స్థలము, శేషుదేతలగడ నీ తేజములో పరమాణువు గదపావకుడు, దేవతలందరు నీకు భృత్యులే, మూడులోకములు గుక్షియందుంచుకొనిన నీకు సమానులెవరు? స్థావరజంగమాత్మకమైన బ్రహ్మాండమంతయు నీకు ప్రమాణముగాదు గదా ప్రత్యేక మొక్కొకరు నీ సమాను లెట్లగుదురు ? (అనగా స్వామీ నీవు త్రాసులో నెక్కిన నీతో సమానముగ తూగువారలెవ్వరును లేరుసుమాయని యభిప్రాయము.)

కృ.శ్లో॥ సర్వంమేవచనం త్వసత్యమథతే సర్వేఽపి దుస్సాక్షిణో
లోకే కించిదపి ప్రమాణకరణే యోగ్యం నచాసీద్రమే ।
త్వత్సధ్మాంతరవేశనే తవముఖాస్వాదేహ్యుపాయఃకథం
దేవి త్వం కథయేతి తేనగదితా స్మేరాననా సాభవత్ ॥ 73

తా : ఓ దేవీ నేను చెప్పిన మాటలన్నియు నబద్ధములు, నేను చెప్పిన సాక్షులందరు దుష్టులు, లోకమున నీకు బ్రమాణముగ చెప్పవలసిన దేమియు గనుపించదు. నీ యింటిలోనకు వచ్చుటకు గాని నీ ముఖమును చుంబనము సేయుటకుగాని యుపాయమేమియు గనుపించదుగాన నీవే వచింపుమనిన యారుక్మిణీదేవి చిరునవ్వుతో శ్రీకృష్ణుని కిట్లనియె.

రు.శ్లో॥ తతఃప్రాహ సఖీవాక్యం హృదయజ్ఞ జనార్దనం ।
ఇందిరా మందిరావేశే భకారోగుణ్యతామితి ॥ 74

తా : తన మనస్సు నెరింగిన జనార్దన దేవునితో నీవు లక్ష్మీనిలయంబు బ్రవేశించుటకు భకారము గుణించుమని చెప్పెను (ఇచ్చట భకారగుణకమన నర్థమేమియో దెలియలేదు. కానిముందు శ్లోకార్థమును బట్టిచూడగ బ్రతిమాలుకొనినచో నీకు తలుపు దీసెదనని రుక్మిణీయభిప్రాయముగ దోచును).

కృ.శ్లో॥ వక్త్రప్రభాహ సితపూర్ణసుధాంశు బింబే
దాసీకృతా నిమిషసిద్ధవధూకదంబే ।
ఆకాంక్షిణం స్మరవిహార కళావలంబే
స్నేహేన మామనుగృహాణ లసన్నితంబే ॥ 75

తా : ముఖకాంతిచే జయింపబడిన పూర్ణచంద్రబింబము గలదానా! దాసీలుగ జేయబడిన దేవసిద్ధ కాంతలు గలదానా! కళాశాస్త్రము నవలంబించినదానా! మంచి నితంబస్తలములు గలయో రుక్మిణీ! నిన్నుగోరుచున్న నన్ను స్నేహభావముచే ననుగ్రహింపుము.

శ్లో॥ ఏవమన్యాపదేశేన భకారోగుణితేసతి ।
సఖ్యాప్రసరయామాస కవాటం భీష్మకాత్మజామ్ ॥ 76

తా : ఇట్టిరీతి నన్యాపదేశముగ భకారము గుణించువరకు రుక్మిణీదేవి తన చెలికత్తెలచే దలుపు తీయించె.

శ్లో. తతో దేవాననుజ్ఞాప్య ప్రవిశ్యాంతః పురం తదా ।
ప్రహర్షమతులం లేభే రమయా సహ మాధవః ॥ 77

తా : పిమ్మట తనతో గూడనున్న దేవతలనందరిని వారి వారి నిజనివాసంబులకు బంపించి తానంతఃపురంబు బ్రవేశించి యా రుక్మిణీదేవితోగూడి శ్రీకృష్ణుడపరిమితానందము నొందె.

ఇది వాడపల్లి కృష్ణమాచార్యులచే వ్రాయబడిన శ్రీరుక్మిణీ కృష్ణ సంవాదంబునకు తెనుగు తాత్పర్యము సమాప్తము.